

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

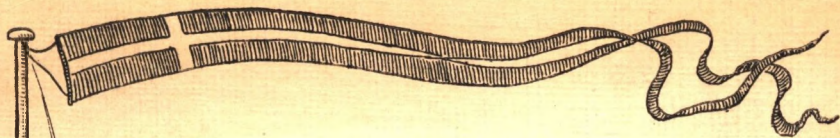
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

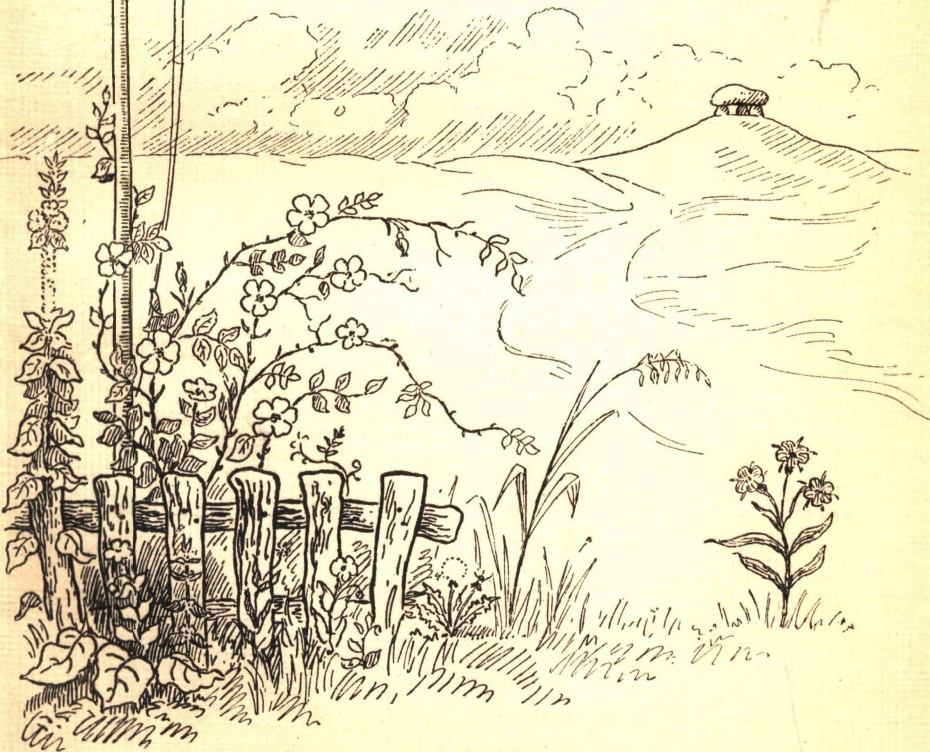

PAULINE WORM

EN DANSK FORFATTERINDE

AF

ANDREAS DOLLERIS

GYLDENDALSKE BOGHANDEL NORDISK FORLAG

PAULINE WORM

HENDES LIVSFØRELSE OG LIVSGJERNING

1825—1883.

KVINDEN! -- Naar i Sang og Digt og Tale
Prises Kvindens Magt og Kvindens Kaar,
Da er Rimet: Rosenflor i Dale,
Som var Kvindens Liv en evig Vaar,
Som var Alt, hvad her paa Jord hun skulde,
Kun at blomstre, elskes varmt og dø,
Og som trued ingen Vinters Kulde
Kindens Blus og Øjets blanke Sø.

Og dog har hun meget mer at virke,
Meget, som den Vise knap forstaar:
Hun skal bygge med paa Sandheds Kirke,
Med paa Fædrelandets Odelsgaard;
Hun er M e n n e s k e -- ej Blomst, ej Stjerne.
Morgenrøde, Æther, Duft og Damp,
Hun har ikke Hjerter blot men Hjerne,
Hendes Liv er ikke Leg men Kamp.

PAULINE WORM
(Efter Fotografi af E. Rye & Co. Kbhvn. 1872.)

PAULINE WORM

EN DANSK FORFATTERINDES
LIVSFØRELSE

AF

ANDREAS DOLLERIS

KJØBENHAVN
GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISK FORLAG
1921

„VEJLE AMTS FOLKEBLADS“ BOGTRYKKERI

DIGTERINDEN

PAULINE FREDERIKKE WORM

MED DET VARME HJERTE OG DET DANSKE SIND

TIL MINDE

*Mellem alle ædle Kvinder,
der har elsket Danmarks Jord,
skal hun hyldes for sin Gjerning,
skal hun æres for sit Ord.
Hun, der sjælfuldt havde Øje
for vort Riges Skjønhedsrang ---
hun, der havde Aandens Øre
for vort Sprog i Bølgegang.*

*Hun var først blandt hine Kvinder,
dem, der for vort Land har stridt, --
der i Nederlagets Tider
med vort hele Folk har lidt.
Dengang Sorgen, bleg og stille,
Sæde tog paa Danmarks Kyst,
da et Væld af Sørgetoner
dæmped Glæden i vor Røst.*

*Hun var mellem dem, der haabed,
da alt Haab fast syntes dødt;
mellem dem, hvis Tro var Livets,
da vi havde os forblødt;
mellem dem, der bygged Landet
efter Krigens tunge Tab,
som ved Kamp i trofast Stræben
fik sit Æresborgerskab.*

*Hendes Kamp for sine Fæller,
dem, hun kaldte for „de Smaa“,
rejste hendes støvte Bauta,
der skal gennem Tider staa.
Blev vort Samfund helt forvandlet,
blev vort Udsyn frit og stort
det var mange Slægters Arbejd:
Mindst ej det, som Hun har gjort.*

*Fandt hun tidt det lavt i Vrimlen,
sjældent her et fredlyst Sted
søgte hun til Stjernehimlen
og fandt Højhed dér og Fred.
Stjernekrands da hendes Minde!
Det og hendes Regnebrædt
de skal vidne: denne Kvinde
hørte til de Ædles Æt.*

A n d r. D.

29. Novbr. 1921.

INDHOLD

	Side
I. Barndom og Ungdom. 1825—1847	13
II. I Præstø og København. 1847—1853 ..	26
III. Institutbestyrerinde. 1853—1863	52
IV. I Chrstrup Præstegaard. 1863— 1865 ...	67
V. Foredragsvirksomhed	77
VI. Striden med Vilhelm Beck	88
VII. Sexten Aar i Randers. 1865—1881	115
VIII. Livsafslutning. 1881—1883	190

Henvisninger og Tilføjelser.

I.
BARNDOM OG UNGDOM.
1825--1847.

N AAR man spørger om, hvem der i Danmark var Banebrydere for Kvindebevægelsen, for Kvindens Frigjørelse og Retsstilling, vil Svaret i de fleste Tilfælde lyde ret enstemmigt: *Mathilde Fibiger* og *Pauline Worm* — og Navnene vil som Regel nævnes i den Orden, skjøndt den Sidste var fem Aar ældre end den Første, og tiltrods for, at Pauline Worm egentlig kun var ni Aar gammel, da hun første Gang optraadte som Forkæmper for Kvindens Ret.

Denne historiske Forskydning skyldes selvfølgelig det vældige Røre, som Mathilde Fibiger vakte i 1850 med sin Bog „Tolv Breve af Clara Raphael“, som senere vil blive udførligt omtalt.

Kvindesagens første, virkelig bevidste Talsmand i Danmark var den Kvinde, hvis Livsførelse og Livsgjerning jeg vil prøve paa at skildre.

Pauline Frederikke Worm blev født 29. November 1825, Formiddag Kl. 9¹/₂, i Hyllested Præstegaard paa Djursland. Selv mente hun —

uden fuldtud at kunne godtgjøre det — at hun nedstammede fra den berømte Læge, Naturforsker og Oldgrandsker Ole Worm (1588—1654). Hans Forfædre nedstammede fra Holland, og det er betegnende for Pauline Worms stærke Slægtskabsfølelse, at hun ønskede Danmark og Norden særlig knyttet til Holland saa nær som muligt; navnlig var vel Grunden den, at hun tænkte sig en saadan Sammenslutning som en Betryggelse mod Tydslands Overgreb og Overmagt. Pauline Worms Farfader var formentlig en Tid Underforvalter paa „Iselinge“ ved Vordingborg. Han anføres i Erslews Forfatterlexikon som Forvalter dër. Da hans Navn ikke findes mellem Godsforvalterne paa Iselinge fra 1775 til 1810, kan han altsaa ikke have indtaget denne Stilling. Hans Navn var: Peder Sørensen Worm; han blev født 15. Juli (døbt 23. Juli) 1758 i Dyrlov og var Søn af Skoleholder Søren Worm og Hustru Birthe († 1778, mellem 40 og 50 Aar gammel). Skolelærer Søren Worm giftede sig paany 30. Decbr. 1778 med Jomfru Anna Kirstine Jørgensdatter fra Vordingborg. Han døde 1803; men havde da i flere Aar været affældig.

Forvalter *Peder Sørensen Worm* blev 3. November 1786 ægteviet til Jomfru *Abelone Dorothea la Cour* i Holeby Præstegaard; hun var født 3. Septbr. 1761 og døde 10. Novbr. 1843 i Christrup, paa hvis Kirkegaard hendes Grav endnu er fredet. Deres andet Barn, *Peter Worm*, blev født 28. Septbr. 1788 i Vordingborg. Han blev, paa

Grund af Faderens svigtende økonomiske Evne og tidlige Død (vistnok 1790 eller 91 i Kjøbenhavn), opdraget hos sin Moders Halvbroder, Degnen Jørgen la Cour i Odder (Cand. theol.; født 1768, død 1809), fra sit fjerde til sit trettedende Aar; kom i Sommeren 1801 i Vordingborg Latinskole; blev Student 1807 og tog 13. Januar 1813 theologisk Embedsexamen med første Karakter fra Kjøbenhavns Universitet; rejste derefter til Jylland og var Huslærer paa et Par Herregaarde; blev 14. Juni 1820 Sognepræst for Hyllested og Rosmus i Aarhus Stift; forflyttedes 30. Juni 1838 til Chrstrup og Hornbek i samme Stift; i dette Embede døde han 31. Januar 1865. Han var en forsvarsbegeistret og frittalende Mand, der ikke undgik at komme i Konflikt med Censuren. Saaledes fik han 1831 hele Oplaget (600 Expl.) af sit samme Aar udkomne Skrift „Europas tilkommende Skikkelse“ beslaglagt og tilintetgjort. Han ivrede mod Tydskheden, priste Trykkefriheden og kaldte de jyske Stænderdeputerede „Folkets Mænd“; han skrev om Danmarks Toldvæsen og dets Forsvarsvæsen og forlangte „en Væbning ret med Næb og Kløer“. Som Forfatter af adskillige Viser og Sange beviste han, at han ikke var uden poetisk Begavelse. Han udgav 1814, 26 Aar gl., et Skrift til Fordel for de i Krigen Saarede og Faldne. Det samme Formaal havde hans 23aarige Datter Pauline med sit i 1848 udgivne Digt „Danmarks Frelse“.

Den 8. Decbr. 1824 ægtede han *Louise Theodora*

Petrine Hjort, født 21. Decbr. 1800 i Hyllested, død 25. April 1881 i Randers. Hun var yngste Datter af Sognepræst Frederik Christian Hjort (født 28.

PETER WORM

Septbr. 1760, død 3. April 1820), der var Præst i Hyllested i 31 Aar, og Karen Bagge (fra Holme Præstegaard; døbt 17. Oktbr. 1758, død 29. Juni 1840 i Hyllested). Slægten Hjort var stærkt literært interesseret. Saavel Frederik Christian

Hjort som Broderen i Ribe, Biskop Victor Christian Hjort (1765—1818) udgav adskillige Digt-samlinger og andre Skrifter; navnlig Sidstnævntes

LOUISE WORM, født Hjort.

Salmer have bevaret Livskraft til endnu at findes i vor Salmebog og at synges i Kirkerne. Langt mere bekendt end de to Brødre blev dog Biskoppens Søn, den ligesaa stridbare som overordentlig produktive Lektor og Sprogmand, Peder Hjort

i Sorø (1793—1871) — altsaa en Fætter til den lille Paulines Moder. Fred. Chr. Hjort udgav 1785 et Skrift „Brev fra et Fruentimmer paa Landet angaaende Bastholms Forsøg“ (vedrørende den offentlige Gudstjeneste). Der kunde maaske baade af de poetiske Frembringelser og af det sidst anførte Skrifs Titel stilles en Art Horoskop for den Valkyrie, Pauline Worm, der fremtraadte et Par Menneskealdre senere som Digterinde og som Kvindesagens utrættelige Forkæmper. Hendes stærkt udviklede Slægtsfølelse, saavel som Poesien, Fædrelandsfølelsen og Stridslysten tog hun i Arv fra sine Nærmeste — saavel fra fædrene som fra mødrene Side. Og med Hostrups Ord kunde man egentlig vidne om hende, at hun „aldrig søgte Ro paa et af Ladheds Lejer, men altid travl og altid tro gav Sit til Lysets Sejer“. Hun sagde i et Digt og beviste i sit Liv og i sin Gjærning, at „Kvindens Liv er ikke Leg, men Kamp“.

Pauline Worm levede en lykkelig Barndom og Ungdom — som den kan leves i Præstegaarde: fra 1825 til 1838 i Hyllested, og derefter i Christrup. En Fætter til hendes Fader, *Lauritz Ulrik la Cour* (1802—1875), havde Præstegaards-Avlingen i Hyllested i Forpagtning. Han var en stor Børneven og gik jævnlig med den lille Pauline op og ned ad Gulvet og sang Barnets Yndlingsviser:

„Visselul, mit Kyllingetrug!
Havde vi saadanne syv som Du!“

Samme la Cour blev i Decbr. 1825 Ejer af Skjærso Hovedgaard, og han blev — forøvrigt mod sin Vilje — i 1834 valgt til Stænderdeputeret. Den taaarige Pauline, om hvem det ovenfor er sagt, at hun blev Kvindesagens første For-

· HYLLESTED PRÆSTEGAARD

(fra Gaardsiden; omtr. uforandret fra Pauline Worms Tid.)

kæmper, vilde nu benytte Lejligheden ved at opflamme la Cour til at blive denne Sags Ridder. En enkelt Opgave laa, efter hendes Mening, lige for. Der var paa Egnen en Enke, som ejede en af dens største Gaarde, men som jo var udelukket fra at udøve sin Valgret, blot fordi hun var Kvinde. Pauline Worm fandt dette Forhold himmelraabende uretfærdigt og vilde nu formaa sin

Barndomsven, den nyvalgte Stænderdeputerede, til at faa Valgloven ændret. Men hverken hos ham eller hos sin Fader fik hun Medhold, skjøndt de begge tildels bifaldt hendes Anskuelser paa dette Punkt. Iøvrigt var Pauline allerede som Barn ret selvstændig og stejl i sine Meninger, og hun harmedes over enhver Retskrænkelse, stor eller lille. Hendes Hjem var lykkeligt, og der raadede en levende Kjærlighed mellem Forældrene indbyrdes og mellem dem og Børnene.

Jeg kan her paa dette Sted anføre, at Pauline havde to yngre Sødskende: Frederik Christian Worm (født 5. Februar 1828, død 10. Juli 1913 i Kjøbenhavn som Kaptejn i Hæren; gift med Mathilde Hansen, født 30. Novbr. 1850, død 14. Marts 1909), og Karen Abelone Dorthea Worm (født 29. Novbr. 1830, død 1. Juni 1900; gift 26. August 1863 med Sognepræst Knud Scott Deichmann, født 7. Novbr. 1832, død 11. Novbr. 1906). Pauline Worm studerede, dels under Faderens Vejledning, dels paa egen Haand, al den Videnskab, hun kunde overkomme, ja bandt allerede den Gang an med Stjernekyndigheden — et Studium, hvori hun drev det ret vidt, og som hun senere udnyttede til populære Foredrag. Der var i Præstegaarden i Hyllested en gammel Pige, en Art Sødskendebarn til Præsten; hun var en ublid Skabning og haard imod den lille selvstændige og til Tider ikke altfor elskværdige Pauline. Det var med Henblik paa ovennævnte Stjernetyderi, at den stramme gamle „Tante“ sagde til hende:

„Du kan gjerne være klog paa Himlen; men det skal Du sgu vide, at paa Jorden er Du en Tosse“. Mere blid og kjærlig var Faderens Moder, Abeline Dorothea la Cour, der ogsaa opholdt sig i Præstegaarden. Hun var tillige en ualmindelig smuk gammel Kone, der i rigt Maal fortalte Eventyr og Historier for Børnene, alt imens hun flittigt passede sin Spinderokke. Hun var kjærlig og livlig, trods de tunge Sorger, som Livet havde bragt hende. — Allerede fra sit niende Aar skrev Pauline Digte, og som før anført var hun i høj Grad aandig interesseret. Iøvrigt var Faderen, hvem hun elskede og ærede, og hvem hun mente særlig at slægte paa, sine Børns eneste Lærer. 1838 blev han Sognepræst for Chrstrup og Hornbek ved Randers, og da førstnævnte By med Præstegaarden ligger umiddelbart udenfor Randers By, blev Pauline sat i en Pigeskole dér; desuden modtog hun i særskilte Timer Undervisning i Fransk, hvortil hun nærrede en særlig Forkjærlighed, og hvori hun opnaaede en ualmindelig Færdighed. Senere tog hun til Aarhus for under Adjunkt A. Carøes Vejledning at faa Videreuddannelse i dette Sprog.

I Chrstrup levede hun „et jævnt og muntert, virksomt Liv“, tiltrods for, at Forholdene dér vare ret ejendommelige. Faderens Svaghed tiltog, mens hans Syn aftog, saa han maatte ledes ind i Kirken. Læreren og Kirkesangeren Peter Stilling var ikke særlig interesseret i Gudstjenesten, og han saa' helst at komme saa let om ved denne

Handling som muligt. Naar derfor den aldrende, næsten blinde Præst spurgte ham ved Kirkens Indgang: „Er der mødt ret mange?“, svarede Degnen som oftest: „Kun nogle Enkelte.“ „Naa“, svarede Præsten, „saa aflyser De nok Kirketjeneren idag“.

Det er betegnende, at Pastor Worm i mange Aar var Formand i Sogneraadet. Regnskabet maatte han dog efter Skoletid føre ved en Lærers Hjælp, medens han selv maatte sidde med en grøn Skjærm for de daarlige Øjne. Efter hans Død opgjorde Pauline Worm Regnskabet til Aflevering til Eftermanden.

Forøvrigt var det Præstefruen, som stod for Styret; hun passede ikke blot Huset, men ogsaa Avlingen — og hun udførte det efter de bedste Mønstre. Naar hun tærskede Raps, skete det — ligesom saa mange andre Steder — under Musikledsagelse.

Annexet til Christrup, Byen Hornbek, laa paa den anden Side Randers, og Pastor Worm kørte dertil i en gammeldags Kalechevogn; den blev — ikke synderlig vittigt, men heller ikke ondskabsfuldt — af Randersboerne benævnet „Hønsehuset“.

Pauline befandt sig vel i Christrup; hun havde ude i Haven sit eget Lindelysthus, hvoraf et enkelt Træ voxer der endnu, og hvorfra der var en vid Udsigt over Randers brede Enge. Hun søgte, som tidligere meddelt, særlig Støtte hos sin Fader, til hvem hun saa op med Ærefrygt, og hun var ikke

Gud herige om min Gung saa snart
 Gid længe din min sønke hær
 Tid farv sin om Dyrer her!
 Gud Sjælsføi, sin Evens Sidel,
 Jern fadels sønginge Stolt,
 Jern Rand for Gud, sin fæst sølle
 Denogle Mærke Evens Jeld,
 Gud sin sin lykkelige Sted
 Skænk dig og sin fæst sølle
 Det din sønginge, sølle sølle,
 Dig fæst sølle sølle sølle
 Sin sønginge sønginge Sølle
 Pauline Frederikke Worm.

PAULINE WORMS DIGT TIL SIN FADER, 1841,
 (sidste Strofe.)

fuldt 16 Aar gammel, da hun skrev et Digt til ham paa hans Fødselsdag, 28. Septbr. 1841. Digtet røber allerede paa dette Tidspunkt en betydelig versifikatorisk Evne. Dette Digt maa betragtes som det ældste opbevarede Manuskript af Pauline Worm. Hendes første trykte Digt fremkom Aaret efter. Peder Hiort Lorenzen havde i Novbr. 1842 talt Dansk i den slesvigske Stænderforsamling, men kort Tid efter blev han anmodet om ikke at benytte sig af sit Modersmaal dér. Pauline Worm skrev da et Digt til ham og sendte „Dannevirke“ det til Optagelse. I den Anledning skriver Bladets Redaktør Pet. Chr. Koch 6. Decbr. 1842 til Lorenzen: „En Tøs nede ved Randers sendte mig i Søndags et dejligt Vers til Deres Ære; jeg optog det i Gjengangerne, men Verset blev nedmanet som det Øvrige.“ Det Optryk („Gjenganger“) af „Dannevirke“, hvori Digtet optoges, var Nr. 50, 17. Decbr. 1842, og Forfatteren var ganske sikkert Pauline Worm, skjøndt det nu, firs Aar efter, vanskeligt lader sig bestemt fastslaa. Men baade Digtets Indhold, Forfatterens Alder („Tøs“) og Bopæl vidner stærkt derom. Digtet, der ogtoges med smukke Typer i Spidsen af Bladet, havde følgende Ordlyd:

P. H. LORENZEN

Hvor gik Du hen?
Hvor Fædrelandet ei skal baade
Ved hvad saamangen En mon raade —
Der gik Du hen!

Hvad var Dit Værk?
Ved tro og mandig Id i Salen
Protest at gjøre høit mod Talen ---
Det var Dit Værk!

Hvad var Din Seir?
En Streg i Regningen blev slagen,
Fortvivelse omspænder Sagen —
Det var Din Seir!

Hvad er Din Løn?
Uskrømtet Priis fra Folkeskarer,
Mens Saga huldt Dit Navn bevarer —
Det er Din Løn!

Ulrika.

Underskriften hentyder muligvis til Forfatterindens Barndomsven, Frederik *Ulrik* la Cour.

Pauline Worm blev i Foraaret 1841 af sin Fader konfirmeret i Christrup Kirke. Efter den Tid blev hun Lærerinde i den Pigeskole i Randers, hvor hun selv havde været Elev, og hun fortsatte med denne Undervisning indtil 1847. Efterretningerne om hendes Liv i disse Lærerindeaar ere kun sparsomme; men der er — efter de senere Vidnesbyrd om hende — ingen Tvivl om, at hun har været samvittighedsfuld i sin Gjerning. At hun var en overmaade flittig ung Pige, der dels paa egen Haand, dels ved sin Faders Hjælp øgede sine Kundskaber, derom er der jo talt tidligere.

II.
I PRÆSTØ OG KJØBENHAVN.
1847—1853.

Det var naturligt, at en saa videbegjærlig og livsvaagen ung Pige ønskede at se sig om lidt udenfor den hjemlige Cirkel, hvor hun nu havde virket hele sit Liv, og en saadan Lejlighed tilbød sig da ogsaa for den 22aarige Lærerinde. Hun modtog nemlig i 1847 Plads i Præstø som Lærerinde for otte Pigebørn: Johanne og Caroline Hjort, Marie Hald, Johanne v. Berger samt Nathalia, Augusta, Camilla og Richardine Hardt. Det var Kjøbmand Erik Hardt († 15. Septbr. 1854) som fik Pauline Worm til Præstø, i Henhold til en Bekjendtgjørelse; og det var ogsaa i hans Hus, at Skoleundervisningen fandt Sted. De fire Pigebørn vare hans, og de to Døttre af Prokurator Knud Hjort († 25. Jan. 1870), hvis Hustru var født Margrethe Worm. Det synes iøvrigt, at Slægten Worm var ret godt og ret gammelt repræsenteret i Præstø, og skjøndt Pauline Worm rent formelt fik Pladsen efter Avisen, har dog nok Familieforhold øvet sin Indflydelse paa Ansættelsen.

Det vil maaske af nogle erindres, at Thomas

Overskou i Sommeren 1819 kom til Præstø med en Tournée fra det kgl. Theater. Den opførte „Skatten eller Staa ikke paa Lur“ paa „Gamle Worms Pakhus paa andet Loft“. Byen havde ingen Avis eller Bogtrykkeri, og Bekjendtgjørelsen maatte derfor ske ved Udraabning og Trommeslag. Udraaberen kunde imidlertid ikke læse Skrift, og Overskou maatte derfor læse Programmet op for ham, for at han kunde lære det udenad. Overskou nærrede med Grund Tvivl om Udraaberens Evne til saa hurtigt at lære en Ramse, og han stillede sig da op for at høre Trommeslagerens Kundgjørelse; den lød med snøvlende Stemme, Ord til andet saaledes: „Gives hermed tilkjende for Alle og Enhver: Her er kommen nogen Lemmer af den kongelige Traterat, og de vil agere i gamle Worms Magasin paa andet Loft. Der har de rettet et Theater op, hvor de spiller saadan en Komedie, som der aldrig før er seet i vores Dage. Først kommer Noget, der hedder Delleorium, og der er saa ilav Fire, det gjør det i syv Sæt med mange Kapriaaler og Anstalter, som jeg ikke kan huske, men det veed jeg, at til Slut skal den Ene gjøre som han slaer en Hund ihjel (saadan havde Udraaberen forstaaet, at Fredstrup skulde fremsige Wessels „Hundemordet“). Og naar de har gjort de Kunster, skal der ageres Noget, som hedder Skatten og skal være saa gevaltig løjerligt at see paa, at det alene er Pengene værdt. Men til allersidst dandser den Ene paa et rabisk Tøndebaand (en „arabisk Tønde-

baandsdands“ af Fredstrup) med nogen Krum-spring, saa det er gefærligt at se. Billetter paa alle disse dejlige Komedier koster ikke mere end fire Mark og dem sælger de hos Bønsdorf, hvor de har Lossemente Allesammen“. Nævnte „gamle Worm“ var Kjøbmand Chr. Worm († 16. Decbr. 1845, 79 Aar gl.) og Broder til Pauline Worms Bedstefader, Peder Sørensen Worm.

Ovennævnte Forestilling fandt ganske vist Sted 28 Aar, før Pauline Worm kom til Præstø. Men selv om man gaar ud fra, at Byens Udvikling er gaaet noget fremad i denne Aarrække, kan det dog anses for givet, at Forholdene var ret primitive endnu i 1847; først elleve Aar efter fik Byen sin Avis. Pauline Worm tog altsaa fat paa sin Lærerindegjerning, og hun skildres fra den Tid som en samvittighedsfuld Lærerinde, især for større Børn, og det anføres, at navnlig hendes ældste Elev havde særdeles Gavn af hendes Undervisning. Med hende brevvexlede hun senere i flere Aar, endda mest paa fremmede Sprog. Hvilken Nutidslærerinde eller Lærer gjør hende det efter! Ogsaa paa anden Maade tog hun Del i den moderne Ungdoms Interesser. Saaledes spillede hun med i en Dilettantkomedie — saavidt vides et Stykke af Holberg.

Her i denne By kom forøvrigt hendes digteriske Virksomhed og hendes nationale Følelse rigtig til Udfoldelse. Den 20. Januar 1848 døde Christian den Ottende, og Frederik den Syvende modtoges som bekjendt med stor Tillid af det

Til Kongen.

(En Stemme fra Jylland.)

Aftryk efter „Fædrelandet,” Nr. 25.

Kjøbenhavn.

Faaes hos Boghandler **S. C. Bakke,**
Nyntergade No. 53.

TITELBLAD TIL DIGTET „TIL KONGEN“
(original Størrelse.)

danske Folk. Pauline Worm skrev et begejstret Hyldingsdigt til ham:

Kong Fredrik! Dig dit Folk sin Hilsen bringer.

Der er i dette Digt en saa pompøs Klang og en saa mandig Rythme, at det slet ikke røber nogen kvindelig Forfatter. Pauline Worm sendte Manuskriptet til Boghandler H. Chr. Bakke (1815—1884) i Kjøbenhavn; han var gift med en Datter af ovennævnte „gamle Worm“ og blev af Pauline Worm betitlet som „Onkel“. Bakke, der mest var kjendt for sit Lejebibliothek, udgav forskjellige Smaablade 1848 og var forøvrigt en ganske literært dannet Mand. Han henvendte sig til Carl Ploug med Digtet og i „Fædrelandet“ Nr. 25, 1848, optog denne det anonymt. Derefter lod Bakke Digtet trykke i Særtryk, uden Forfatterindens Vidende, under Titel: „Til Kongen. (En Stemme fra Jylland.)“ Hverken Digtet eller Særtrykket findes i Erslews Forfatterlexikon; derimod er det nævnt i Collins „Anonymer og Pseudonymer“ (1869) under Titel „En Stemme fra Jylland“. Skriftet i Originaltryk hører nu til de store Sjældenheder. Digtet betegner Pauline Worms første Indtræden i dansk Literatur. Det vakte umaadelig Opsigt, ikke blot for dets mesterlige Klang — men ogsaa, fordi man gjættede paa selve Carl Ploug som Forfatteren. Mange lærte Digtet helt eller delvis udenad, og Forstander J. P. Kristensen-Randers fortæller, at hans Fader bevæget citerede store Stykker deraf. I Tidernes Løb op-

Det Tangabildt, som vi i Sundhed kaldte
 Sines Lige og Lyse næstlyt for os alle
 Hans julebrev Det blev saame det for glæde
 og de forsvindene dage, fides de fyrrer,
 Hans i det første Lige af Skindets Gjør
 som Svaner klænges, julebrev til Lunde
 og Lunde Lige fyrrer, ar. til Lige,
 og Gjæmmer julebrev Lunde til Skindets Ar
 Men Tolens ar for Lunde Dommendage
 og julebrev for den Kinge - at Lunde
 Gjør Lunde Me sig julebrev og Lunde.
 Pauline Wron

den 3de December 1848.

toges Digtet (eller Brudstykker deraf) i J. T. A. Tangs og Fr. Barfods Fædrelandshistorier; i Sidstnævntes Fædrelandshistoriske Digte og i anden Udgave af M. Matzens danske Læsebog. Derimod havde Henriette Skram --- mærkeligt nok --- ikke en Plads til Digtet i hendes „Historiske Digte til Skolebrug“ (1892), ligesaa lidt som i anden Udgave (1904).

Pauline Worm var meget patriotisk og viste det ikke blot i Sindelag, i Sang og Tale, men ogsaa i sin ydre Paaklædning. Hun gik i Krigsaarene med en rød-hvidtærnet Kaabe og en Hat med tilsvarende Fjer. Og senere ved Soldaternes Hjemkomst var hun stærkt optaget af en Folkefest i Skoven ved Præstø. Men ogsaa paa anden Maade søgte hun at hædre og paavirke Soldaterne. Hun mente, at Sangen i deres Rækker burde forbedres, og hun skrev derfor en Soldatersang, som hun formaaede ingen Ringere end Komponisten Henrik Rung (1807—1871) til at komponere Melodi til:

KRIGSSANG

for det unge Danmark.

Unge Danmark, Æt af Helte,
Styrt i Kampen dig med Lyst!
Lad din djærve Kraft ei smelte!
Modet lue i dit Bryst,
Æren vinker, Frihed kalder
Fremad, frem!
Salig, hvo for Danmark falder!
Fremad, frem!

Herligt Vaabenklngen lyder,
Naar Forræderblodet flyder.
Fremad, frem.

For vort Fødeland, det kjære,
Skal nu Frelsens Time slaa.
Hvo, som fri og dansk vil være,
Derfor med i Kampen gaa!
Fremad, Brødre! Tiden iler —
Fremad, frem!

Nordens Stjerne til os smiler —
Fremad, frem!
Herligt Vaabenklngen lyder,
Naar Forræderblodet flyder.
Fremad, frem.

For vort Modersmaal, det søde,
For den gamle Heltesang,
Den, som vækker Liv i Døde
Med sin underfulde Klang,
Glade vi til Kampen ile,
Fremad, frem!
Ingen vakle, Ingen hvile!
Fremad, frem!
Hør vor danske Sang skal lyde,
Og Forræderblodet flyde —
Fremad, frem.

Kampen gjælder Nordens Ære,
Gjælder vore Fædres Grav,
Vore Børn og vore Kjære
Og hvert Haab, som Gud os gav.
Unge Danmark, Heltestamme!
Fremad, frem!
Fjendens Spot skal Dig ei ramme —
Fremad, frem!
Herligt Vaabenklngen lyder,
Naar Forræderblodet flyder.
Fremad, frem.

Ei vi kasted Stridens Handske;
 Men vi kjæmper for vort Land,
 For Kong Frederik den Danske,
 Frihedsfyrsten, Folkets Mand,
 Frem mod Saxer og mod Vender,
 Fremad, frem!
 Helten ingen Fare kjender --
 Fremad, frem!
 Vaabenklangen herligt lyder,
 Naar Forræderblodet flyder,
 Fremad, frem.

Atter maatte „Onkel“ H. Chr. Bakke holde for. Pauline Worm sendte ham Sangen, med Ønsket om at faa den sunget, og da Bakke var vidende om, at Studentersangforeningen skulde afholde Koncert i „Casino“, henvendte han sig til Foreningen. Lederne lovede at synge Sangen, men kneb senere ud fra dette Løfte med den Motivering, at Sangen var for lang — hele syv Vers. Sagen hængte dog neppe helt saadant sammen. Det var rigtigt, at Texten var syv Strofer; men den kunde jo været forkortet, ligesom foranstaaende Aftryk er det.

Nej, der var i Mellemtiden indleveret en anden Sang, en Soldatersang, der skulde overstraalet Alt, hvad der i den Retning hidtil var skrevet — ja som i Fremtiden blev sunget saa tidt og saa begejstret, at den — i hvert Fald som Korsang — tager Têten fra alle andre danske Sange. Det var „Den tapre Landsoldat“, Peter Fabers og E. Hornemans geniale og lykkelige Værk. I sit Minde-digt om Henrik Rung skrev Pauline Worm:

Tak! — ej for de tusind Sange,
For den rige Tonehøst — —
Nej — til Graven kun jeg sender
Stum min Tak ad Tankens Sti
For en Sang, som Ingen kjender,
For en dødfødt Melodi.

Denne Krigssang skrev en Kvinde,
Skrev en Pige ung og bly.

Den blev vejet, den blev vraget,
Sangen med Musik af **Rung**:
Textens Digter gjaldt jo Slaget:
Kvinde, ukjendt, alvorstung.

Ej han Verden gav i Eje
En forkastet, vraget Sang;
Ej til nogen Sjæl fandt Veje
D e n n e Tones kvalte Klang.
Vistnok e n Gang kun forsmaaet
Vandred han sin lyse Vej.
Hvad var Grunden — glem det ej!!
Kvinden havde han forstaaet.

Dette Hjertesuk stemmer ikke med Virkeligheden. Pauline Worms foran gjengivne Soldatersang maatte betragtes som mislykket. Og den vilde neppe have slaaet an, hvem end saa der havde skrevet den. Rungs Musik blev ikke vraget, f o r d i det var en Kvinde, der havde skrevet Texten. Pauline Worm havde indladt sig paa en for hende uløselig Opgave; thi i al Almindelighed kan det siges, at en 23aarig ung Pige ikke vil kunne skrive en Soldatersang, hvis Text og hvis Aand vil være istand til at fange Soldaternes Øre og skabe en Stemning blandt dem. Om Pauline

Worms Sang kan det i Særdeleshed siges, at den, trods enkelte kjønne Linier, er altfor abstrakt, og at der flyder altfor meget Blod i den

Betegnende for denne Text og dens Melodi er det ogsaa, at hverken Forfatter eller Komponist optog dem i deres senere Samlinger. Derimod optog H. Chr. Bakke Sengen — endda som Indledning — i sin „Sangbog for det unge Danmark“. I en kort Anmeldelse af „Vår og Høst“ i „Nordisk Månedsskrift“ skriver L. Schrøder: „Ved at læse disse Linier faar man Lyst til baade at kjende hele „Sengen med Musik af Rung“ og til at faa Rede paa den Kamp, hvori den blev trængt tilbage“.

Det var ogsaa betegnende for Pauline Worm, at hun stadig var forud for sin Tid. I et Brev til Faderen af 19. Novbr. 1848 skrev hun: „Præsterne skulde vælges af Menighederne, og ved Valget skulde alle Konfirmerede, Mænd og Kvinder, have Stemmeret. Hvo, som ikke var tilfreds med Valget, kunde gaa i Kirke og til Alters i et andet Sogn. Skolelærerne skulde ogsaa vælges af Menigheden, saaledes, at alle de ukonfirmerede Børns Fædre vare Vælgere, men paa de faderløse Børns Vegne skulde Moderen afgive Stemme“.

Her har vi altsaa i kort Begreb af en ikke 23aarig Pige: Sognebaandsløsning, Valgmenigheden og Kvindens Stemmeret! Alt det, som først skulde blive til Virkelighed mangfoldige Aar frem i Tiden.

Krigen var altsaa begyndt, og Pauline Worm

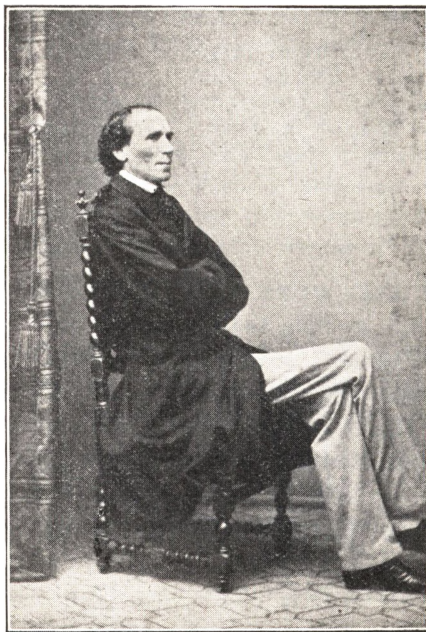
fulgte den med sit varme Hjerte og sin stærke Følelse. Hun fæster nu Lid til den nordiske Enhedstanke, og hun venter Hjælp i Kampen fra Brødrene i Nord og Øst.

Den 8. Maj 1848 skrev hun et Digt „Danmarks Frelse“, hvori følgende Strofe:

Vær glad, o *Dana*, evigunge Søster!
Det *Svea* er og *Nora*, som Dig trøster —
Du skal ei vorde tyske Voldsmænds Rov;
Vi Asers Børn ei lade Trold og Jette
I deres nye Keiserkroner flette
Det mindste Blad fra Danmarks Bøgeskov.

Dette Digt sendte hun ligeledes til H. Chr. Bakke, for at han skulde bringe det frem for Publikum under en eller anden Form. Han fik ogsaa Løfte om, at Michael Wiehe vilde fremsige det paa Hoftheatret ved en Aftenunderholdning; men af en eller anden ukjendt Grund indfrie han ikke sit Løfte. Derimod udgav Bakke Digtet i Handelen, med Tilføjelse paa Omslaget, at hele Indtægten ved Salget tilfaldt de i Krigen Saarede og de Faldnes Efterladte. Heller ikke dette Digt nævnes i Erslews Forfatterlexikon. Men ogsaa paa anden Maade var Pauline Worm optaget af den rige Tid og dens aandelige Bevægelse. Hun var saaledes stærkt interesseret i, at N. F. S. Grundtvig i Novbr. s. A. valgtes i Præstø som Medlem af den grundlovgivende Rigsforsamling. Det tør forudsættes, at det stærke og ægte Præg, som Pauline Worms hele Livsgjerning og hele Forfattervirksomhed fik af Grundtvig, har sit Ud-

spring fra denne Ungdomsoplevelse. Hun kom mange Aar senere tilbage til dette Valg, der jo indleledes med, at Væver Hans Hansen fra Mern

H. CHR. BAKKE
(født 6. Jan. 1815, † 28. Novbr. 1884).

besejrede Professor H. N. Clausen. Pauline Worm arbejdede ogsaa i Præstø paa en dansk Grammatik; den blev dog aldrig færdig, i hvert Fald aldrig udgivet.

I 1850 faldt saa hendes egentlige digteriske

Debut med Titel: „En Krands af ni Blade. Poesier af Pauline Worm“. Bogen udkom i Kommission hos C. A. Reitzel — Forlæggeren af hele Guldalderens Literatur, paa Øhlenschläger nær. Denne lille Digtsamling vakte ingen Opmærksomhed — og Versene synes ogsaa forunderlig kolde og upersonlige — saa Forfatterinden havde ingen Glæde af det kjønt udstyrede lille Arbejde, der var skrevet i Aarene 1844—49.

Et andet langt betydeligere Værk — i Grunden Pauline Worms literære Hovedværk — skrev hun under sit treaarige Ophold i Præstø, nemlig Romanen „De Fornuftige“, der senere skal udførligt omtales.

Kan det siges, at ovennævnte „Krands“ i lovlig høj Grad var upersonlig, rejstes der nu i samme Aar en Sag, som i stærkeste Grad tog Pauline Worm, og som kaldte hele hendes Personlighed frem for Dagen.

Sagen rejstes af en ung, kun tyveaarig Pige, Mathilde Fibiger (f. 13. Decbr. 1830, † 17. Juni 1872). Hun var Lærerinde hos Skovrider Chr. A. Qvade, Maltrupgaard ved Saxkjøbing. Her skrev hun i 1849—50 de Breve, som udkom ved Juletid 1850 under Titel: „Tolv Breve af Clara Raphael. Udgivne af J. L. Heiberg“. Denne Bog vakte umaadelig Opsigt; ikke blot udkom den i to Oplag i Løbet af en Maaned, hvad der var en Sjældenhed paa de Tider; men den skabte tillige en hel Literatur. Senere, 1879, udgav Fr. Bajer en fortræffelig historisk Fremstilling af hele denne

mærkelige Strid, under Navn: „Klara Rafael-Fejden“. De forskjellige Forfattere, der deltog i denne aandrige, interessante Fejde, var bl. A.: Rudolf Varberg, M. Goldschmidt, Fanny Bretteville (senere gift med Rektor R. Simesen), Jul. Chr. Gerson („En ung Hustru“), Magnus Eiriksson („Theodor Immanuel“), Athalie Schwartz („Hieronymus“), Fr. Dreier og N. F. S. Grundtvig.

Ogsaa Pauline Worm meldte sig. Men kan det end siges, at Clara Raphael var den ydre Anledning dertil, saa var, som tidligere sagt, hendes Tanker om Kvindens Stilling vakt ad selvstændig Vej for mange Aar siden Pauline Worms Skrift „Fire Breve om Clara Raphael til en ung Pige fra hendes Søster“ udkom allerede i Marts 1851. Forinden jeg nærmere omtaler denne Pjece, skal jeg give en lille Oversigt over Indholdet af „Clara Raphael“.

I første Brev skildres Claras Liv hos en gammel Tante i Hovedstaden. Her uddanner hun sin Aand i Frihed, læser sin Danmarks Historie om danske Helte; hun sørger over, at Fortiden er forbi og vækkes fra Drøm til Handling. Hun søger en Lærerindeplads og faar den paa en Herregaard. Herfra skriver hun Breve til Veninden Mathilde og udbryder i Glæden over sin Stilling: „Disse søde Børn skal jeg opdrage“.

Andet Brev omhandler Personerne i Claras nye Omgangskreds; de lignes ved „Fyldningen i Bunden af et kulørt Broderi“. Hun har imidlertid ingen Sympathi for disse Hverdagsmennesker

og kan ikke slutte sig til nogen af dem; hun ser nærmest ned paa dem.

I tredje Brev kommer hun ind paa Børneopdragelsen; dernæst tegner hun sin egen Stue med berømte danske Mænd paa Væggen. Og endelig kommer hun i dette Brev ret kraftigt ind paa Kvindespørgsmaalet. „For første Gang i mit Liv føler jeg Sorg over, at jeg ingen Mand er“. „Mændene have tusinde Midler til deres Uddannelse“, som Kvinden ikke har. Vor Stilling i Samfundet er sørgelig, og hvorfor? Hvad Ret have Mændene til at undertrykke os; thi underkuede ere vi, om end Lænkerne ere forgyldte. Hun besvarer selv Spørgsmaalet derhen, at det kun er den Stærkeres Ret; at Mændenes Forfængelig er Egoisme, og Kvindens Forfængelighed den at ville behage — og denne sidste Egenskab drager Kvinden nedad.

I fjerde, femte, sjette og syvende Brev behandles yderligere Kvindens Frigjørelse. Der siges, „at Gud i hvert Menneske har villet udtrykke en guddommelig Ide; men at Verden derimod søger at opløse alle Personligheder i en verdslig Ide“. „Vi kaldes det smukke Kjøn“; men kun hvad der er sandt og frit er ægte skjønt. Saalænge vi ere udelukkede fra selvstændig Udvikling, kunne vi ikke svare til Bestemmelsen. I sjette Brev kommer hun ind paa religiøse Problemer, Guds Vrede, Arvesynden, Daaben o. s. v.; i syvende Brev paa Treenigheden — altsammen

Emner, der, hvor dybsindige de end ere, synes at ligge selve Kvindesagen lidt fjernt.

I o t t e n d e Brev bryder Clara med Verden, og ser et Fingerpeg i den Tilfældighed, at et Frierbrev fra hendes Ven, Baron Axel, sendes hende indlagt i Schillers „Die Jungfrau von Orleans“ ved disse Ord: „En ren Jomfru mægter det Herligste paa Jord, naar hun modstaar den jordiske Kjærlighed“.

I n i e n d e Brev meddeler hun, at hun vil leve for Kvindens Emancipation (et ret trivielt Udtryk) og tilføjer: „Jeg føler, at det er Liv af Guds Liv, som flammer i mit Bryst, og i denne Tro har jeg Styrke til at foragte Verdens Døm“.

I t i e n d e Brev faar man at vide, at hun gjenelsker Axel; men omgaar Sandheden og svarer ham, at hun „har givet en Anden sit Løfte“. Axel kan jo umuligt vide, at denne „Anden“ er Gud.

I e l l e v t e Brev faar Axel — ad Omveje — Sandheden at vide, og i t o l v t e Brev tilbyder han Clara, at hun kan blive hans „Hustru for Verden“. Hun finder ham ædel og stor, sit Ideal af en Mand. Det er altsaa en Art vedvarende „Forlovelse“, en Halvhedstilstand, Axel byder hende, og som hun med Henrykkelse modtager.

Pauline Worm melder sig nu i de „Fire Breve“ som Clara Raphaels Medkæmper og tillige — Modstander paa een Gang: Begge ønsker de Kvindens Frigjørelse; men Pauline Worm er langt mere realistisk end den baade aandeligt og legem-

ligt saa fint formede Mathilde Fibiger. Den Sidste vil drage i Kampen med et Slagsværd; den Første mener, at skal en Augiasstald renses, saa er en Fejekost et bedre Vaaben. Mathilde Fibiger taler den Ensommles Sag og staar selv paa dennes Standpunkt. Pauline Worm er Samfundsmenneske og har et folkeligt Syn paa Tilværelsen. Mathilde kalder Mændene ufine — vel navnlig som Følge af den hende saa forhadte Erotik mellem Mand og Kvinde. Pauline Worm er Ægteskabets Talsmand og ser Kvindens Lykke i hendes Stilling som Hustru og Moder; hun ved, „at kun i Ægteskabet er den fuldstændige aandelige Forening mellem Mand og Kvinde en Mulighed“. Hun indrømmer dog, at hun, da hun var tyve Aar, vilde have tænkt som Clara. Men siger hun nu meget tankevægtigt og rigtigt: Ville Axel og Clara ikke styrte sig i en Afgrund sammen, for at deres Sjæle befriede kunne flagre til Himlen; ville de blive med deres Kjærlighed paa Jorden, saa maa de ogsaa underkaste den Jordens Love“. Hun gjør Skjel mellem Cupido og Amor, og giver Clara Ret i, at den Første „er virkelig et hæsligt lille Uhyre, som binder det forhen Rene til det Urene“. „Med Amor er det en ganske anden Sag. Ham maa hun lade de stakkels Menneskebørn beholde, ellers bliver de altfor ulykkelige“. Han er ikke Ideens Fjende, men dens trofaste Allierede. „Clara Raphael tror, at den bedste Opdragelse er slet ingen — nej hun skal have mange Tak! — uopdragne Børn holder

jeg ikke af. Men det er alligevel et Spørgsmaal, om slet ingen Opdragelse ikke var at foretrække for en slet Opdragelse — jo, det kan nok være“.

Pauline Worm giver derefter en grundig Kritik af Pigebørns Skolegang i Provindserne. Skolerne ere sande „Ramselæsningsinstituter“. Om Skolerne i Kjøbenhavn kan man søge Oplysning i Chievitz' Roman „Fra Gaden“. Hun siger: „Den første Betingelse for et friere aandeligt Liv er en bedre Opdragelse“, og hun giver derefter et Fremtidsbillede af, hvorledes en Pigeskole skulde være: „De unge Piger skulde lære at betragte sig selv, ikke som Slavinder eller Pyntedukker, men som Skaberinder af det Hyggelige, det Hjertelige, det Milde i Hjemmet og i Verden — et Kald, som vi kunne opfylde baade i den gifte og den ugifte Stand“. I sit fjerde Brev omtaler hun Ægteskabet og ønsker dette af hele sin Sjæl forædlet, forherliget og befriet for ethvert Tryk, hvorunder det lider. Hun slutter sit Brev saaledes: „Spørgsmaalet er ikke, hvorledes nogle hundrede ugifte Kvinder skulle komme igjennem Verden, men hvorledes tusinde og atter tusinde Familier skulle blive lykkelige, hvorledes Harmonien, al Skjønheds Betingelse, skal bringes ud i Livet . . . Spørgsmaalet er, om for Fremtiden en sund Slægt skal opvoxte i et godt Hjem eller om Folkets Døttre fremdeles skulle føle deres Aand hensyngne i en forspildt Ungdom og dø af Kulde i et glædesløst Ægteskab“.

„Clara Raphael vil naa en Aande verden paa

en Bro af Solstraaler; jeg er for „Livets korte Rejse“ tilfreds med en Verden, hvor Aanden blot ikke dør“.

Men iøvrigt synes det, som om Pauline Worm alligevel betragter Mathilde Fibiger som en overjordisk Aand, og det er i Betragtning heraf, at hun i sit fjerde Brev indfletter et Digt, der er baade smukt og i mange Henseende betegnende baade for Forfatterinden og for den, hun apotheoserer:

TIL CLARA RAPHAEL

Hvor lærte Du den underfulde Tale?
Hvor er den fjerne Himmel, som Du saae?
Ak! Du er fremmed her i Jordens Dale —
En Genius, hvis Røst vi ej forstaa.

Som Skjoldmø stolt Du gaar Din egen Bane,
En fjendtlig Verden stævner Du til Krig;
Men ingen Jordsøn sværger til Din Fane
Og ingen Evadatter følger Dig.

Du tale maa, hvis vi ved Dig skal vinde,
Du maa berøre Jorden med din Fod,
Ej Engel mer, Du vorde skal — en Kvinde!
Først da kan Du den grønne Krone finde
Paa Livets Træ, som har i Jorden Rod.

Og med Henblik paa Kjærligheden og Ægteskabet fortsætter hun:

Hvi vil Du Aand og Hjerter fjendtlig skille?
Foren dem heller, hvis Du sejre vil!
Thi Amor er ej lav, er han end lille,
Han hører ikke Underverdenen til;

Er han end blind, han Lysets Fakkell bærer,
Den tændte han ved Himlens Stjernekrands;
En Ild, som varmer kun og ej fortærer,
Han tidt har Jorden bragt fra hine Sfærer —
Ideens Fjender ere ogsaa hans.

Pauline Worms Skrift udkom anonymt paa C. A. Reitzels Forlag; men allerede en Maaned efter navngav hun sig som Forfatterinde dertil; det var i „Fædrelandets“ Feuilleton, 23., 24. og 25. April, hvor hun skrev sin Afhandling „Om Kvindens Kald og Kvindens Opdragelse“. Hun gaar ud fra Fanny Brettevilles Ord: „Giv Kvinden en sund, fri og selvstændig Opdragelse, og hun vil være noget, enten hun er gift eller ikke, og gifter hun sig, da vil hun vide at vælge med Tanke og Følelse“. Disse Ord gjør hun til sine, og hun udtaler, at det ikke er Naturens Skyld, naar Kvinden nu næsten er indskrænket til Valget mellem „Hustru eller Intet“. Vi forlanger Ret til at bruge de Kræfter, Naturen har givet os. Naar Kvinden faar samme Lejlighed som Manden til at uddanne dem, vil Ægteskabet ikke længer blive „en Handel, en Forsørgelsesindretning“. Nu derimod er „den ugifte Kvindes Stilling et stort Samfunds-onde“. For at den kvindelige Opdragelse kan finde sit Maal, hvilket ikke er det samme som det for den mandlige, gjælder det rigtig at opfatte Kvindens Natur ligeover for Mandens. Dertil bruges et Billede. „Manden er som et Træ, der staar ved en rivende Strøm og med een eneste stærk og dybtgaaende Rod holder sig fast“. Kvin-

den „ligner derimod en Plante, som med tusinde fine, vidt forgrenede Rødder, der rigtignok alle ligger nær Overfladen, indsuger sin Livssaft og bevarer sin Friskhed. Mister hun et Støttepunkt i Livet, da finder hun snart et nyt“. Kvinden skal være Repræsentant for det Sande, det Gode og det Skjønne og ikke for det Skjønne alene. Derpaa gaar hun over til at omhandle Nutidens Krav til „dannede Piger“; det er Sprog og Musik. „For Glosernes Skyld kvæles Tankerne, og den saakaldte Dannelse bliver en fuldkommen Vanskabelse af Aanden“. Hun minder om Grundtvigs udmærkede Digt: „Jeg ser med Gru i Døgnets Skolefart til Gravens Mulm et Væddeløb med Døden“.

Iøvrigt er Størstedelen af Pauline Worms Afhandling i „Fædrelandet“ værdt at læse endnu den Dag idag. Tidt er hun aandrig og træffende, ja skarp. Med Hensyn til Skolesagen er det især, at hun forholder sig udfyldende til Mathilde Fibiger, og ligesom denne gaar hun ud fra Idealet.

Jeg har dvælet saa udførligt ved Pauline Worms Deltagelse i denne Kvindesagens første Behandling, da denne Sag jo var og blev en af hendes Livs Hovedopgaver; men ogsaa for at vise, at hun stod fuldt rustet og med fuld aandelig Klarhed til at tage Kampen op for Kvindens Frigjørelse — og Alt, hvad der i den Retning er fulgt senere, kan betragtes som en Frugt af de to Kvinders Arbejde: Kvindens kommunale og politiske Valgret og Valgbarhed, Adgang til Embeder etc.

Før hun forlod Præstø, skrev hun et pompøst og kraftigt Digt til „Lolland-Falsters Stiftstidendes“ første Nr. i 1851. Digtet har til Overskrift „Nyt-aaret“; det er indrykket i Bladet anonymt og har som Motto en fransk Strofe. Det er optaget i begge Udgaver af „Vaar og Høst“; men Mottoet, der lyder saaledes, er her udeladt og meddeles derfor:

Le timbre sonore
Lentement frémit douze fois;
Il parle — je l'écoute encore
Et l'année expire à sa voix.
Adieu! — salut sa socur nouvelle!
Salut! — quels dons chargent ta main?

Mme. Tastu.

[Den klangfulde Klokke
skjælver langsomt tolv Gange;
den taler — jeg lytter endnu til den,
og Aaret udaander ved dens Stemme.
Farvel! — hilset være dets nye Søster!
Vær hilset! — hvilke Gaver gemmer din Haand?]

Hun skrev ogsaa i 1855 en Sang til en af sine Elevers, Augusta Hardts Bryllup med Fuldmægtig, senere Prokurator, Hannibal Tommerup, og dette viser jo bedst hendes gode Forhold til sine daglige Omgivelser. Faderen skrev forøvrigt til hende 6. Maj 1851: „Naar jeg ikke kan synge mere, er det jo godt, at jeg har en Datter, som kan det. Saa man strør Virak for Dig i min Fødeby, tag Dig dog iagt, at Du ikke bliver svimmel af Dunsten“.

I samme Brev skriver han: „I England er nylig udkommen et lidet Skrift: „Plain truths in plain english“, som jeg kunde have stor Lyst til at oversætte, dersom jeg kunde faa fat derpaa og havde Øjne i Hovedet, men da dette ikke egentlig er Tilfældet, maa det naturligvis opgives. Jeg tænker næsten, at dette Arbejde kunde more Dig, men Du har vel andre Jern i Ilden. Skriftet taler Danmarks Sag, og Du holder jo meget af det lille Danmark“.

Ja, hun havde „andre Jern i Ilden“, og derom syntes Forældrene at have været uvidende.

Der var noget Symbolsk i, at Pauline Worm omtrent ved Clara Raphael-Fejdens Ophør kom ind paa Skolespørgsmaalet. Hun var nu 25½ Aar gammel og længtes efter en selvstændigere Virksomhed — og hendes Plan var nu at uddanne sig dertil. 1851, rimeligvis ved Skoleaarets Afslutning før Ferien, forlod hun Præstø. Derefter opholdt hun sig et Aar i Kjøbenhavn, hvor hun forberedte sig til at tage Privatlærerinde-Examen eller, som det den Gang almindeligvis benævnedes, Institutbestyrerinde-Examen. Hun har sikkert arbejdet meget støt og trofast i den Tid; og der er da ogsaa ganske stille om hendes Navn i dette Aar; ligesom jeg heller ikke ved, at der fra nævnte Tidsrum foreligger enten Digte eller Afhandlinger fra hendes Haand. I 1852 aflagde hun saa den ovenomtalte Prøve og fik fra Kjøbenhavns Skoledirektion følgende Bevis:

Den kongelige Direction for Borger- og Almue-Skolevæsenet i Kjøbenhavn gjør vitterligt: at eftersom Frøken Poulina Worm har ansøgt om vor Tilladelse til at oprette en højere Pigeskole og i samme ved Hjælp af duelige og autoriserede Lærere at give Underviisning i Religion, Dansk, Skrivning, Regning, Tegning, Historie, Geographie, Naturkundskab, levende Sprog, Sang og quindelige Haandarbejder, og, da bemeldte Frøken Worm, der bekjender sig til den evangelisk christelige Religion, ved at underkaste sig den Prøve, der er foreskrevet for Personer, der attraae den ovennævnte Tilladelse, er befunden at være i Besiddelse af de til dette Skolehold fornødne Kundskaber og Underviisningsgaver, samt har produceret paalidelige Attester om sin sædelige Vandel, saa meddele vi hende hermed Tilladelse til at oprette en højere Pigeskole, som ovenmeldt, og at bestyre samme efter den os forelagte og af os approberede Plan, ei paatvivlende, at hun med samvittighedsfuld Omhu vil behandle de Unge, som anbetroes hende, og med Lære og Exempel anføre dem til Gudsfrygt og Kundskab.

Thi bør hun under denne Bevillings Fortabelse saavel holde sig den ovenfor meddelte Tilladelse efterrettelig i alle Punkter, som ogsaa nøiagtigen rette sig efter hvad om Borger- og Almue-Skolevæsenet i Kjøbenhavn er eller vorder foreskrevet, i Særdeleshed efter den under 20. Marts 1844 allernaadigst udstedte Skole-Anordning og den med samme under Anhang B følgende Instrux for Lærere og Lærerinder; til hvilken Ende ogsaa et Exemplar af bemeldte Anordning og Instrux er hende overleveret.

Forinden hun afbenytter denne Tilladelse, har hun at forevise samme for Skolecommissionen i det Sogn, i hvilket hun agter at oprette Skolen, og [hos] Samme begjere Attest for, at Skolen har et passende Locale og er forsynet med de fornødne Apparater og et hensigtsmæssigt Inventarium.

Hver Gang hun med sin Skole flytter til et andet Sogn, har hun, forinden hun aabner samme, at forevise den meddeelte Bevilling for Formanden i Sognets Skolecommission; ligesom hun og for vedkommende Skolecommission anmel-

der, naar nogen Forandring med Skolen maatte foregaae.

Naar denne Tilladelse, af hvilken som helst Aarsag, ikke afbenyttes i et Tidsrum af eet Aar, har hun at indsende samme gennem vedkommende Skolecommission til Directionen.

Kjøbenhavn den 29^e September 1852.

Under Directionens Haand og Segl.

M. Lange. Bentley. E. Tryde. B. Münter.

Borgen. A. H. Bjerre. Krieger.

[Segl.]

P. Th. Reiersen.

Tilladelse

for Frøken Poulina Worm

til her i Staden at oprette en højere Pigeskole.

III.
INSTITUTBESTYRERINDE
1853—1863.

Pauline Worm skulde altsaa nu sætte Foden under eget Bord. I „Randers Amtsavis“ indrykkede hun følgende Bekjendtgjørelse:

PIGEINSTITUT

Til Efteraaret vil, om muligt, en Skole for indtil tolv Pigebørn i en Alder af 10 Aar og derover blive oprettet heri Randers af Undertegnede, som dertil har erholdt Autoriteternes Tilladelse. Grundig Undervisning i de forskjellige Gjenstande, som læres i højere Pigeskoler, vil blive meddelt Eleverne.

De ærede Forældre, som kunne ønske deres Døttre optagne i Institutet fra 1. Septbr. d. A., eller noget senere, anmodes om at tilmelde mig dette før Sommerferien.

Pauline Worm,
boende paa Torvegaden Nr. 632,
ved Siden af Gjæstgivergaarden.

Tolv Elever var kun et lille Tal, men des grundigere kunde de jo blive underviste. Pauline

Worm var ikke meget praktisk — og det turde neppe ventes, at en Skole med saa faa Elever vilde kunne bære sig. Imidlertid tog hun fat med godt Mod.

Hendes Elever og Medlæreriuder har givet hende de smukkeste Vidnesbyrd — og jeg gjen-giver et Par af deres Udtalelser: En Elev skriver: „Da jeg kom til Randers 1854, kom jeg i Skole hos Pauline Worm og kom til at holde umaadelig meget af hende. Hun var et rigt Menneske af den Slags, som man siger Tak for. Siden kom jeg i et mere intimt Forhold til hende. Hun var af den Slags, som gjør Skjel mellem Mennesker. Man tager Parti for og imod. Hun fik saaledes ved sin lidt generte Klodsethed og sin Heftighed mange Fjender og kun en lille Vennekreds, men Vennerne var ægte. Trods sin Heftighed var hun helt igjennem en fin og ædel Natur, og hun kunde tage saa blødt som en Moder paa os Unge“. En samtidig Medlærerinde giver følgende Vidnesbyrd: „Pauline Worm opnaaede ved sin Begavelse en overordentlig Viden paa næsten alle Omraader. Hun var et nobelt, godt og retskaffent Menneske, men noget kejtet i sin Fremtræden og undertiden kunde hendes heftige Sind løbe af med hende; baade dette og hendes Kejtethed var hende tidt til Besvær. Hun var en Del upraktisk, og da hun ikke forstod sig meget paa Børn, gik Skolen ikke særlig godt. Hun havde desuden et Helbred, der var for svagt til det store Arbejde“.

Hun var dog den skarpe lagttager angaaende

Kvindens Stilling. Saaledes protesterer hun i „Dagbladet“, som hun stadig læser, imod at værdiløse anonyme og psevdonyme Produkter stemples som „en forskruet Damehjernes utidige Fostre“, eller som forkvaklede Sager, der henføres til „den store Masse af informerende Damer“. Hun mener, at Kjønnen intet har med Kritikken at gjøre, ligesaa lidt som Alder, Husnummer, Farven paa hendes Haar har det. Hun undertegner sig her: Pauline Worm, Institutbestyrerinde i Randers.

Bladet vil ikke godkjende, at Mandens og Kvindens aandelige Natur er ens og mener, at visse indre Kriterier henleder Tanken paa, om Forfatteren er Mand eller Kvinde. Striden drejer sig om Bladets Anmeldelse af en i 1855 udkommen fransk Grammatik (udgivet anonymt) og Adjunkt Severin Sørensens Anmeldelse af „Christen Nytestaments“ Opus angaaende S. Kierkegaards „Øieblikket“ (1855). Bladet erklærer sig iøvrigt uenigt med Severin Sørensen i denne Sag.

Som det er antydet ovenfor, var der baade økonomiske og andre Vanskeligheder for, at Pauline Worm kunde holde sin Skole gaende i Randers; hun havde saaledes i 1856 kun syv Elever, og 1857 opgav hun den og købte en anden, lignende Pigeskole i Aarhus. Skolen var i Rosensgade 162 i Instrumentmager Arnold Th. Müllertz' Ejendom. Hun havde tre Stuer til Skolelokale og 5—6 Medlærere og Lærerinder, hvoraf nogle tillige var Lærere ved Latinskolen. Skolen havde 12—14 Elever, udelukkende Piger, i hver Klasse.

Iøvrigt levede hun et meget stille Liv. Hun dyrkede vedblivende astronomiske Studier og havde til dette Brug lejet eller faaet Adgang til en Altan ligeoverfor Hotel „Skandinavien“.

PAULINE WORM
(Efter Fotografi af Fritz & Dresler, Aarhus,
omtr. 1860.)

En ung Pige, som tjente hende i Aarhus, og som endnu lever som en lykkelig gammel Hustru i en jydsk By, har skildret Pauline Worms rørende Omhu for hende; saaledes pakkede hun hende

ind i Tæpper, naar hun skulde sidde oppe og vente paa „Natmændene“. Pauline Worm dyrkede ingen Selskabelighed; hun viste sig sjelden alene paa Gaden; hun var en flittig Kirkegænger, og hendes indre Liv har sikkert været betydelig rigere end det ydre. I denne Forbindelse kan det siges, at hendes økonomiske Forhold i Aarhus neppe blev bedre end i Randers; i 1859 anføres hun i førstnævnte By for 3 Rdl. 44 Skill. i Formueskat og ingen Næringskat.

At hun ogsaa plejede faglige Interesser fremgaar af, at hun til Lærermødet i Aarhus 1858 havde indsendt en Afhandling: „Om den Duelighedsprøve, som Lærerinder burde aflægge for at blive Andenlærere“. Selv mente hun og gjorde gjældende senere, at Initiativet til den lovfæstede Examen for Lærerinder skyldtes hende.

Som jeg tidligere har meddelt, og som det ogsaa oplyses i andet Brev af de i 1851 udgivne „Fire Breve om Clara Raphael“, skrev hun en Roman under sit Ophold i Præstø. Denne Bog havde hun endnu ikke faaet frem, skjøndt hun i Brevet haaber, „at den skal udkomme næste Efteraar“. Kort Tid efter hendes Tilflytning til Aarhus lykkedes det hende at finde en Forlægger. Det var den unge Boghandler Fr. Wøldike (1832—1883); han havde fra 1857 særlig kastet sig over Forlagsvirksomhed, og blandt de Bøger, han nævnte Aar udsendte, var ogsaa Pauline Worms „De Fornuftige. En dansk Roman“. Bogen udkom anonymt i November Maaned; den var i to

Dele og havde som Motto paa Titelbladene følgende Strofe af J. L. Runeberg:

Hvad mer, om än din lefnadsdröm
Ej sekler tälja får!
Du elskat har vid Nordens ström
Och sjungit i dess vår.

Det er betegnende for Datidens nøjsomme Levevis, at Forfatterinden, efterhaanden som Trykningen skred fremad, gav sine Elever Manuskriptet til Smørrebrødspapir. Eleverne — og vel endnu mere deres Mødre — blev nysgjerrige efter at kjende Indholdet af Papirerne, og saaledes skete det, at større Partier af Romanen allerede var kjendte, da Bogen udkom. Denne Bog, der maa betragtes som Forfatterindens Hovedværk, er delt i 23 Kapitler; hvert Kapitel indledes med et dansk eller svensk Vers, ikke sjeldent begge Dele, og man forbauses ikke mindst over hendes Kjendskab til vort Nabolands klassiske Digtning. Bogens Indhold er i Korthed følgende:

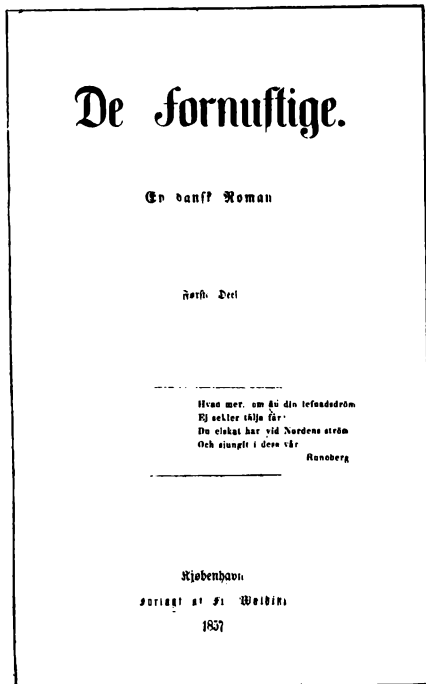
Frederik Lund, theol. Student, blev 1816 ansat som Skolelærer i en Landsby, fem Mil vest for Skanderborg; han giftede sig med Augusta Bjerg, og 1818 fødte hun en Datter, som i Daaben benævntes Alvilda; Navnet betyder Skoldmø og er taget af Ewalds „Rolf Krage“. 1829 dør begge Forældrene. Alvilda tillægges 6000 Rdl. i Arv og faar en Krigstaad Bigum til Formynder; hun sættes nu i Huset hos Madame Gamst i Skanderborg mod et aarligt Vederlag af 160 Rdl Md.

Gamst er meget velhavende og meget ordinær. Der gives nu en udmærket og indgaaende Skildring af Alvildas Skolegang og Omgangskreds og i det Hele taget af Livet i Skanderborg for hundrede Aar siden. Byen domineres af dens Postmester Sørensen eller rettere sagt af hans otte Døtre med Else Sørensen i Spidsen. Alvilda bliver konfirmeret, og Formynderen forlanger hende nu hjem til sig, en Gaard nogle Mil borte. Efter fire Aars Ophold dér, besøger hun Præstegaarden i sin Fødeby; her skal spilles Dilettantkomedie, og Alvilda overtager nu en Rolle i „Guldkorset“. Opførelsen overværes bl. A. af en theologisk Student, Viggo Nordby; han forelsker sig i Alvilda, hvis Digte han forøvrigt har læst — og deres Følelser ere gjensidige.

I Bogens anden Del flytter Alvilda tilbage til Skanderborg; medens Viggo Nordby rejser til Kjøbenhavn for at fortsætte sine Studier; han lægger Vejen over Aarhus, og herfra skriver han et Frierbrev til Alvilda.

Posten i Skanderborg sorteres af Else Sørensen; hun fatter Mistanke til Brevet, aabner det og tilbageholder det. I Brevet stod, at intet Svar var ensbetydende med et Nej. Da Nordby følgelig intet Svar faar, bliver han syg og rejser udenlands. Alvilda, der havde ventet hans Tilstaaelse, bliver skuffet bitterligt — og bestemmer sig endelig til at blive Skuespillerinde. Hun rejser til Kjøbenhavn for at uddanne sig dertil. Imidlertid dør Else Sørensen i Skanderborg — og det til-

bageholdte Brev findes i hendes Gjemmer. Byens nye Postmester faar Underretning derom. For at

OMSLAG TIL „DE FORNUFTIGE“
($\frac{1}{4}$ original Størrelse.)

skaane Alvilda saameget som muligt, beslutter han selv at rejse over med Brevet.

Alvilda skulde den Aften, da han ankommer til Kjøbenhavn, debutere som Sophie i „Erik og Abel“. Efterat hun havde læst Brevet under den

heftigste Bevægelse, segnede hun bevidstløs om; hendes Helbred faar et ulægeligt Knæk — og Theatret opgives for stedse. Viggo Nordby kommer imidlertid hjem fra sin Rejse, og i Bogens næstsidste Kapitel, der har til Motto Tegnèrs Ord: „— Alt, hvad menskan vinner høgst paa Jorden: Kärlek och en graf“, mødes de To paany i Alvildas Fødeby. Paa Kirkegaarden mødes de og aabenbarer hinanden deres gjensidige Kjærlighed — altsaa en Trolovelse i de Dødes Have. Alvilda kunde og vilde imidlertid ikke gifte sig; hun var viet til Døden, og efter nogle Dages Samvær i Præstegaarden, i hvilke hun fik Lejlighed til at tale med sin Viggo om sin Kjærlighed og sin Tro, døde hun, kun tyve Aar gammel. Præsten, Parrets fælles Ven, havde forberedt sig til dets Brudevielse og valgt til Text Davids Salme: „Alle Herrens Stier ere Miskundhed og Naade for dem, som bevarer hans Pagt.“ Nu valgte han samme Text til Talen ved hendes Jordefærd — et lidt underligt Valg. Fortællingen suspenderes nu i ti Aar. Viggo Nordby gaar frivillig med i Krigen 1848, og falder i Slaget ved Slesvig, 23. April.

Romanen indeholder ikke blot en Række Digte af Alvilda, men Pauline Worm faar tillige Lejlighed til at fremstille sin Livsanskuelse og sine Tanker om Aands- og Samfundslivets mangfoldige Spørgsmaal. Forfatterinden var, som ovenfor anført, kun omkring 26 Aar gammel, da hun skrev denne store Bog, og den vidner om en overordentlig stor næsten enestaaende Udvikling. Bogen

vakte megen Opsigt. Selv Bladet „Fædrelandet“ ofrer den en imponerende Anmeldelse, der fylder Bladets første og to Trediedele af dets anden Side:

„Hvad der sætter Forfatteren — eller for lige saa godt at sige det strax, hvad Ingen, der har læst Bogen, vil være i Tvivl om, Forfatterinden — i Bevægelse, er Samfundets sociale Organisation Man vil imidlertid gjøre „De Fornuftige“ en stor Uret, hvis man vilde betragte den som en blot Affødning af „Clara Raphael“; den er tværtimod et aldeles selvstændigt Arbejde. Ved Siden af disse Mangler (de theologiske Spørgsmaal og Arbejdets Brede) har „De Fornuftige“ væsentlige Fortrin, der saavel vedligeholder Interessen for Bogen som giver gode Haab om Forfatterindens fremtidige Produktion. Der er saaledes Energi, Metal i Arbejdet, en Egenskab, der for et propaganderende Værk er af lige saa megen Vigtighed som Klarhed i Fremstillingen. Nogle af Karaktererne er særdeles veltegnede; Chr. Sommer er endog i Begyndelsen af sin Fremtræden aldeles grebet af Livet og opfattet med mærkværdig Klarhed og Objektivitet.“

Naar det i denne Anmeldelse siges, at Værket ikke er nogen Affødning af „Clara Raphael“, da er det rigtigt; thi det var baade planlagt og tildels udført, inden Mathilde Fibigers Bog udkom. Men det kunde Anmelderen jo umuligt vide.

Dr. phil. C. Rosenberg anmelder Bogen i „Dansk Maanedsskrift“ paa Grund af dens rigtige Tendens; thi som Kunstværk vil han ikke god-

kjende Arbejdet. Han finder Alvilda unaturlig udviklet og slutter saaledes: „De hende tillagte Digte, som ret skulde vise hendes Dybde og Evne, gjøre især et ubehageligt Indtryk.

Det er altsaa især Objektivitet, vi savne; denne Mangel har forringet et Arbejde, der ellers udmærker sig ved en ikke ubetydelig Opfindelses- og Iagttagelsesevne, samt ved en levende Følelse af det Ideales ubetingede Berettigelse i alle Forhold og en rigtig Fornemmelse af, hvor i saa Henseende Fejlen i de nuværende Tilstande stikker“.

Det fremgaar ikke af Stykket, at Anmelderen har nogen Mening om, hvem Forfatteren er. Derimod er „Dagbladet“ paa det Rene med, at Forfatteren er en Kvinde. Bladet skriver: „Bogen har saaledes ikke faa svage Sider. Naar den imidlertid desuagtet fortjener at gjøres til Gjenstand for vidtløftig Omtale, er det, fordi den trods alle sine Fejl, har saa meget og saa væsentligt Godt, at den maa anerkjendes at staa over Fler-tallet af novellistiske Arbejder, som vor Literatur frembringer —, og at vidne om agtværdige Anlæg hos Forfatteren.“

„Berlingske Tidende“ giver ikke Bogen megen Anerkjendelse, men siger, at den ikke er uden Originalitet.

Derimod yder „Flyveposten“ Bogen al Anerkjendelse: „Totalindtrykket er: Bogen er skrevet med stort Talent og fortjener at skjænkes stor Opmærksomhed som et Arbejde, der gaar i en

i den danske Literatur temmelig ny Retning. Plannen er den svageste Side. I Samtalerne er en Rigdom af aandrige Betragtninger og fine Bemærkninger, som vidner om Forfatterens sikre Blik paa Livet, og ofte er der Udtryk for en ironisk Opfattelse. Anmelderen beundrer iøvrigt saavel Forfatterens som Forlæggerens Mod til at udgive saa stor en Bog (542 Sider).

„Lolland-Falsters Stiftstidende“ har en lang, anerkjendende Anmeldelse, hvori udtales: „Det er især Kvindens Opdragelse og Stilling i vore Dage, som ligger Forfatteren paa Sinde. Han drager stærkt tilfelts imod Fornuftens alt for store og næsten udelukkende Herredømme i Verden og kæmper for Tro og Poesi . . . Naar man lægger Mærke til Forfatterens Sværmeri for Kæmpeviser og den fortællende Undervisningsmethode, for den apostoliske Trosbekjendelses Herlighed, fremfor Skriften, og hans hele Misfornøjelse med Nutidsopdragelsen, ikke blot med højere Dannelsesanstalter for Damer, saa skulde man næsten tro, at Bogen er skrevet af et Stykke af en Grundtvigianer“. Denne Antagelse var rigtig nok; kun at Pauline Worm ikke blot var „et Stykke“ af en Grundtvigianer, men tilhørte Retningen helt og fuldt. Jeg har dvælet saa udførligt ved „De Fornuftiges“ Modtagelse, fordi den viser, at Forfatterinden havde store Muligheder for at faa Læseverdenen i Tale, og for at vise, at hendes store tankevægtige Bog blev modtaget med al Honnør. Det kan bemærkes, at

„De Fornuftige“ udkom omtr. samtidig med to beslægtede Bøger: „Amtmandens Døttre“ af Camilla Collett (udkom 1855 anonymt i Christiania) og „Hertha“ af Fredrika Bremer (udkom 1856 i Stockholm).

Hendes Forlægger af „De Fornuftige“, Fr. Wøldike, var tillige Udgifveren af et Maanedsskrift

FR. WØLDIKE

(født 13. August 1832, død 12. Marts 1883.)

„Nordisk Museum“, som redigeredes af L. S. Borring, og af hvilket kun Aargangen 1859 udkom. Wøldike opfordrede nu Pauline Worm til at levere et Bidrag til Maanedsskriftet, og hun skrev en Afhandling om „Aabenbaring og Videnskab“; den var sikkert fremkaldt af Professor Rasmus Niensens Redegørelse for Forholdet mellem Tro og Viden. Tidsskriftet gik ind samme Aar, og hun sendte da sin Afhandling til Fr.

Barfod med Anmodning om at faa den optaget i hans Tidsskrift „Folke“, hvis Levetid forøvrigt var lige saa kort som „Nordisk Museums“. Barfod imødekom hendes Ønske. I sin Brevvexling med ham om denne Afhandling bad hun ham tillige, at han i en ny Udgave af sin Bog „Fædrelandshistoriske Digte“ vilde betegne hende med fuldt Navn: Pauline Worm, og ikke, som hidtil, alene Worm. Hun frygtede for, at hun engang i Fremtiden kunde forvexles med „ham, der myrdede Tønder“. Ogsaa dette Ønske opfyldte Fr. Barfod ved senere Optryk af hendes Digte. I Vinteren 1858—59 var hun stærkt optaget af sin egen yderligere Uddannelse. Hun udtrykker sig saaledes: „Jeg tradsker omkring i Spanien med Adjunkt A. Fabricius, eller i England med Adjunkt Carøe, eller paa Stjernerne med Adjunkt Edvard Erslev, eller ogsaa besøger jeg det hellige Land med Pastor Troels Smith.“ Samme Vinter opførte hendes Elever m. fl. „Gert Westphaler“ for en Tilskuerkreds af hundrede Mennesker.

Ovennævnte Afhandling, der er affattet med megen Lærdom og Grundighed, blev strax imødegaaet af den bekjendte Journalist Rudolf Varberg (1828—1869). Hans Artikel var oprindelig bestemt for „Dagbladet“ men blev for stor til denne Anvendelse. Han lod den saa henligge, indtil han 1868 optog den i sin Bog „Udflugter paa Naturvidenskabens Enemærker“.

Hverken Pauline Worms eller Rudolf Varbergs Afhandlinger skal her gøres til Gjenstand for nær-

mere Undersøgelse eller Sammenligning. Kun er det naturligt her at minde om, at førstnævnte Forfatter stod paa et udpræget kristeligt Standpunkt, og sidstnævnte var erklæret Gudsfor nægter. Alene denne Omstændighed vilde vanskeliggjøre en Forstaaelse mellem Parterne. Spørgsmaalet var i mange Aar brændende i Grundtvigske Kredse. 1876 holdt saaledes Dr. phil. C. Rosenberg Foredrag om samme Emne i „Dansk Arbejdersamfund“ i Kjøbenhavn.

Skjøndt Pauline Worm ved Kjøb forøgede sin Skole med en anden Pigeskoles Elever, vedblev hendes Elevantal dog at være for beskedent. Desuden kom kun næppe nogensinde til at føle sig hjemme i Aarhus, hvad saa end Grunden var, og da hendes økonomiske Forhold, som anført, ikke blev bedre end tidligere, overdrog hun Skolen til en Anden omkring 1. Oktober 1863 og flyttede tilbage til sit Hjem, til Præstegaarden i Chrstrup.

IV.
I CHRISTRUP PRÆSTEGAARD.
1863—1865.

Fra Chrstrup melder Pauline Worm, at hun i alle Maader har det godt; hun har kun en Times daglig Læsning med en afdød Fætters to ældste Sønner. Hun har sit eget Værelse og nyder sin Frihed; men hun skranter noget og er i daarligt Humør, vel navnlig af den Grund. Hun underviser fremdeles privat i sit Hjem og fik Tid efter anden ogsaa Timer i forskjellige Skoler — saaledes i Frøken Mathilde Bohses og Frøken Karen Helms' Pigeskoler.

I November 1863 døde Frederik den Syvende. Pauline Worm, der havde bragt ham en saa begejstret Hyldest ved hans Tronbestigelse, blev nu ogsaa stærkt grebet ved hans Død, og hun skrev sit dybt følte Mindedigt:

Ned gik for Danmark Solen en Kvæld i Efterhøst;
Dens sidste Straaler dvæled ved Slesvigs lave Kyst;
Et Skjær faldt gennem Taagen, et Skjær saa blegt og mat,
Om Borgen, hvor en Konge sov ind i Dødens Nat.

Digtet offentliggjorde hun i „Randers Amts-

avis“ og optog det Aaret efter i den Digtsamling, vi nedenfor skal omtale.

I August 1863 blev Pauline Worms Søster Abalone gift med den brave Præst, senere Provst i Hvidbjerg i Thy, Knud Scott Deichmann. Til Højtideligheden i Kirken skrev Pauline Worm den smukke lille Salme „Du Sjælens høje Brudgom,

KNUD SCOTT DEICHMANN ABELONE DEICHMANN,
født Worm.

du rige Herre Krist!“ Og hun blev senere en velset Gjæst i Parrets Hjem. Der var mellem dem det smukkeste Forhold, idet begge Parter respekterede hinandens Standpunkt.

Provsten var en Mand, der lærte sin Tro og troede sin Lære; godgjørende indtil Overmaal, navnlig overfor den ydre Mission; men iøvrigt præget af sit Partis, den indre Missions, Snæversyn.

Samme Efteraar udgav Chr. Winther sin Bog

Naar i en stille Stund D. t. Hre
 Der fjerne Genslyd troer at hore
 Af mangens Bønnet og Bønnen Bønt,
 Da taler Ditt Landendes Stemme
 Et Ord Dig ned, Der skal gennem
 Afværelse høres Naar i Høst.
 Men, om Der vil, hvad fremmed bliv
 Min er, hvad Jalousi Muel bringer,
 Bi, hvad det taler Hjertets Sprag,

Tag med fra Skolen, Nørby Kroer
til Danmark, til alle Lyngt Skoleder
Men først og sidst til Willems dag
"Paulsen Worum"

Den 3die April 1864.

STAMBOGSBLAD. 1864.

„Nye Digte af Danske Digttere“. Hertil havde Pauline Worm leveret syv Digte, som Udgiveren havde udvalgt af et større Antal. Det kom forøvrigt til en Brevvexling mellem dem i Anledning af nogle Trykfejl, hvilke Winther i høj Grad beklagede.

Den mere rigelige Tid, Pauline Worm nu fik til Raadighed, benyttede hun bl. A. ogsaa til at samle og ordne et Udvalg af sine Digte, dels trykte ved særlige Lejligheder og dels spredte i Blade og Tidsskrifter.

Fr. Wøldike paatog sig ogsaa Forlaget heraf, og i November 1864 udkom saa hendes Digtsamling, i lille Format paa godt hundrede Sider, under Titel „Vaar og Høst“. Hun udgav den under Navn og navngav sig tillige paa Titelbladet som Forfatter af „De Fornuftige“. „Vaar og Høst“ var i dansk Literatur en ny Titel; senere har Chr. Richardt benyttet den. Samlingen indeholdt 50 Digte; deraf ere syv, „Af Alvildas Sangbog“, uddragne af Romanen „De Fornuftige“. Men baade denne Afdeling og den næste „Billeder og Drømme“ ere — trods de smukke Tanker, som rummes deri — lovlig abstrakte. Et enkelt Digt „Et Gjensyn“ er dog meget gribende og udmærket fortalt. Afdelingen „Fædrelandet“, der indledes med det tidligere omtalte pompøse og nu saa kjendte Digt til Frederik den Syvende, viser Forfatterinden som den dansksindede og udmærkede Kvinde, hun var. Ogsaa Afsnittet „Gud“ fortjente en større Paaskjønnelse, end den fik.

Bogen slutter med nogle Bryllupssalmer, der viser Pauline Worm som Ægteskabets ærlige Talsmand, selv om hun ikke altid finder de rette Ord til sin Sang. Samlingen modtoges med Velvillie af Pressen. „Illustreret Tidende“ skrev om den:

„Vaar og Høst“ indeholder smukke Ting. Forfatterindens centrale Lyrik er vistnok temmelig ubetydelig, men naar hun har et ydre Stof at udbrede sin Stemning over, saa er der Flugt i hendes Stemning og Klang i hendes Vers. „Et Gjensyn“ og det bekjendte Digt til Frederik VII ved hans Tronbestigelse fremhæver vi kun som det Bedste af mange gode Ting. I det Hele synes denne Samling, der omfatter en Forfatterperiode af mange Aar, at være foretagen med ikke ringe Selvkritik og megen Smag.“

Den lille Bog var tarvelig udstyret med baade Papir og Tryk, og nogle ikke rettede Trykfejl gjorde ikke Sagen bedre. Forøvrigt havde den en ret underlig bibliografisk Skjæbne, idet den forglemtes i „Dansk Bogfortegnelse“ og først optoges deri to Aar efter, i November 1866. 1870 solgtes Restoplaget, 128 Expl., til en Bogforhandler A. C. Andersen i Horsens, der nedsatte Bogladeprisen fra 3 Mk. til 24 Sk. Et Par Aar efter afhændedes den sidste Rest til den ret betjente folkelige Forlægger L. A. Jørgensen i Kjøbenhavn. Under hans Forhandling maa Oplaget være blevet udsolgt. Om anden Udgave, der udkom ti Aar efter første, skal senere tales.

Sognepræst Peter Worm, der i sine senere

TITELBILLEDE TIL „VAAR OG HØST“
(1. Udgave; original Størrelse.)

Aar var næsten blind, og hvis Helbred iøvrigt var svagt, døde 31. Januar 1865. Hans Død bekendtgjordes saaledes i „Randers Amtsavis“:

I Gaar bortkaldte Herren ved en stille Død min trofaste Ægtefælle, vore 3 Børns kjærlige Fader *Peter Worm*, Sognepræst for Chrstrup og Hornbek. Den Afdøde naaede en Alder af 76 Aar.

Chrstrup, den 1. Februar 1865.

Louise Worm, født Hjort.

Men Bladet yder ham ellers ikke nogen Omtale, hvad der er saameget mærkeligere, som han jo havde en ikke ringe literær og polemisk Fortid. Han begravedes 14. Februar 1865 paa Chrstrup Kirkegaard, hvor tillige hans Moder og gifte Søster ere begravede. Ved hans Jordefærd blev i Hjemmet sunget et Farvel af Pauline Worm:

„Farvel, farvel! Vi bringe, Fader!
Med Taarer Dig et ømt Farvel,
Før disse Mure Du forlader,
Hvor Du har fredet om vort Held,
Hvor Intet Du for Dig begjærte;
For Dine Børn kun slog Dit Hjerte“.

For Dine Børn og for de Arme,
Hvis fuldtro Ven Du var i Nød,
Der savne vil Dit Hjertes Varme,
Naar det er gjemt i Jordens Skjød.
Farvel og Tak for dennesinde!
Gud lade os Dig hist gjenfinde!

I Kirken blev før Talen sunget hendes smukke Sang „Dybt sover al Naturen“, som findes optaget i „Vaar og Høst“. Efter Talen blev sunget

en Salme af den Afdøde selv. Under en svær Sygdom for otte Aar tilbage, da Peter Worm sikkert har ventet Døden, skrev han nævnte Salme med Ønsket om, at faa den sunget ved sin Jordefærd. Dette Ønske blev nu opfyldt:

Naar og mit Støv skal bæres hen
Til Gravens mørke Gjemme,
Da vidner dog maaske en Ven
Med mildt betonet Stemme:
„Forgjæves vandred ej
paa Livets trange Vej
Den, som nys gik til Gud
Og naadigt løstes ud
Af Jordelivets Kjeder.“

Da høres vel paa samme Sted,
Hvor før jeg tolkede Ordet:
„Ej ganske arm paa Kjærlighed
Var den, som bliver jordet.
Han havde og sin Brøst.
Men nu er han forløst,
Fra Jordens Taageland
Han gik til bedre Strand
For Mørke Lys at bytte.“

Da vidner vist en Taare blid
Udi mit Hjem det kjære,
Et Vidne om den svundne Tid
Den skal for mig da bære;
Der vil jeg savnes dog,
Naar lukt er Livets Bog;
Der vil mit Regnebræt
Ej vise mangan Plet;
Der vil jeg kjærligt mindes.

Saa kald mig, naar Du vil, o Gud,
Ind til dit Himmerige!

Fri mig af Jordens Trængsel ud,
Men lad Farvel mig sige
Til dem, som nær mig staae!
De snart mig ville naae;
Du ej forlader dem,
som sørge i mit Hjem,
Miskundelige Fader!

Blandt de mange Krandsse var der en, ledsaget af et Brev fra femten Skolebørn i Aarhus — Pauline Worms fordums Elever. Krandsen havde signerede Baand med flere Skriftsteder, bl. A. dette: „Een Ting ved jeg, at jeg, som før var blind, nu seer“. Dette Børnenes Bevis paa kjærlig Deltagelse rørte Pauline Worm i overordentlig Grad. Peter Worms Gravsted er, trods Chrstrup Kirkegaards Sløjfning, endnu fredet.

Efter Husfaderens Død maatte Hjemmet i Chrstrup Præstegaard opløses — og endnu inden Faderens Begravelse ordnede Pauline Worm, som før omtalt, Sogneraadets Papirer, der skulde overgives til den endnu ikke valgte nye Formand; ligeledes udregnede hun Tienden og foretog de fornødne Forberedelser til Opbrud fra deres kjære Præstegaard.

Pauline Worm flyttede saa, tilligemed sin Moder og sin Tante, Frøken E. C. Hjort, ind til Randers, hvor de fik Bolig i Carolinegade.

Forinden jeg fremstiller de sexten Aar, hvori Pauline Worm boede i Randers, vil jeg give en samlet Omtale af hendes Foredragsvirksomhed, der nu tog sin Begyndelse og som fortjener en særlig og samlet Omtale.

V.
FOREDRAGSVIRKSOMHED.

Naar H. P. Holst i sin „Den lille Hornblæser“ skriver om 1848:

„Det var en Tid! Naar i en Sum
Alt Skjønt engang vi samle,
Skal den dog smukkeste for os staae
Og trøste os som Gamle“

da er denne Udtalelse sikkert saare rigtig, og dog maa alle, der har levet Tiden umiddelbart efter 1864, sikkert beundre denne i en endnu højere Grad. Det var Gjenrejsningstanken, som da prægede vort Folk. Man byggede Folkehøjskoler og dannede Foreninger til Oplysningens Fremme; men lagde Skyttebaner udover Landet og holdt Skytteforeningsfester; der var en festlig Højhed over disse Møder, hvorom kun den kan dømme, der har overværet dem. Det var i Pagt med Michael Rosings Ord, at Folket rejste sig og tog fat:

„Der er Haab i vort Bryst; thi da Herren os slog,
da paa Knæ for den Stærke vi faldt.
Det et Ridderslag var, og paa Korsfarertog
gaa vi frem mod vort Maal gjennem Alt“.

Til dette Gjenrejsningsarbejde meldte ogsaa Pauline Worm sig som Foredragsholder. Allerede i Christrup havde hun holdt en Række fædrelands-historiske Foredrag i Vinteren 1865: de vare paa-begyndte inden Faderens Død og endnu ikke afsluttede, da denne indtraf. Til Afslutningen havde hun skrevet Sangen: „I Danmark er det godt at bo og bygge“, der ved denne Lejlighed blev sunget for første Gang. Senere har Komponisten Sophus Halle givet Sangen en karakteristisk og smuk Melodi. Texten, der er optaget i „Vår og Høst“, havde oprindelig følgende Indledningsstrofe:

„Naar Sommersolen sine Straaler sender
Henover Mark og Eng i Danmarks Land,
Da seer vort Øje, hvor det hen sig vender,
Ej nøgne Klippers haarde Sten og Sand.
Paa Danmarks Agre frodigt Kornet bølger
Og smukt der er i grønne Skoves Ly!
Her Rosen dufter, medens Fuglen dølger
Sin Glæde ej, men jubler højt i Sky.“

Sangen har i Digtsamlingen faaet Overskriften „Sang for Børn“, og da Foredragserækken holdtes i Christrup Skole, maa det antages, at Tilhørerkredsen har været væsentlig Ungdom og iøvrigt stedlige Tilhørere.

Blandt de Oplysningsforeninger, som stiftedes efter Krigen var ogsaa „Den danske Folkeforening for Randers og Omegn“; den stiftedes 7. Marts 1865, og allerede 21. s. Maaned holdt Pauline Worm Foredrag dér. Dette maa betragtes som

Pauline Worms første offentlige Foredrag, og det er lige betegnende for hendes Virksomhed som for hendes Aandsretning, at Foredraget handlede om „Holger-Danske-Sagnet“. Men det er ikke blot Pauline Worms første offentlige Foredrag; det er tillige det første offentlige Foredrag, som en dansk Kvinde har holdt; thi det er vel sandt, at „Skov-Kirsten“ (senere gift med exam. jur. Chr. Lomborg i Thisted) flere Aar iforvejen havde holdt Taler ved religiøse Møder; men som Foredragsholder havde endnu ingen Kvinde optraadt.

Det Ord, at en Profet ikke er anset i sit Fædreland, kan i dette Tilfælde ikke anvendes paa Pauline Worm; thi „Randers Amtsavis“ giver følgende Referat af Foredraget, efterat Bladet har aftrykt Pauline Worms i 1862 skrevne Sang „Til Folket“: „Vaagn op, du gamle senestærke Kæmpe“: „Forfatterinden gav i et længere, genialt Foredrag en Udvikling om Holger-Danske-Sagnet, som det lever i Folket. Efterat have givet en højst interessant Udsigt over Holger-Danske-Litteraturen, indtil Romanen om Heltens Bedrifter ved Christiern Pedersen omlantedes fra fransk eller rettere fra latinsk paa dansk Grund, gennemgik hun Mythen i dens historiske Hovedtræk og sluttede med en Udvikling af Sagnet's Betydning — det danske Folks Liv —, der i lige Grad tiltalte ved dens Sindrighed og greb ved dens patriotiske Varme. Vi ville med Flid ikke fordybe os i Enkeltheder; kun et Punkt maa vi fremhæve: Fylgien

ved Olgers Vugge havde givet ham Udødelighed — det danske Folk vil ikke dø, men det vil gjenfødes og leve et nyt og kraftigt Liv til Tidernes Ende . . . Vi holder os forvissede om, at Enhver tog med sig til sit Hjem ikke Indtrykket af en „behagelig Aften“, men en varm Følelse af, at Foreningen vil kunne blive en mægtig Befordrer af et sundt dansk Liv, og af, at den ikke kunde have faaet en smukkere Indvielse“.

Om Pauline Worms offentlige Fremtræden som Taler har en af hendes tidligste Randers-Elever udtalt: „Hendes Organ var ikke særlig behageligt, men naar hun talte, hørte alle efter. Der var et ganske eget Liv over Ordene, og hun lagde hele sin Sjæl i dem. Hun var ikke særlig kjon og havde et svagt Helbred; desuden var hun i sin ydre Fremtræden meget genert, saa det var egentlig mærkeligt, at hun tog Mod til sig og stod offentligt frem. Man kan heri se et Vidnesbyrd om, at det brændte i hende. Havde hun noget paa Hjerte, skulde det ud, og hun talte uden Personsanseelse“.

Efter denne dobbelte Karakteristik vil jeg prøve paa at give en samlet Oversigt over hendes Foredragsvirksomhed i den halve Snes Aar, over hvilke den strakte sig.

Allerede 12. Decbr. 1865 talte hun paany i Folkeroreningen „Om Kæmpeviserne“, Foredraget afsluttedes 30. Januar 1866.

Samme Aar talte hun i samme Forening „Om Tydsken i vore Skoler“. Hun havde tidligere be-

handlet dette Emne i en Tale, hun holdt 23. Juli 1865 ved en Skovtur til Støvringgaard. I Foredraget opfordrede hun til Indskrænkning af Tydsk i Skolerne, og hun rettede en Henvendelse til Danmarks Kvinder, særlig til Mødrene, om en Værnepligt for vort Modersmaal, at det kan bevares livskraftigt og ubesmittet; — hun tilføjer, at den Kvinde, der svigter denne Opgave, er ligesaa strafskyldig som den Soldat, der svigter sin Fane. Foredraget blev udgivet i Trykken af „Dansk Folkeforening“.

22. Marts 1866 talte hun om „Thomas Kingo og hans Samtid“.

12. Februar 1867 holdt hun Foredrag „Om Folkeaaanden“.

Hun havde et grundigt, vidtstrakt Kjendskab til svensk Digtning, og i Midten af Februar 1867 paabegyndte hun en Række Foredrag, for Damer i sit Hjem, om det svenske Sprog og dets Literatur.

3. Decbr. 1867 talte hun „Om Tidsaaanden“. I samme Efteraar havde hun to samtidig løbende Foredragsrækker for Damer: den ene om danske og norske Digttere; den anden om nordisk Mythologi.

I Folkeforeningen talte hun 1868 om Steen Steensen Blicher, og 18. Marts 1869: „Om det fejreste Træ i Skoven“. Fra samme Aar stammer vistnok ogsaa Foredraget „Om Jylland og Jyderne“.

I Januar 1870 planlagde hun en Række Foredrag om Stjernehimlen, og 21. Marts næste Aar holdt hun Foredrag — uvist om hvilket Emne —

i Dansk Samfund i Randers. Efter de astronomiske Foredrag tog hun sine Tilhørere med sig ud paa Frederikstorvet for, i Tilslutning til Foredraget, at vise dem, hvad Heiberg kaldte „Stjer-

PAULINE WORM

(Efter Fotografi af W. Høbeling, Randers, ca. 1872.)

ernes Gang paa den natlige Himmel“. Hun var altsaa een af de Allerførste, der herhjemme benyttede Anskuelses-Undervisning.

Hidtil havde hun holdt sig Bjørnsons Ord

efterrettelig: „Hvad du ævner, kast af i de nærmeste Krav“; nu kom der ogsaa Bud efter hende udefra. I Maj 1869 talte hun saaledes i Kjøbenhavn, formentlig om Emnet „Kjøbenhavneriet“, hvilket turde siges at være retoveligt. I 1871 i Aarhus „Om Kvindesagen“ — til Fordel for en derboende sønderjydsk Familie.

„Foreningen til Folkeoplysningens Fremme for Langaa og Omegn“ henvendte sig ogsaa til hende om et Foredrag. Hendes Svar derpaa er opbevaret, og er dateret 28. Septbr. 1872:

„Bestyrelsen kan sætte i Avisen, at hvis det bliver mig muligt, vil jeg den 9. Oktbr. holde Foredrag over Kvindesagen som Folkesag. Var det nu i næste Uge, maatte jeg sige mig fra det Hele; men til den Tid kan det jo være, at jeg bliver raskere end nu. Jeg hoster næsten hvert Minut, saa at Udsigterne ere maadelige. Et maa jeg udtrykkelig betinge mig: at der ikke ryges Tobak af Tilhørerne.

Jeg ved ikke, hvilken Sangbog der bruges i Langaa; men jeg har i Askov og Testrup hørt en Sang, vistnok af Hostrup, til Melodien „Vift stolt paa Codans Bølge“ og med det næsten i hvert Vers tilbagevendende Opraab: „Frem, Bønder!“ Enten den eller samme Forfatters „Hel tungt han efter sig Foden drog“ ønskede jeg gjerne sunget som Indledning til mit Foredrag;

efter Talen kan man synge Mads Hansens Vise til Nordens Kvinde.

Venligst

Pauline Worm."

Til Langaa kom hun dog og holdt sit Foredrag til den bestemte Tid. Efter Foredraget kom det til et Sammenstød mellem Provsten, T. C. Taaffe, og Kapellanen, J. G. Korn. Det drejede sig nok om Grundtvig og H. N. Clausen. Pauline Worm tog til Slutning Ordet og fik paa en værdig Maade Striden bilagt og dermed Mødet fredeligt sluttet.

Af ovenanførte Foredrag blev tre trykte i „Smaaskrifter og Foredrag, I.“ (1869) nemlig: „Folkeaaanden“, „Tidsaaanden“ og „Steen Steensen Blicher“. To Foredrag, „Kvinden som Personlighed“, hvoraf et havde været holdt i Randers og et i Aarhus, blev offentliggjort i „Blade fra danske Kvinder“ (1872), dog saaledes udvidede og ændrede, at det ene blev en Fortsættelse af det andet. 5. April 1872 holdt hun Foredrag i København om „Kvindesagens Fortid og Fremtid“. Det optryktes i en udvidet Skikkelse i „Nordisk Månedsskrift“, og det bragte hende en excentrisk men anerkjendende Skrivelse fra Asta Hansteen i Christiania. Endelig udkom i 1876 i Odense: „Kvindesagen som Folkesag. To Foredrag“; de omfatter det i Langaa holdte Foredrag.

„Nær og Fjern“, der med Anerkjendelse anmeldte L. J. Brandes' Skrift „Om Valget af Livs-

stilling for unge Piger“, anmelder i samme Artikel Pauline Worms Foredrag saaledes:

„Efter dette praktiske og dygtige Indlæg bliver man noget flov ved at læse Pauline Worms to Foredrag. Meningen er god nok, men man faar rigtignok det Indtryk, at den ærede Forfatterinde kun taler, medens Lægen handler. Imidlertid er det jo en kjendt Sag, at Frøken Worm arbejder trolig i sin Kreds, og hvad hun her tager Ordet for, fortjener sikkert ogsaa Opmærksomhed. Kvindesagen vedkommer Provindserne ligesaa meget som Hovedstaden, og Landets større Byer bør upaatvivlelig følge Kjøbenhavns Exempel ved at oprette Fagskoler for Kvinder, ligesom vi fuldstændig billige det Ønskelige i, at de rundt om stifter Legater, ikke for gamle, men for unge Piger, ikke til livsvarig Forsørgelse, men til Hjælp i nogle Aar for fremadstræbende, dygtige Kræfter“.

Denne Tilslutning til Pauline Worms Tanker og Gjengivelse af hendes Ord, kunde jo kun glæde hende.

En endnu smukkere og kraftigere Tilslutning fik hun i sin egen Bys Avis: „Hvad Frk. Worm i disse to Foredrag har villet hævde, er Kvindens fuldstændige Jævnbyrdighed med Manden og dernæst Kvindens Hjerterang, der ikke tillader hende at sælge sig til den, der byder højest, men derimod fuldt vel tilsteder Uddannelsen for et selvstændigt Livskald paa Livets forskjellige Omraader. Her er ikke Tale om „Emancipation“ uden i dette Ords allerædleste Forstand, om Frigjørelse fra

den gamle barbariske Forestilling om Kvindkjønnets Underordnethed under Mandens og fra den nedværdigende Opinion, at Kvinden har opfyldt sin Bestemmelse, naar hun har erobret en Mand. Frk. Worm har behandlet sin Gjenstand paa en aandfuld Maade, hun kan ikke andet. Kommer saa hertil en Fremstilling i Formen saa ren og kraftig som hendes, frygte vi ikke for at sige formeget ved at svare, at Forfatterinden ved Udgivelsen af dette Ord i Kvindesagen har beredt Mange en Glæde, der med hende gjerne vil se Kvindens Ret hævdet fuldt ud, om den end ikke kæmper derfor som hun“.

I Maj 1876 holdt hun et Foredrag i Fredericia om „Frejsmythen“. Det blev i Januar 1880 trykt „Fædrelandets“ Feuilleton og indbragte hende i Fr. Barfods Hyldest, ligesom han i sin Nekrolog i „Højskolebladet“ udtalte, at hendes Behandling af Holger Danske Sagnet og Frejsmythen har været med til at godtgøre hendes Adkomst til Digternavnet.

Hermed har jeg givet en Oversigt over Pauline Worms Foredragsvirksomhed. Hun har sikkert holdt enkelte Foredrag, baade offentlige og privat, som jeg ikke har faaet med; saaledes talte huu 24. Oktbr. 1868 i sit Hjem efter Opfordring af Fru Maria Bojesen om „Forsørgelsesforeningen for Lærerinder“. Men i alt Væsentligt haaber jeg, at jeg i denne Fremstilling har givet et nogenlunde tydetigt Billede af Danmarks første kvindelige Foredragsholder — saavel hvad Emner, Aandsretning som Fremtræden angaar.

Men Pauline Worm var jo ikke blot lidt af en Digter og lidt mere af en Tænker, men hun var jo særlig en „Valkyrie“ — og mellem de mange Kampe, hun har ført, er der en enkelt, som jeg vil behandle særskilt; nemlig Striden med Indre Missions Fører, Vilhelm Beck; de øvrige vil jeg fremstille, som de kommer for under Dagen og Vejen.

VI.

STRIDEN MED VILHELM BECK.

„Kirkelig Forening for den indre Mission“ er stiftet for 60 Aar siden, 1861, ved et Møde i Stenlille, en Landsby nord for Sorø. Dens Stiftere vare gode Mænd, der sikkert vilde det Bedste; dens Oprindelse var en ren og skjær Almuebevægelse fra 1853, og baade i dens Blad („Den indre Missionstidende“ begyndte som Maanedssblad 1854) og i dens Aandsretning har det Almue-mæssige altid haft Overtaget. Skjøndt det Nationale oprindelig var Bevægelsen uvedkommende, ja vel nærmest fremmed, sendte Missionen dog i 1864 Missionærer over til Sønderjylland til vore Soldater. En af disse Missionærer, en Preusser ved Navn Wippert, talte saa ualmindelig slet Dansk, at hans Virksomhed mellem danske Soldater nærmest maatte betragtes som en Skandale. I Decbr. 1865 kom han til Chrstrup og holdt Foredrag i Skolen. Pauline Worm var tilstede, og hun forfædedes over hans slette Sprog.

Dette gav Anledning til, at hun sendte Indre Missions Formand, Sognepræst C. F. Rønne i Høve, en Skrivelse. I dette meget omfangsrige

Brev tager hun heftig tilorde mod den indre Missions Virksomhed i Almindelighed og mod Soldatermissionær Wippert i Særdeleshed. Hendes Brev er dateret Christrup i Decbr. 1865, og dets væsentligste Indhold er følgende:

Højtærede Hr. Pastor!

Skjøndt fuldkommen fremmed for Dem, vover jeg at henvende mig til Formanden for den indre Mission i det Haab, at hvad jeg har at sige, maa blive forstaaet som Alvor og optaget i Kjærlighed. Muligt har de hørt mit Navn nævne, og De veed da, at jeg er et Menneske, der har stillet sig den Opgave at bekæmpe Tydskeriet i enhver Skikkelse; det vil da neppe forundre Dem, at jeg ikke engang, ja, at jeg allermindst kan gjøre en Undtagelse med Tydskeriet i hellig Dragt, at, saasandt som jeg i Christendommen seer den største af af Livets Magter, maa jeg betragte mit Folks Sag som evig og uigjenkaldelig tabt, naar det er kommet dertil, at de Christne, i Stedet for at bære den danske Sag ved deres troende Bønner, tvertimod blive enige om at agte et saadant jordisk Anliggende for Skarn at være, at fordømme Bestræbelser i fædrelandsk Retning som ugudelig og at erklære hvert Offer af Tid, Kræfter og Penge, der bringes Folkets Livssag, for et Offer til Djævelen.

Foreningen for den indre Mission har i sin Tjeneste optaget en Preusser ved Navn Wippert; den har ifjor sendt ham til Hæren paa Als, og

den sender ham iaar om i Jylland med Bemyndigelse til at holde Forsamlinger og i dem forkynde Evangeliet for danske Mænd og Kvinder. Jeg har i Onsdags overværet en saadan Forsamling og hørt et gudeligt Foredrag, som han holdt for en talrig Tilhørerkreds her i Christrup Skole. Mod Indholdet af hans Tale har jeg kun dette at indvende, at han synes at sætte Da a b e n temmelig lavt, omtrent ved Siden af Pagtens T e g n i det gamle Israel; men hans S p r o g var et saadant, at min Følelse for det Sømmelige, det Velanstændige, for ikke at tale om det Hellige, oprørte sig ved at høre Guds Ord forkynde deri. Han sagde: „en Boling for den Hellig Aant“ (skulde være: en Bolig for den Hellig Aand) — „en Vei, beschtreht met Torne och Titzler“ — „en schtuer Synder“ — „en Schtrole af det evige Liis“ — „langt boert“ — „Hoebet skal opfildes“ — „Utøhrlichhet“ (Uteerlighed) o. s. v. o. s. v., og til den fortydskede Udtale af de enkelte Ord kom endvidere saadant Dansk som „brungen“ — „det gaaer ikke at lefte det ene Øje mod Himlen og det andet fast mod Jorden“ — „dem, som den verdslige Lov ikke kan gjøre Krav paa“ (skal være: dem, der kunne bestaa for den verdslige Lov, de borgerlig Retfærdige).

Saaledes, Hr. Pastor! er det Sprog, som een af den indre Missions Udsendinge taler, skjøndt han skal have opholdt sig 22 Aar her i Landet. Jeg vil ikke bebreide ham dette, som om det derved var beviist, at han i tydsk Overmod for-

agtede vort Modersmaal og at han troede at gjøre en Gud velbehagelig Gjerning ved at arbejde for „Kultursprogets“ Udbredelse; nei, jeg holder ham virkelig for en from, alvorlig Christen, hvis hele Liv og Virken er rettet paa det ene store Formaal at vinde Sjæle for Guds Rige, og den Tanke er vist aldrig falden ham ind, at Tydskland skulde ligge nærmere ved Himlen end Danmark, eller at han som Tydsker kan vente sig en høiere Plads derinde end vi Andre; men dette, at han har opgivet sin Borgerret i sit eget Fædreland, uden dog at slutte sig nærmere til det Folk, med hvilket han i 22 Aar har deelt Ondt og Godt, end at han ikke endnu kan tale dets Sprog, det viser tydeligt, at det Nationale ikke er til for ham, at det ligger udenfor hans aandelige Synskreds, saa at han aldeles ikke fatter, at S p r o g e t (O r d e t) kan have det Allermindste med A a n d at gjøre. Det er derfor ikke til at undres over, at folkelige Forsamlinger, hvori der holdes Foredrag over Danmarks Historie og synges Viser af P. O. Boisens Sangbog ere ham en Forargelse og en Gru og han udtaler ligefrem — jeg har selv hørt det, ikke i hans Foredrag, men i en privat Samtale — at han har Grundtvigianerne mistænkt for en Forvanskning af Historien, ved hvilken vor Sag bliver stillet i et bedre Lys, end den strenge Sandhed vilde tillade. De kan tro mig, Hr. Pastor, naar jeg forsikrer Dem, at jeg ikke er den Eneste, der finder det uforklarligt og — tilgiv mig! — uforsvarligt, at Missionsforenin-

gen har sendt denne Mand til vore Soldater under en Krig med Preussen. For ham er en Krig, der gjelder et Folks Tilværelse, hverken meer eller mindre end en Landeplage i Lighed med Pest og Hungersnød, en Straffedom, der er fældet af Gud, og hvis Fuldbyrdere paa en Maade kunne siges at komme i Hans Navn. Det er høist rimeligt, at Wippert holder den for en mere christelig Soldat, der uden Modstand lader sig skyde ned eller tage tilfange, end den, der husker paa, at Fædrelandet har sendt ham for at kæmpe; og har „Missionæren“ end ikke i sine Møder med Soldaterne ligefrem udtalt dette, saa er det dog vist nok, at hans Tale aldrig kunde gaa ud paa at opilamme deres Mod og styrke deres Haab om, at Gud ikke vilde opgive det haardt forurettede Danmark; den maatte tvertimod dreie sig om Folkesynd og Folketugtelse; den maatte atter og atter blive en Formaning til dem, at de skulde lide som Christne for deres egen og Folkets Brøde — ikke at de skulde kæmpe som Mænd for Folkets retfærdige Sag. — Det har været haardt nok for Hjob i Ulykkens Dage at blive trøstet af sine Venner paa den Maade, Skriften fortæller; men hvad, om en Missionsforening havde sendt ham en nær Slægtning af de Røvere, der bortførte hans Kvæg og dræbte hans Hyrder, for at føre samme Tale til ham?!

Guds Rige er over Danmarks Rige, siger man. Det er sandt; men Danmarks Rige er i Fare, i Dødsfare; dog paa samme Tid, som Wippert for-

kynder os Evangeliet i det „forvrængede, fjendtlige Tonefald“, som de arme Sønderjyder altsaa ikke ere enige om at maatte taale, paa samme Tid holder Pastor V. Beck og Pastor Joh. Clausen Missionsmøder rundt om i Landet, hvor de Troende opfordres til at skjænke milde Gaver til den indre Mission, der ikke blot har sat sig den Opgave (jeg anfører her Pastor Clausens egne Ord i Hørning Kirke) at virke til de enkelte Sjæles Frelse, men ogsaa vil arbejde for vort kjære Fædreland, hvis Sag staar desto bedre, jo flere christelige Bønner der opsendes for den, og da heller ikke er Christendommen fremmed; thi med vort Modersmaal og vor Psalmesang vil ogsaa vort aandelige Liv gaae tilgrunde (bestandig Pastor Clausen). Pastor Beck, med hvem jeg talte et Par Ord efter Mødet, sagde til mig, at man næsten ikke kunde være for fanatisk mod Tydskheden. Men jeg er ingen Fanatiker; jeg vilde kunne opbygges ved en tydsk Gudstjeneste for Tydske; jeg vilde finde det anstødeligt, om Evangeliet blev forkyndt en tydsk Menighed paa lige saa slet Tydsk, som Wippert taler Dansk, og jeg tilstaaer ærligt, at vare de Præster, som Frederik den Syvendes Regjering ansatte i de tydske Dele af Slesvig, Sproget saa lidt mægtige, saa fortænker jeg ikke de samme tydske Menigheder i, at de have indkaldt Preusserne. Men jeg forlanger rigtignok samme Ret for Danskheden heroppe som for

Tydskheden dernede, og jeg henstiller til Deres egen Overveielse, ærede Hr. Pastor! om det er christeligt eller endog blot ærligt at tage de Gaver, der skjænkes til et helligt fædrelandsk Formaal, og bruge dem til den danske Folkebevidstheds Undertrykkelse. Blandt de Mange, som vare tilstede ved Wipperts Forsamling, var jeg sandsynligviis den Eneste, der forargedes — Beviis nok for, at Folkets Nationalfølelse er syg, syg til Døden, og at Almuens Christendom paa mange Steder ogsaa er et sygeligt Væsen, der bedst finder sit Udtryk i et Svar, som en anden af Missionens Udsendinge — ikke paa Tydsk men paa Jydsk — gav en Præst, der spurgte ham, hvad han meente om Daaben. Svaret lød: „Jeg er ræd for Alt, hvad der ikke er den Herres Jesu Blod.“ Saaledes vil det gaa: i Stedet for en Christendom, der med Liv og Varme trænger gjennem alle Tilværelsens Forhold, ville vi ved den indre Missions Hjælp faa et marvløst Skinvæsen, der „er ræd for Alt, hvad der ikke er den Herres Jesu Blod“ og allermest for Danskheden.

„Det er vigtigere,“ har man sagt mig, „at een eneste Sjæl frelses, end at Danmarks Rige bestaaer.“ Dette er ikke sandt; thi Danmarks Undergang vil blive mange Sjæles Fortabelse. Men selv om vi see bort fra den aandelige Elenighed, som Fremtiden vil bringe, naar det danske Folk opgiver sig selv, er da den nulevende Slægt i sin Saligheds Sag tjent med „Missionærer“, der

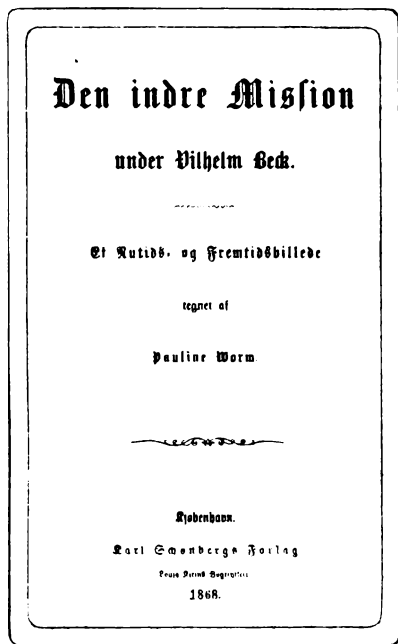
snart optræde mod „Grundtvigianerne“, snart ved deres Mangel paa christelig Oplysning gjøre det til Pligt for Præsterne — de være nu Grundtvigianere eller ikke — at træde op imod dem? Hvor Missionærene have vundet Indgang hos de Opvakte, ville disse ikke kunne taale, at der krummes et Haar paa saadanne hellige Mænds Hoveder. Præstens Modstand kan kun forklares af kjødelige og fordømmelige Grunde. Missionæren vil blive sat til Dommer over Præstens Tro, og hvor Dommen lyder ugunstig — naturligvis allevegne, hvor Præsten ikke siger Ja til Alt — der ville de Troende i Menigheden sky Præsten som et kjættersk Menneske og gjøre deres til, at Kirken staaer tom. Det kommer saa an paa, om Wippert eller en anden Lægprædikant ved et Par Forsamlinger om Aaret kan holde Menigheden skadesløs for Tabet af Alt, hvad en troende Præst kunde virke baade i Kirken og i Husene. En gammel Præst som Dem behøver jeg ikke at fortælle, at Sjælene ikke vindes eller frelses i en Haandevending. Den, der skal udrette noget Alvorligt i denne Sag, maa vidne ved sit Liv saavel som ved sin Tale. Sognepræsten, der deler Ondt og Godt med sin Menighed og hver Dag har Leilighed — om han ellers benytter den — til ved sit Exempel at indskærpe, at Alt, hvad der er sandt, hvad der er ærbart, hvad der er retfærdigt, hvad der er reent, hvad der er elskeligt, hvad der har et godt Lov, enhver Dyd og enhver Hæder, derpaa skal en Christen give

Agt (Phil. 4. 8), han har ganske andre Midler til at indvirke paa Sjælene end den fremmede Missionær, der kommer et Par Gange om Aaret for at holde en Tale, sælge Bøger og — indsamle Gaver, men sjelden eller aldrig faaer Leilighed til at vise kjærlig Deeltagelse i den Enkeltes Vee og Vel, og med al sin Enfoldighed, al sin Tale om christelig Ydmyghed, al sin uadvortes Ringhed dog fornemt seer ned paa et Folks Livssag og — selv en „Hellig“ af første Rang — nedlader sig til at leve paa de ringere Helliges Bekostning, der ikke have drevet det videre, end at de ere blevne ved deres borgerlige Erhverv, hvori de arbeide med Haanden som andre Dødelige

Jeg bruger ikke Benævnelsen „de Hellige“ som Spotnavn, men jeg kan ikke lukke Øiet for, at der er megen Usandhed i den Tale, der jevnlig høres, om alle de Forfølgelser, som de Hellige have at lide i denne Verden. Lad os dog engang ærligt indrømme, at i Danmark, i det nittende Aarhundrede, bliver Ingen forfulgt, fordi han eller hun gaaer i Kirke, møder i gudelige Forsamlinger og læser Andagtsbøger hjemme! — Men tager man sin Christendom som en Forpligtelse til altid at give Sandheden Ære og til i verdslige som i kirkelige Sager „at fægte med aaben Pande for hvad man for Alvor troer“ — ja da skal Forfølgelsen, Forhaanelsen og Spotten visselig ikke udeblive.

Mit Brev er blevet langt, og dog har jeg endnu Noget at tilføie om et Udtryk, som Wip-

pert brugte i Slutningen af sit Foredrag. Han kaldte sig selv en **Usling**. Jeg kan forstaa, at en Christen kan kalde sig selv den største af alle

Pris: 48 Ø.

OMSLAG TIL „DEN INDRE MISSION
UNDER VILHELM BECK“
(½ original Størrelse.)

Syndere, og jeg kan allerbedst forstaa det om Apostelen Paulus, thi jo mere Aand et Menneske har, desto mere maa han ogsaa, naar han er vakt til Selverkjendelse, have følt de dæmoniske

Kræfter i sit Indre. Men en Usling!!! en ærlig dansk Mand kunde aldrig bruge dette Ord om sig selv. Fortjente Wippert dette Navn, saa var han uværdig til at træde i Missionens Tjeneste; fortjener han det ikke — og jeg er overbeviist om, at han ikke fortjener det — saa er det et Vidnesbyrd om aandelig Forskruelse, om tydsk Misforstand paa christelig Ydmyghed, og da er han uskikket til at prædike for Danske.

Tilgiv mig, Hr. Pastor, de haarde og bitte Ord, jeg paa nogle Steder i dette Brev har brugt! Det er mig ikke givet at tale mildt, naar min Sjæl er i Oprør, eller at kunne staa rolig ligeoverfor det Forargelige. De vil have forstaaet, at jeg ikke er nogen Ven af den indre Mission, saalænge den virker ved de samme Midler og i den samme Aand som nu; men jeg haaber dog, De ogsaa vil forstaa, at det ikke er Feighed, men en ganske anden Grund, der bevæger mig til at skrive til Dem privat i Stedet for gennem et offentligt Organ for Kirken eller for Danskheden at henlede den almindelige Opmærksomhed paa Missionens Feilgreb.

Med Høiagtelse

Pauline Worm.

Sognepræst Rønne svarer hende i en urban og rolig Tone. Han minder hende om, at vort skønne Dannebrog er ubevidst kommet hende saa nær for Øjnene, at hun ikke ser dets bedste Pryd, Herrens Kors i den røde Grund.

Den indre Mission havde, siden Vilhelm Beck i 1865 tiltraadte Bestyrelsen, betydelig udvidet sin Virksomhed ved Lægprædikanter og ved Missionsmøder, og den søgte tillige at faa Kirkerne rundtom i Landet aabnet for sine Møder. Der skete da i Efteraaret 1867 en Henvendelse til Sognepræsten i Randers, Dines Pontoppidan, om at faa St. Mortens Kirke overladt til en Missions-Gudstjeneste.

Pauline Worm var vidende om, at Pastor Pontoppidan kun nødig vilde have Missions-Gudstjeneste i sin Kirke, og at han baade fra sin Prædikestol og i Aftenmøder med sine kirkelige Venner havde udtalt sig mod Missionens Færd. Da Pauline Worm delte Pastor Pontoppidans Modvillie mod disse Møder, og da hun jo selv stod paa et andet kirkeligt Stade, offentliggjorde hun i „Randers Avis“ følgende Stykke:

„Her i Byen samles i disse Dage Underskrifter paa et Andragende til Hr. Pastor Pontoppidan om at aabne St. Mortens Kirke for den indre Mission. Mange have allerede underskrevet, og Mange ville fremdeles underskrive i den Overbeviisning, at de derved give deres Navne til et Gud velbehageligt Værk. Sagen kan imidlertid sees fra mere end een Side, og for Adskillige vil den maaskee komme til at staa i en heel ny Belysning, naar man gjør dem opmærksomme paa, at den indre Mission betragter Danmark som et Hedningeland, hvor der først nu, efter Hr. Pastor Vilh. Becks Fremtræden, skal skabes en christen Menighed.

I den indre Missions Tidende No. 23 for 15de August f. A. sammenlignes den religiøse Tilstand her i Landet med den, der fandt Sted i Israel under Achabs og Jesabels Regjering, da Herrens Profeter vare ihjelslaaede og Elias alene bleven tilbage, skjult for sine Forfølgere i en Hule. Det hedder i denne Anledning om Forholdet hos os:

„Og hvor der er en enkelt troende Sjæl tilbage, der maa saadan en Sjæl som oftest leve som en Eneboer i sin Hule, foragtet som en Af-sindig, et taabeligt Menneske, uden Venner, uden en eneste Sjæl, der kan forstaa ham, forknytt og bedrøvet over den Nat, det rædsomme Nattens Mørke, der hviler over Folket; og de som faa fat i saadan en Sjæl, de søge at tage hans Liv, søge ved alle mulige Konster, ved at lokke eller true, med Spot og Fjendskab at tage Livet, tage Troens Liv fra den Sjæl.“

Efter disse stærke Ord synes rigtignok Forfatteren, Hr. Pastor Beck selv, at være kommen en Smule til Besindelse, og han tilføjer derfor som et Slags Formildelse af den haarde Dom: „Saaledes var det i den Tid, som ligger bag os, i vore Fædres Tid, og saaledes er det endnu paa mange, mange Steder i vort Fædreland.“ (Altsaa dog ikke allevegne, ikke der, hvor den indre Mission har vundet Indgang.)

Saavidt Pastor Beck. Den, der nu ikke med ham vil bryde Staven over v o r e F æ d r e, ikke vil indrømme, at de forgreb sig paa Herrens Naademidler og, som han siger, k a a r e d e sig

falske Profeter, naar de lydigt og i god Tro modtog de Præster, Regjeringen sendte dem; den, der ikke kan betragte sine danske Brødre og Søstre som særlig frafaldne, særlig befængte med Vantro og Ugudelighed; den, der ikke kan kalde det Christendom at foragte sit Fædreland og sit Folk, har ganske vist al mulig Grund til at lukke baade Kirkedør og Hjertedør for den indre Mission, saalænge dens Høvding fører saadan Tale.“

Dette Stykke blev imidlertid delvis misforstaaet af en Lærer S. Kirkegaard i Ølst, der mente, at Pauline Worm havde lagt Vilh. Beck de Ord i Munden: „Kristendommen bestaar deri, at man foragter sit Fædreland og sit Folk“. Han skrev saa en Modartikel, hvori han kalder Pauline Worms Udtalelser for „Bagvaskelser“ og for „grove og fornærmelige Beskyldninger“.

Pauline Worm fandt sig foranlediget til at klare Misforstaaelsen, og efter en Begyndelse, hvori der ikke kan paavises Skygge af nye „Fornærmelser“ eller „Bagvaskelser“ sluttede hun saaledes:

Jeg siger ikke, at Beck selv er tydsksindet; jeg tænker det ikke heller; men jeg veed, at naar man taler med Almuesfolk, som ere vakte af den indre Mission, og Talen falder paa Sønderjyllands Nød og Danmarks Fornedrelse, faaer man den Underretning, at Folkets Vantro og Ugudelighed er Skyld i det Hele, og at vi ikke kunne vente nogen Hjælp fra Herren i Dan-

marks Livs- og Æressag, saalænge vi ikke Alle omvende os. De haarde Domme over Landet og Folket, der jevnlig læses i Missionstidenden og Becks andre Skrifter, den Gjenlyd deraf, der selvfølgelig klinger i Kolportørernes Taler, den Kjendsgjærning, at det mest er tydske Andagtsbøger — naturligviis i Oversættelse — Missionen udbreder, som om vort eget Fædreland næsten ikke i denne Retning havde frembragt noget Godt og Læseværdigt, og endelig den Omstændighed, at Missionen under sidste Krig sendte Hæren paa Als en Lægprædikant, der er født P r e u s s e r, ikke kan tale reent Dansk og ikke anseer vor Sag for retfærdig (jeg har selv hørt ham sige det) — alt dette har ført Størstedelen af Missionstidendes 8000 Abonnenter og maaskee 80000 andre Læsere, Størstedelen af Pastor Becks Beundrere, og jeg veed ikke hvor stor en Deel af vore Soldater ind paa den Tankegang, at det i Danmark staaer værre til med Livets og Sandhedens Sag end i hele det øvrige Europa; at det navnlig i Tydskland er meget bedre; at det var derfor Tydskerne i sidste Krig fik R e t, og at mange flere Sjæle herinde ville frelses, hvis vi kom under Tydskland. Dette Vildrede seer jeg, medens Andre lukke Øinene. Forstaar Hr. S. Kirkegaard nu, hvorfor en dansk Kvinde har taget Ordet i denne Sag?”

Gudstjenesten i St. Mortens Kirke og Mødet bagefter i Ridehuset kom naturligvis i Stand, og Pauline Worms Advarsler mod Mødet og hendes

Opfordring til ikke at deltage deri, havde selvfølgelig den Virkning, at saavel Kirken som Mødet bagefter i Ridehuset blev stuvende fuldt. Vilh. Beck var, forklarligt nok, irriteret over den Modstand, han havde mødt, dels fra Sognepræstens dels fra Frk. Worms Side. Kirketjenesten forløb dog uden Mislyd, men i sit Foredrag i Ridehuset fremkom Vilh. Beck med en saa tarvelig Udtalelse som denne: „Befat Eder ikke med Kjællingsladder“. Ordene er laante hos Paulus og vare direkte møntede paa Pauline Worm, som var fraværende. Beck indrømmede selv i sine „Erindringer“ at „det var maaske ikke rigtig pænt sagt“. Udtalelsen vakte da ogsaa et voldsomt Røre og en Forbittrelse, der var meget stor, selv om det vel nok beroede paa en lidt for livlig Fantasi, naar Beck og hans nærmeste Venner mente, han skulde have Prygl. Senere bortfortolkede Vilh. Beck sin Udtalelse. Men baade „Indrømmelsen“ og Bortfortolkningen viser den store Høvding som en Mand i skikkelig mindre Format, end han sædvanlig gjælder for — og hans Tilstaaelse i „Erindringerne“, at han aldrig har læst Pauline Worms Skrift om Missionen, gjør ham i dette Forhold ubegribelig lille. Naar han derimod udtaler, at „den, der spytter mod Himlen, spytter sig selv i Ansigtet“, da kan dette jo være rigtigt nok, naar man i dette Tilfælde kan blive enige om, at „Den indre Mission“ er ensbetydende med Himlen, og at Pauline Worms Angreb paa den var ensbetydende med at spytte.

Vilhelm Beck skrev om Sagen i Carl Plougs „Fædrelandet“ og han brugte her den haanende Vending „en Kvinde ved Navn Pauline Worm“ — som om her ikke var Tale om en gennem mange Aar skattet og almenkjendt Forfatterinde.

Pauline Worm rykkede saa ind i det ansete Blads Spalter med en meget klar og dygtig Artikel „Den indre Mission og Danskheden“. Og hun retter deri fire Spørgsmaal til Præsterne C. F. Rønne i Høve, Johs. Clausen i Ryslinge og Missionens andre Førere:

- 1) Er det usandt, at Pastor Beck ofte, meget ofte har udtalt sig haardt, skaanselløst og i høi Grad overdrevent om det danske Folks religiøse Standpunkt?
- 2) Er det usandt, at Kolportørerne tale i samme Tone?
- 3) Er det usandt, at de Skrifter, Missionen udbreder, mest ere af tydsk Oprindelse, at danske Værker sjeldnere forekomme i Kolportørernes Sække, og at navnlig Alt, hvad der stammer fra Grundtvig og hans Venner er banlyst fra Missionens Boghandel?
- 4) Er det usandt, at Missionen under sidste Krig sendte Lægprædikanten Wippert til Soldaterne, at denne Mand er en født Preusser og ikke kan tale reent Dansk?

Hun siger, at det er umuligt med Sandhed at besvare disse Spørgsmaal med et ubetinget Ja; men da det nok er muligt at bortforklare det Pinlige i et bestemt Nej, belyser hun dem nær-

mere alle fire. Hun henviser først til en Prædiken fra Missionsmødet i Sorø, hvori det bebrejdes Sønderjyderne, at de er smittede af tysk Rationalisme — de Sønderjyder, der med Vold vare paatvungne tyske Præster; dernæst henviser hun til en Prædiken, holdt i Grenaa, hvori Vilh. Beck siger om den danske Menighed, at den kun har nogle faa troende Personer.

Hun bebrejder Kolportørerne, at de alle som een bekæmper de grundtvigske Præster og Grunden er den, at disse har Forkjærlighed for det Nationale og Folkelige. Ja, en sønderjydsk Missions-Degn har endogsaa i „Missionstidende“ faaet indrykket et Stykke om „Sangen“, hvori han inddeler Brugen af Sangens Gaver i to Dele: „aandelige Sange“ og „skidne Viser“. I Sønderjylland er det næsten alene de skidne Viser, som høres. Og Pauline Worm tilføjer med Rette: „Vi, som læser andre Blade (end „Den indre Missions-tidende“), vide nu nok, hvad det er for Viser, man synger dernede, forsaavidt man kan komme til for Preusserne; det er „Danmark, dejligst Vang og Vænge“; det er „Den tappe Landsoldat“; det er Carl Plougs Sange; det er al den Poesi, hvori Kjærlighed til det danske Fædreland lever og med hundrede Gange mere Aand, end der er i alle Missionens Vers tilsammen. Men Husmænd og Indsiddere, der af verdslig Læsning ikke engang se saameget som „Randers Avis“, de tro naturligviis og faa gjennem Missionstidenden den Forestilling om vore sønderjydske Brødre, at de ere

et ryggesløst Folkefærd, der ved deres Gilder og Sammenkomster syngte utugtige, væmmelige Sange. Her kunde der være Grund til at tale om „Bagvaskelse“, om „grove og fornærmelige Beskyldninger“ — i det mindste er der ingen Anledning til med denne Artikel for Øie at rose Missionen for varm Fædrelandskjærlighed, levende Deltagelse i Fortidens Ulykke og Fremtidens Haab eller hvad det er, man gjør sig til af.

Der er Ingen, der beskylder den indre Mission for, at den med Forsæt og Bevidsthed arbejder paa Danmarks Fortydskning. Selv den ivrigste Modstander vide ret vel, at den Vilhelm Erobrer, hvis Herredømme over halvanden eller helst to Millioner danske Sjæle den vil befæste, ikke boer i Berlin, men i Ørum ved Grenaa. Men saasom al Tale om Tro eller Vantro, Guds frygt, eller Ugudelighed i Danmark — er meningsløs, naar der ikke underforstaas en Sammenligning med andre protestantiske Lande, — thi at Danmark ligger i Verden, og Verden i det Onde, veed man forud — saa føre de Midler, hvormed den fremmer sit Øiemed, tilsidst til et Folkemord“.

Løvrigt udvikler hun nærmere, at blandt de Skrifter, Missionen udbreder, „ere tyske Forfattere fra ældre og nyere Tid utilladelig stærkt repræsenterede“. „Af danske Forfattere, der staae i Gunst hos Missionen, veed jeg ikke at nævne andre end Præsterne Mau, Vahl i Aarhus, Clausen i Ryslinge og selvfølgelig Beck. Kolportør Jens

Dyrholm vilde handle med Bøger af andre Mænd og blev derfor afskediget.“

„Om Wipperts Sendelse til Armeen ikke har gjort anden Skade, saa har hans tyske Udtale bidraget til at svække de Meniges Tillid til Overbefalingen, der mentes at have sendt ham. Dette er mig meddelt af en Deltager i Feltoget.“

Vilh. Beck svarede derpaa, og C. Ploug ledsager dette hans Svar med en djærv og udførlig Efterskrift, hvorom Pauline Worm siger, at han „har taget denne Sag saa alvorligt, at al videre Udtalelse fra min Side kunde synes overflødig“.

Ogsaa C. F. Rønne lod høre fra sig. Han imødegaar Pauline Worms Udtalelser, „at det mest er tyske Andagtsbøger, naturligvis i Oversættelse, som Missionen udbreder“. Rønne taler imidlertid om Missionens *S m a a s k r i f t e r*, medens Pauline Worm holder sig til de større Bøger — og efter Kvantiteten havde hun paa dette Tidspunkt Ret. Rønne anfører, at den indre Mission bruger Grundtvigs Salmer. Men da en Lærer ved et Missionsmøde spurgte Vilh. Beck, hvorfor der ingen Forfatternavne stod i det Salmebogstillæg, Missionen havde udgivet, lød Svaret: „Det skal jeg sige Dem; vi kunne naturligvis i k k e u n d g a a at benytte Grundtvigs Salmer; men dersom vore Folk saa h a n s Navn, vilde de hverken købe eller synge Salmerne“. Pauline Worm tilføjer: „Svaret er betegnende for den hele Stilling: for at kunne herske over Folks Tro har Missionen selv gjort sig til Træl af Pietismen.“

I Decbr. 1868 udsendte Pauline Worm sin Bog „Den indre Mission under Vilhelm Beck. Et Nutids- og Fremtidsbillede“. Bogen falder i to Afdelinger: I. Gammelt. II. Nyt.

Det Gamle, Bogens første Fjerdedel, omfatter den i Randers udbrudte Strid og dens Efterdønninger. Denne Strid er i Hovedtrækkene refereret ovenfor, og den stod paa fra Decbr. 1865 til Februar 1868.

Det Nye, Bogens sidste tre Fjerdedele, inddeler Forfatterinden saaledes: 1. Indledning. 2. Kløften i vor Folkehistorie. 3. Vilhelm Beck. 4. Slutning.

I Indledningen fremstiller hun „Kirkelig Forening for den indre Missions“ Historie. Hun sammenligner „Den indre Missions“ Tanker med Provst Victor Blochs Tanke om en Mission i Grækenland, og hun slutter saaledes:

Naar man da med al Anerkjendelse af det Smukke og Gode, der laa i „Den indre Missions“ Grundtanke, alligevel maa løfte Pen og Røst til et Angreb paa den, saa er det, fordi de Ord, Apostelen skulde skrive til Menighedens Engel i Efesus, finde deres Anvendelse paa „Kirkelig Forening for den indre Mission i Danmark“:

„Men dette haver jeg imod dig, at du haver forladt din første Kjærlighed.“

I „Kløften i vor Folkekirke“ kommer hun dybere ind paa det Centrale i den grundtvigske Forkyndelse, og hun beviser med mange Citater

og Henvisninger, hentede fra Bibelen, fra Grundtvig, Martensen, Dante o. fl. sin omfattende Viden. Afhandlingen gaar følgelig ud paa en Sammenstilling mellem Grundtvigs og den indre Missions Livssyn.

Bogens Halvdel omfatter imidlertid Afsnittet „Vilhelm Beck“. Paa ham retter hun et voldsomt Angreb. Hun bebrejder ham, at han i dybeste Forstand ikke har et dansk Hjerte, at han er overfladisk, og at han er herskesyg. Hun bebrejder ham, at hans Retning undergraver Agtelse for den danske Præstestand, og at hans Magt og Indflydelse for en stor Del hviler paa den Indbildning, at det danske Folk er sunket dybt under alle andre og kun kan rejses ved „Den indre Mission“.

Hun følger ham fra Prædikestolen til Talertribunen, og hun læser hans Artikler i „Den indre Missionstidende“. Hun kommer naturligvis tilbage til Udtrykket „Kjællingsladder“, hvilket Udtryk Vilh. Beck nu forøvrigt bortfortolker.

Afhandlingen indledes med, at Pauline Worm omtaler den Fejde, som Præsten Troels Smith (1813—1880) førte med Missionær Mogens Abraham Sommer (1829—1901). Da den Første blev opfordret til at paavise, hvori det Falske i den Sidstes Lære bestod, svarede Troels Smith: „Jeg har læst et lille Skrift af ham, hvori han fremstiller sin egen kjødelige Fader som et ugudeligt og fortabt Menneske; mere behøver jeg ikke at vide — en Søn, der kan vanære sin Faders Minde, han drives ikke af nogen god Aand.“

Pauline Worm drager da en Parallel mellem Becks Afskedsprædiken i Udby Kirke og M. A. Sommers Tale. Og hun tilføjer:

„Det er sandt, at Pastor Beck ikke i denne Tale siger et eneste ondt Ord om sin afdøde Fader; thi han siger i det Hele ikke et eneste Ord om ham. Men han taler i høie Toner om, udmaler i brede Skildringer det aandelige Mørke, den Vantro, Død og Vankundighed, det Djævelens og Sydens Tyranni, der herskede i Sognet, dengang han selv, den unge Beck, først kom dertil som Ordets Forkynder, og saa i Modsætning dertil det Liv og Lys, den Tro, den aandelige Rigdom og Velsignelse, som nu ved ham var udbredt og udstrøet ikke blot over Udby Sogn, men ogsaa over Nobosognene, og som havde givet sig selv Vidnesbyrd i — en Ansøgning fra tretten eller nitten Hundrede Familiefædre om at faa ham beskikket til deres Præst. Enhver, som veed, at den Mand, der allerede i en Række af Aar havde arbejdet der som Præst, før han fik V. Beck til Kapellan, var hans egen kjødelige Fader, kan ikke blive andet end uhyggelig tilmode ved at læse denne Skildring“.

Pauline Worms med saa stor Dygtighed skrevne Bog har i sin „Slutning“ denne Udtalelse: „Min Mening om „den indre Mission“ og dens nuværende Bannerførere er og bliver denne: Vil „den indre Mission“ sige sig løs fra Pastor Becks Overherredømme; vil den lægge Valget af Kolportører i Hænderne paa besindige, erfarne og fremfor

Alt frisindede Mænd; vil den udføre Pastor Clausens forstandige Tanke om Lægprædikanternes Forberedelse paa en Folkehøjskole; vil den udbrede Skrifter, ikke blot af Luther, Joh. Arndt, Scriver og Hofacker, men ogsaa af Grundtvig, Birkedal, Hostrup, og Viborg: da har den endnu en lys og rig Fremtid for sig, da vil den faa et hæderligt og ikke, som man har spaaet den, et bedrøveligt Eftermæle i Danmarks Kirkehistorie“.

Naar Pauline Worm i Slutningen af sin Bog indrømmer, at Vilh. Beck „har arbejdet mere end hans Brødre og Medtjenere“, og at han maaske faar dette Vidnesbyrd ind i den danske Kirkes Aarbøger, da saa' hun rigtigt; men hun saa' ikke rigtigt, da hun spaaede hans Fald. Og selv i en Levnetstegning af Pauline Worm, hvori naturligvis først og fremmest hendes Syn, hendes Kamp og hendes Ord bør være den røde Traad, skal det ikke lades usagt, at Vilhelm Beck var en god dansk Mand — selv om hans Eftersnakkere har Ting paa Samvittigheden og har havt Ord paa Tunge, der ikke er til Hæder for danske Folk.

Pauline Worm stod ikke uden Meningsfæller i denne Kamp; thi hun havde et stort og oplyst Folk bag sig. Desuagtet lod man fra grundtvigsk Side hende alene i Striden. Kun den ridderlige Carl Ploug tog, som ovenfor nævnt, offentlig hendes Parti. Det maa i denne Sammenhæng betragtes som mærkeligt, at de to saa fremragende og ypperlige Mænd som T. Skat Rørdam og Otto Møller ikke havde andet at bemærke til hendes

uforfærdede og dygtige Kamp end at hun var „et farligt Fruentimmer“.

Det er klart, at hendes Bog — ligesom hendes Kamp — blev bedømt yderst forskjelligt i Landets Blade og af de kirkelige Retninger. Men een Omtale af Bogen er saa smuk, rolig og retfærdig, at jeg finder Anledning til helt at optrykke den — ogsaa fordi den modbeviser Sætningen: at „en Profet ikke er agtet i sit Fædreland“. Det er Anmeldelsen i „Randers Amtsavis“:

„Det vil være Læserne bekendt, at denne begavede Forfatterinde, der ikke blot her i en snævrere Kreds har skaffet sig et anset Navn ved sine fædrelandssindede Sange, Taler og Skrifter, for et Aarstid siden kom i en Bladfejde med Førerne for den indre Mission, dels i denne Avis, dels i „Fædrelandet“, i hvilket hun baade fra et kristeligt og fra et nationalt Synspunkt udtalte den Overbevisning, at Missionens Virksomhed var vrang, usund og i sine Følger ødelæggende for den danske Folkeaaand.

Der er ved et Angreb paa en Forening som den indre Mission, der virker gennem saamange, for største Del ganske ubekjendte Kolportører og Prædikanter, en Vanskelighed, for hvilke Forf. ikke selv har været blind, den nemlig, at der rundtom i Landet fra disse mange Prædikanter falde Ytringer, som de egentlige Ordførere for Missionen altid kunne fralægge sig som noget, der ikke vedkommer dem, og som de ikke har lagt deres Kolportører i Munden. Men paa den

anden Side maa enhver Upartisk indrømme Forf., at et saadant Forsvar ikke kan gjælde, og at Ansaret for hvad der bliver sagt af de Mænd, Missionen benytter, paahviler dem, der udsende dem til Almuesfolk med et Stempel af at være gode Sjælehyrder, og den, der vil underkaste hele Missionens Virksomhed en Kritik, er derfor fuldt berettiget til at vende enhver Udtalelse af Kolportøren mod Føreren og da navnlig mod den, hun anser for Sjælen i den hele udstrakte Virksomhed, om hun end ikke selv deler disses Anskuelser.

Det vilde føre os for vidt enkeltvis at anføre saadanne Anskuelser, om hvilke vi maa sige, at de ere absolut forkastelige; Skriftet selv frembyder Exempler i Mængde med Angivelse af Tid og Sted, hvor de er blevene udtalte. Det er især Forholdet mellem det naturlige Menneske (det Humane) og det kristelige Menneske, som Forf. bebrejder den indre Mission at have opfattet aldeles skjævt, hvorved den tillige kommer til saa fuldstændig at misforstaa det nationale Liv, der er et væsentligt Moment i det naturlige Menneskeliv. Et slaaende Bevis paa, at denne Side af Livet virkelig er bleven aldeles overset eller set forkert paa af Missionen, er den Omstændighed, at den i sidste Krig sendte en indfødt Preusser, der talte skrækkeligt, gebrokkent Dansk, — adskillige Prøver paa hans Sprog gives Side 6 — til vor Hær og derpaa omkring i Landet, og det er tydeligt nok dette, som fra først af har

givet Forf. Anledningen, men ingenlunde Grunden, til offentlig Optræden i denne Sag.

At Fremstillingen fra Tankens og Formens Side er fortræffelig, derfor borger Forf.s i vor Kreds tilstrækkelig bekjendte Tankefylde og Herredømme over Sproget.“

I Vilh. Becks „Erindringer fra mit Liv“ (1901) omtaler han ganske lidenskabsløst, men lidt ufuldstændigt, sit Sammenstød med Pauline Worm, og denne Episode gjengives af Chr. Sørensen i hans smukke Bog „Vilhelm Beck“ (1913) omtrent med de samme Ord. Derimod skriver L. Blauenfeldt i „Den indre Missions Historie“ (1912), at „Pauline Worm fortsatte med sine bittre Angreb og usandfærdige Beskyldninger mod den indre Mission“. Hvis denne Forfatters Benyttelse af Ordet „usandfærdig“ er den i Dansk almindelig gængse, maa den betegnes som ganske ubeføjet. Pauline Worms Sandhedskjærlighed er hævet over al Tvivl. Vilhelm Becks nyeste Biografi synes væsentligst bygget paa sønlig Pietet og ikke paa objektive Undersøgelser og skal derfor i dette Forhold lades ude af Betragtning som historisk Dokument.

VII.
SEXTEN AAR I RANDERS.
1865—1881.

I sexten Aar fik nu Pauline Worm fast Bopæl i Randers. Hun flyttede derind i 1865 tilligemed sin Moder og sin Faders Søster; de fik Bolig i Carolinegade, nede ved Havnen. Og det tør vistnok siges uden Overdrivelse, at Pauline Worm altid senere betragtede Randers som sit egentlige Hjem — hvor hun saa end færdedes. Navnet Worm var forøvrigt ikke nyt deri Byen; thi da Professor Abraham Kall og Hustru, født Rosenstand Goiske, i 1780 kom til Randers paa Besøg, turde de — paa Grund af Mæslinger — ikke tage ind hverken paa Værtshuset eller paa Posthuset, og de blev derfor meget glade, da en dem ubekjendt Kjøbmand Worm gjæstfrit gav dem Husly. Om denne Kjøbmand var i Slægt med Pauline Worm, ved jeg ikke; men det er sandsynligt.

Pauline Worm fik nu Ansættelse som Lærerinde ved Frøken Mathilde Bohses Institut, hvor hun underviste i Sprog. En Elev fra den Tid har skildret hende: „Hun var i mange Retninger gammel-

dags og konservativ, men undte dog de Unge en for den Tid udstrakt Frihed, som man ellers i Almindelighed saa skjævt til. Alligevel var hun ikke meget afholdt af Skoleeleverne. Hendes heftige Sind var Aarsag til, at hun af Eleverne blev betragtet som en lidt aparte Lærerinde, og man mødte hende jævnlig med Drillerier. Men det var ikke blot hendes Elever, som ikke forstod at skatte hende. Hun var i mange Henseender forud for sin Tid“. Alligevel kom hun til at øve betydelig Indflydelse i Randers, hvor hun skabte sin en smuk Position — selvfølgelig i aandelige Spørgsmaal; ikke i økonomiske.

Allerede i Februar 1865 skrev hun en Artikel „Til Danmarks Kvinder“. Hun omtaler deri et lille Skrift, som i mange Tusind Exemplarer er udbredt over Landet, og som nævner Aarsagen til Danmarks Ulykke, nævner dem alle paa een nær: den Del, som Kvinderne har i Folkeandens Svækkelse. Hun skriver: „Afsone sin Skyld, gjøre sin Uret god igjen, kan Folket aldrig, mindst nu, og Kvinden kan det lige saa lidt som Manden; men forlade de onde Veje og staa for Gud og Verden som et frit Folk af gammel Aadel, der er sig sine tusindaars Minder bevidst, det kan Folket, Mand med Kvinde og Kvinde med Mand“. Hun bebrejder i Stykket Mødre og Lærere, at de aldrig har talt med Børnene om vore Fortidsminder, at de lod dem lære Fædrelandshistorie af en eller anden tør „Oversigt“, og at Dansk for dem blev ensbetydende med en

aandsfortærende grammatikalsk Analyse. Som et virksomt Middel til at holde den danske Aand vaagen, har nogle fædrelandssindede Mænd og Kvinder besluttet at oprette Dansk Folkeforening. Og Pauline Worms Stykke gjælder da en Opfordring til at indtræde i denne Forening.

Her i denne Sammenhæng kan det anføres, at hun allerede i 1848 havde udtalt, at vort Folk var et frit Folk af gammel Adel. Dette havde en spidsborgerlig Indsender i Randers Avis moret sig over. Nu kom en lignende Indsender og fraraadede Indtrædelsen i ovennævnte Forening, da han ikke havde Tillid til Indbydernes politiske Standpunkt; en anden Indsender „En Jyde“ støtter Pauline Worm og siger, at hendes Artikler er affattet „med Sandhed og Varme“. Indbydelsen til at danne nævnte Forening kom nu offentlig frem med 55 Underskrivere --- lutter Mænd, ingen Kvinder; og den 7. Marts 1865 stiftedes Foreningen. Om Pauline Worms Deltagelse i dens senere Virksomhed har jeg talt foran.

Ved Grundlovsfesten i Randers samme Aar blev Pauline Worms Mindedigt om Frederik den Syvende „Ned gik for Danmark Solen“ optrykt og afsunget.

I det Hele blev hendes Talent og hendes Velvillie stærkt beslaglagte af hendes Byesbørn i de Aar, som kom.

Men hun havde ogsaa literære Planer af mere vidtrækkende Art. I 1866 ønskede hun saaledes at samle og udgive 300 nordiske Digte af 200

Forfattere, saaledes fordelte: 120 Digte af 80 danske Forfattere; 120 af 80 svenske, og 60 af 40 norske. Hun tænkte sig en Maanedes Ophold i Kjøbenhavn for at samle og ordne Stoffet og en offentlig Understøttelse til Ordningen og Udgivelsen. Bogen skulde udkomme i to Udgaver: en finere og en ordinær. Planen blev desværre ikke udført. Ideen var ellers udmærket, navnlig naar Digtene vare blevne ledsaget af sproglige, historiske og biografiske Noter.

En anden Plan, som tilhører 1867, var derimod mindre god. Hun paatænkte at udgive en Samling Digte og Fortællinger under Titlen: „Fra Vildmosen. Nytaarsgave fra Jyder og andre Smaa-folk“. Det lyder lidt sært, at hun, der var stærkt jydsk særpræget, betegnede Jyderne som „andre Smaa-folk“. Meningen var imidlertid, at hun vilde redde nogle mindre fremtrædende Forfattere fra Forglemmelse. Enkelte af disse kunde meget vel redde sig selv — og de andre havde ikke særligt Krav paa at blive „reddede“. Til første Aargang af Foreningen „Fremtidens“ Nytaarsgave, 1866, skrev hun den fine i høj Grad rørende og saa dygtig fortalte Novelle „Trofast“; men ellers var den mindre Prosa-Fortælling ikke den Form, hun særlig valgte til sin Produktion.

Aarene 1867—68 optoges næsten helt af den store Strid med Vilhelm Beck og den indre Missions Mænd. 1. Septbr. sidstnævnte Aar fik hun forøvrigt fast Ansættelse ved en Pigeskole i Randers.

Den 28. Juli blev Kronprinds Frederik (senere Frederik den Ottende) formælet med Kronprindsesse Louise. Denne Højtidelighed modtoges med

*Det er at vinde Hærlighedens Lejer,
At frede Erens Tro i hellig Jord.
At føre Korsets Flag mod Sighans Lejer
Og plunde det, hvor Tjenden fast sig troer.
Det Maal er, - det være Dit, Du Kære
Som gav til Danmarks Kongesøn Din Tro!
Med Gud i Vejen gaa for Ret og Ore.
Til seldigst Host Hans Fred hos Eder bo!
Og kær Dig være mellem Vaarens Minder
Din Bibelbog
fra Nørrejylland's Kvinder!*

TILEGNELSEN I KRONPRINDSESSE LOUISES
BRUDEBIBEL (sidste Strofe).

stor Deltagelse hele Landet over, og der afholdtes mangfoldige Fester i den Anledning. Ogsaa i Randers holdtes Fest, og til denne havde Pauline Worm skrevet Sangen „Før Dagen gaar til Hvile“.

Men ogsaa paa anden og mere direkte Maade

kom hun til at medvirke ved denne Folkefest. De jyske Kvinder (der de første Aar efter Sønderjyllands Adskillelse kaldte sig de nørrejyske) havde besluttet at forære Kronprindsesse Louise en Brudebibel. Pauline Worm skrev et pompøst Digt til Indledning: „Guds Riges Saga kjender Du, Fyrstinde!“

Det blev lithograferet og indbundet sammen med Bogen. Den 10. Decbr. havde Komiteen Foretræde for Kronprindsessen og overrakte hende Bibelen. Pauline Worm var Komiteens Ordfører, og hun har sikkert skilt sig værdigt fra denne Opgave.

Den 9. April 1869 gav Direktør for Aarhus Theaterpersonale, August Rasmussen, en Festforestilling i Randers i Anledning af Christian den Niendes Fødselsdag. Hertil skrev Pauline Worm en Prolog:

„Det var ved Sliens Bredder, det var en Dag i Vaar“,

hvis sidste Strofe slutter saaledes:

Trods Ørn og Ravn og Ugle, vi dog det haabe vil,
Engang skal Sønderjylland Kong Christian høre til;
Og er hans Stamme bunden med Blod til Danmarks Jord,
Des bedre da den grønnes, des friskere den gror.
Og har i Nordens Hjerte den fæstet Rødder ny,
For Danmark og Norden vil Dagen atter gry.

Samme Aar i Decbr. udgav Pauline Worm „Smaaskrifter og Foredrag. Første Samling“. Den indeholdt to tidligere trykte Afhandlinger „Aaben-

baring og Videnskab“ og „Fremtidspoesien“ samt den hidtil utrykte og ganske mærkelige Afhandling „Adams Svigerdøtre“; desuden tre utrykte Foredrag: „Folkeaanden“, „Tidsaanden“ og „Steen Steensen Blicher“. Bogen havde følgende Dedikation: „Mindet om min hedengangne Fader Peter Worm, født paa Sjælland 1788, død som Landsbypræst i Jylland 1865, helliges disse Blade af hans Datter.“ Efter Tilegnelsen følger et stort, aldeles ypperligt Digt, der bevidner hendes Kjærlighed til og hendes Ærbødighed for den afdøde Fader. Jeg anfører nogle Strofer deraf:

De sige, Du mig Lærdom gav
Af gamle Bøgers Blad;
Og dog Du neppe vidste af
Min vilde Flugt paa Tankens Hav,
Naar, lig en Skygge paa en Grav,
Jeg tavs og stille sad.
For Vind og Vove gik jeg selv
Og skød min Fart paa Drømmens Elv
Og stirred under Løvet's Hvælv
Paa sorte Runers Rad.

De sige, Du mig rustet har
Til Kampen; — er det sandt?
Mon i Dit milde Hjerte var
Paa Tidens Spørgsmaal bittre Svar?
Mon i den Grund, der Ætten bar,
Et Sværd til Strid jeg fandt?
Nei! — klinger Staal der i mit Ord,
Jeg tog det fra den skarpe Jord,
Den jyske Bondes Ager, hvor
Min Moders Stamtræ randt.

Og dog jeg veed: fra Dig jeg fik
En Arv, meer værd end Guld,
Meer værd end Skjaldegavens Drik,
Meer værd end selv et Seerblik,
Der gjennem Tidens Taager gik

PAULINE WORM

(Efter Fotografi af J. L. Ussing, Randers, omtr. 1865.)

Til Spirer under Muld.
Og Arven er et Hjerteslag
Med Haab mod Haab for Nordens Sag,
I Havblik og i Stormens Brag
Til Døden tro og huld.

Et har Du lært mig: at den Drot,
 Som viste Solen Vei,
 Han ændser ei det Store blot,
 Han seer, hvad der er lavt og smaat,
 Og derfor kan han bruge godt,
 Hvad Daaren agter ei:
 Et Folk paa Sletten, svagt og blødt,
 Et Liv, der dæmmer aftenrødt,
 En Røst, af Lovens Valg forstødt,
 En Kvindes Ja og Nei.

Bogen „fortjener særlig Opmærksomhed i vor Kreds“ skrev Randers Avis, „i hvilken Forfatterinden er saa godt og hæderligt kjendt som begavet Digterinde, der ved mange Lejligheder i smukke Vers har tolket Folkets dybeste Stemninger, og som en aandfuld Personlighed, der i sine Foredrag har lagt for Dagen, at hun ejer et dybt Blik for hvad der rører sig i Tiden. Ved Siden af enkelte Tankeudviklinger, som forekommer os noget søgte, og om vi saa maa sige, for poetiske til at passe til Prosaens tungere Form, indeholder disse Afhandlinger mange fortæffelige og originale Ideer. Som særlig vellykket skulle vi nævne den sidste om St. Blicher. Forøvrigt fremgaar det af den valgte Titel og af Indholdets Tilblivelsesmaade, idet de enkelte Afhandlinger enten ere ældre Foredrag eller Artikler i Tidsskrifter, at de mere maa betragtes som Skitser af deres tildels meget omfangsrige Emner end som udtømmende Behandlinger af dem. Men livlige og tankevækkende ere de.“

En anden Anmelder skrev, at han ingensinde mindes at have set en Kvinde behandle det danske

Sprog med et saadant Mesterskab, som Forfatterinden gjør det i ovenanførte Digt.

Samlingen betegnedes som første Del; men nogen anden Del udkom aldrig. Det maa beklages, at den sympatetiske og intelligente Forlægger, Karl Schönberg, var saa lidt agitatorisk; ellers havde Fortsættelsen nok set Lyset; den fortjente det i det mindste.

Da denne Fortsættelse ikke udkom og en senere paatænkt Samling med Titel „En Sag paa Dagsordenen“, vedrørende Kvindesagen, heller ikke saa Dagens Lys, vil det her være paa sin Plads at give en Oversigt over en Række saadanne Afhandlinger, som ikke ere nævnte i det Foregaaende. Jeg maa dog forudskikke den Bemærkning, at egentlige Avisartikler af mere efemer Betydning ikke ere medtagne.

Omtrent paa samme Tid, som Pauline Worm udgav sine „Fire Breve“ i Anledning af Clara Raphael-Fejden skrev hun i „Fædrelandet“ sin første større Afhandling „Om Kvindens Kald og Kvindens Opdragelse“. Her har vi den senere Kvindesagsforkæmper fuldt rustet.

I „Dansk Folkekalender“ 1868 skrev hun en meget kyndig og indgaaende Artikel om „De danske Folkenavne“ — et Emne, som hun i mangfoldige Aar var stærkt optaget af og viede et ganske betydeligt Arbejde. Hun opfordrer i Slutningen til at fremskaffe en „Ordbog over gammelnordiske og historisk-danske Navne“.

I April Kvartal 1871 udgav det under Dannelsen

værende „Dansk Kvindesamfund“ en „Familie-Tidende“, redigeret af Julie Trier. Hertil skrev Pauline Worm to Afhandlinger: „Det gaar tilbage“ og „Kvindespørgsmaalet og Naturhistorien“. I det første Stykke kommer hun ind paa sit Yndlings-Omraade: Navne. Hun skriver: Fra Begyndelsen havde hver Mand og hver Kvinde sit Navn: Adam og Eva, Sokrates og Xantippe o. s. v. Senere tillagdes Børnene Faderens Fornavn med Endelsen: sen, og Døttrene: datter. Senere er Faderens Efternavn gaet over baade til Hustruen og Børnene, ja nogle Hustruer tager endogsaa Mandens hele Navn, saaledes Fru S. Schmidt, da Manden hedder Søren Schmidt.

I den anden Afhandling giver hun en Kritik af et Skrift „Venindernes Samtale om Kvindernes Underkuelse“. Hun ivrer imod den Troesregel: at sjælelige og legemlige Ejendommeligheder kun gaar i Arv fra Moder til Datter og fra Fader til Søn, men ikke ved Arv overføres fra det ene Kjøn til det andet. Hun kommer derefter ind paa Darwins Yndlingsteori om Avlsvalget, og hun minder om, at „Tidsskrift for populære Fremstillinger af Naturvidenskaben“ glemmer, at Døttre have Fædre og Sønner Mødre.

Aaret efter offentliggjør hun i „Dansk Folkekalender“ et Stykke om „Det danske Vaaben“. Hun udtaler heri Ønsket om, at Island maa faa en Svane i sit Vaaben; derimod er hun mindre stemt for Sønderjyllands to Løver, hvis Slesvig engang bliver dansk igjen.

I „Nordisk Månedsskrift“ skriver hun en lang Afhandling om „Skriftsproget og Folkemaalene“. Hun paaviste deri med næsten talløse Eksempler, hvori slet dansk Udtale bestaar, og hun imødegaar den Paastand, at Københavnsk, det er en forbedret Udtale af Sjællandsk.

Næste Aar fremkom i „Fremtidens Nytaarsgave“ hendes social-politiske Kommentar til „Et folkeligt Foredrag“. Det er Sognepræst E. Christiani, (dog her kun benævnet X) hun opponerer imod.

I „Jydsk Søndagsblad“ findes Afhandlingen „Et misforstaaet Ordsprog“. Forfatterindens Fortolkning og Symbolisering af „Æblet falder ikke langt fra Stammen“ er sikkert baade aandfuld og logisk. Men den almindelige jævne Mands Opfattelse er langt mere ligetil, uden alle Spidsfindigheder.

I „Nordisk Månedsskrift“ offentliggjordes 1877 en ny Afhandling om Kvindesagen „Holberg og Stuart Mill“; hun omhandler heri Peder Paars og kritiserer et nylig udkommet Skrift Ludv. Biilmann: Kvindens Frigjørelse. Hun siger: „Vi fordre for de unge Piger Ret til at vælge frit mellem en hæderlig Uafhængighed og de Bejlere, der komme; vi fordre det, overbeviste om, at ingen sand Kvinde foretrækker den enlige Stand for et Ægteskab, der kan sluttes i Kjærlighed“. I samme Maanedsskrift 1882 findes hendes paa astronomiske Studier og Bibelkyndighed grundede Afhandling „Julestjernen“.

Fra samme Tid omtrent stammer hendes lite-

rære Opsats „En literær Gaade“, hvori hun vilde redde Forfatterskabet til „Tanker ved en ituslaaet Jydepotte“ fra H. C. Andersen til St. St. Blicher. Bevisførelsen, der er noget svag, støtter sig til, at Digtet har været optrykt i et Følgeblad til „Aarhus Stiftstidende“, og at Blicher dér var anført som Forfatter. Dette Sidste er ikke rigtigt. Digtet er optrykt anonymt i de paa de offentlige Bibliotheker opbevarede Expl. Enten maa Pauline Worm huske fejl, eller ogsaa findes Navnet — skriftligt eller trykt — kun i enkelte Expl. Den literære „Gaades“ Løsning opklaredes under Korrekturlæsningen af Redaktør Vilhelm Møller. Stykket havde dermed tabt sin egentlige Interesse.

I „Tidsskrift för hemmet“ fremkom et Foredrag „Nordens Fylgier“, og endelig i hendes Dødsaar en Artikel paa fire store Spalter „Om Slægtsnavne“ i „Dagbladet“.

Ogsaa astronomiske Afhandlinger offentliggjorde hun, saaledes om „Svanen, Lyren og Ørnen“ samt om „Karlsvognen og Nordstjernen“, ledsaget af Illustrationer.

Det er muligt — vel endogsaa sandsynligt — at en eller flere Afhandlinger er undgaaet min Opmærksomhed. Men i alt Væsentligt er hendes Produktion karakteriseret i ovenanførte Oversigt.

I 1869 skriver hun: „Det er min stadige Selvbekjendelse, at jeg lever formeget i Tankernes, Ideernes Verden og forlidt med Menneskene, eller rettere sagt: for lidt med de enkelte Mennesker: thi uden Sammenhæng med Menneskelivet

i det Hele er da mit indre Liv egentlig ikke“. Og deri maa man give hende Ret.

I Paasken samme Aar var hun i Kjøbenhavn, hvor hun boede hos Fru Maria Bojesen, og hvor hun holdt Foredrag — muligvis om Kvindesagen. Under sit Ophold i Kjøbenhavn talte hun med gamle Grundtvig. I August deltog hun i to Folke-møder paa Samsø, hvor bl. A. Højskoleforstander Ernst Trier talte; og i September deltog hun i et stort Skolemøde i Randers. Herom udtaler hun sig saaledes: „Det førnævnte Lærermøde var ret interessant, og skjøndt Palmen for klar, fyndig og løftende Tale unægtelig tilhører Højskoleforstander, Cand. theol. Nørregaard, saa kunde jeg dog ikke andet end glæde mig over mangen en bondefødt slet og ret Skolelærer, og jeg blev ved deres Udtalelser endnu mere bestyrket i min gode Tro til de Kræfter, der ligge skjulte i den jydsk Bondestand og nok ville komme til Udvikling, naar Oplysningen fra de bedre Folkehøjskoler trænger mer igjennem.“ Den senere saa bekendte Højskoleforstander Jens Lund, der da var Lærer i Langhostrup ved Randers, og hvem Pauline Worm benævner som „en af mine specielle Venner“, optraadte ogsaa ved Mødet. Han indlede Spørgsmaalet „om det Nationale i Lærergjerningen“, og han fremdrog i den Anledning et Nr. af Lars Bjørnbaks Blad, hvori stod „en afskyelig parodisk Efterligning af Mads Hansens dejlige Sang til Nordens Kvinde“. Da Kvindens Gjerning deri indskrænkedes til „at stoppe, lappe

og sy, rede Seng, komme Smør i Grød og desl.“, er det klart, at Pauline Worm forargedes — og den øvrige Forsamling tog forøvrigt under Oplæsningen Parti imod det. Og da Bjørnbak traadte op med en Forsvarstale og tillige vovede at lade haant om den Deltagelse, der vistes Sønderjyderne, tabte Forsamlingen Taalmodigheden.

En ung Mand, Niels Pedersen, senere bekendt som amerikansk Præst og Forfatter under Navnet Adam Dan, henvendte sig i Januar samme Aar til Pauline Worm med Anmodning om Bidrag til en Bog, han agtede at udgive. Han meddelte, at H. C. Andersen, H. P. Holst, C. A. Thyregod, Mads Hansen og Anton Nielsen allerede havde lovet ham Bidrag. Hun ikke blot lovede, men gav ham straks nogle Digte i samme Øjemed. Da Adam Dan over for Pauline Worm kun havde udtalt digteriske Fremtidsplaner, blev hun lidt forundret ved, at han kort Tid efter udgav en lille Bog „Taarer og Smil“ med et Forord af Vilhelm Beck, og med den Motivering, at han vilde gaa ud som Hedningemissionær, og at Bogens Udgivelse skulde støtte denne Plan. Han havde søgt at faa en Fortale af Præsten J. Vahl, men denne ønskede ikke at skrive en saadan; derefter havde Beck sagt ja til denne Anmodning. Adam Dan vilde som Missionær økonomisk søge at staa paa egne Ben. Da han gav hende den nødvendige Forklaring, kom en Forstaaelse hurtig tilveje. Den planlagte Bog kom derimod ikke — og Dan blev ikke Digter i den Forstand, han

oprindelig tænkte. I nær Forbindelse med denne lille literære Episode kan jeg anføre, at Pauline Worm var Bidragyder med det karakteristiske Digt „Theori“ til den af Vilhelm Møller planlagte og af Chr. Richardt udgivne Bog „Fra danske Forfattere, en Skjærv til Indsamlingen for trængende Slesvigere“ (1867) og at hun ligeledes ydede Bidrag til „Fra Gamle og Unge, en Gave til Diakonissestiftelsens Basar“ (1870).

Til Grundlovsfesten i Randers 1870 skrev hun en ny Sang til Kongen:

„Mørk og stormfuld ruged sent i Efterhøst
Vinternattens Dæmring over Danmarks Bryst“

og i August samme Aar skrev hun Sangene til Afsløringen af en Mindetavle i St. Mortens Kirke for de i Krigen 1848—50 og 1864 faldne Mænd fra Randers. Ingen af disse Sange optoges i „Vår og Høst“: derimod findes Mindetavlens Afsløringskantate i „Fremtidens Nytaarsgave“.

En anden Oplevelse, der sikkert beredte Pauline Worm stor Glæde, hører ogsaa hjemme i 1870.

En Kreds af Mænd i Vejle og dens Omegn havde formaaet Professor Rasmus Nielsen til at holde tolv Foredrag i Vejle Raadhussal. Foredragsrækken holdtes i Slutningen af Juli og i første Halvdel af August 1870. For at kunne høre denne Foredragsrække, lejede Pauline Worm sig et Værelse paa Sønderbro i Vejle, i „Ørstedsminde“, hvor tidligere Byens Telegrafstation havde

været. Hun havde et lille Uheld, der forsinkede hendes Ankomst til Vejle, nemlig en Seneforstrækning i det ene Ben. Hun gik derved glip af de to første Foredrag. 14. August 1870 skriver hun: „Det har været smukke og indholdsrige Dage, jeg har tilbragt her Derhos er jeg bleven personlig kjendt med Rs. Nielsen og hans Familie og kommer overordentlig godt ud af det med dem, selv naar jeg i Anledning af Folkeaaanden, hvis Personlighed han ikke vil erkjende, gjør ham et saa nærgaaende Spørgsmaal som dette, om hans egen Aand er personlig, hvad han meget konsekvent indrømmer, at den egentlig ikke er: h a n s Jeg er en Personlighed; men hans Aand er denne Personligheds eller dette Jega Livsluft fra Gud — ikke Et hverken med hans Sjæl eller hans Engel (Genius). . . . Hos Højskoleforstander Rosendal i Vinding er samlet en hel stor Flok af Tilhørerne; dér tager Professoren ud omtrent hveranden Aften, og dér har ogsaa jeg et Par Gange været med. Tilhørerkredsen har været i stadig Fremvæxt, især den kvindelige Del, som rigtignok ogsaa i Begyndelsen var noget lille.“

I Brevet oplyses tillige, at der kom en Forstaelse i Stand med Professoren paa den ene Side og Pauline Worm samt nogle af Tilhørerne paa den anden, idet Førstnævnte indrømmede Tilstedeværelsen af Folkets Engel, og de Sidste indrømmede, at en noget anden end den af dem hævdede Betydning af Ordet Folkeand ogsaa er berettiget.

I 1871 stiftedes Dansk Kvindesamfund paa Grundlag af den af Fru Marie Goegg i Genève 1868 stiftede „Association internationale des Femmes“ — og vel ogsaa nærmest paa hendes Initiativ. Fra de danske Grundlæggere af Foreningen skete der saa Henvendelse til Mathilde Fibiger i Aarhus og Pauline Worm i Randers om at støtte Sagen. Det er betegnende, at medens den Første navnlig havde nogle formelle, personlige Indvendinger at gjøre, havde den Sidste Betænkeligheder vedrørende det Nationale. For Pauline Worm kom Fædrelandet i første Linie; dernæst Kvindesagen. Da disse Betænkeligheder vare fjernede, blev hun et baade trofast og virksomt Medlem. Hun affattede Udkast til Samfundets Vedtægter, og hun førte i Aarene 1872—73 en lang, indgaaende Brevvexling med Frøken Caroline Testmann om Oprettelsen af Handelsskoler for Kvinder. Frøken Testmann ønskede Pauline Worm som Forstanderinde for denne Skole, hvilket Sidstnævnte dog afslog.

Deres omfattende Brevvexling angik ogsaa Indholdet og Ordningen af den ved Elisabeth Ouchterlony i 1872 udgivne Bog „Blade fra danske Kvinder“. Denne Bogs korte Fortale er ligeledes formet af Pauline Worm. Derimod opnaaede hun ikke at faa et Digt til Magdalene Thoresen af sin Veninde Øllegaard Holm optaget som Indledning til denne Kvindernes Antologi.

Det var ogsaa i nær Tilslutning til Handelskolen for Kvinder, at Pauline Worm drøftede det

af Carl Ploug i 1875 fremsatte Forslag om et kvindeligt Universitet, skjøndt hun 1872 havde udtalt, at i Løbet af tyve Aar vilde kun tyve Kvinder tage Studentereksamen.

1871 eller mulig Aaret efter deltog hun i et Læremøde paa Askov Højskole, og her stiftede hun Bekjendtskab med den fremragende Landbrugslærer Chr. Christensen fra Thune.

I Februar 1872 holdt Pauline Worms gode Ven Fr. Barfod i Friskolens Gymnastiksal i Randers en Række Foredrag over Nordens Historie 1523—1533; ogsaa her var hun selvskreven Tilhører og har mulig ogsaa haft mere Andel deri, selv om det end officielt var Sognepræst D. Pontoppidan, der ledede disse Møder.

I Maj s. A. udsendte hun, i Forening med Etatsraadinde Severine Casse, Fru Anna Christiani, Frøken Caroline Testmann og Boghandler L. A. Jørgensen, en Opfordring til at støtte Fagskoler for Kvinder, og tre Dage efter skriver hun under eget Navn en anbefaling for samme. Hun oplyser, at Randers kun har fem Medlemmer af Dansk Kvinde-samfund, og det hele øvrige Jylland kun sex. Hun protesterer iøvrigt imod, at det kun er de Velhavende, der kan besøge disse Skoler; tværtimod tænkes paa Oprettelse af Fripladser.

I November s. A., efter den store Stormflods-Ulykke, opfordrer Pauline Worm, i Forening med sex andre Damer, til at yde Klædningsstykker og Sengklæder til de Hjemløse. Hun offentliggjør Bidragene under eget Navn.

I Anledning af saadanne Indsamlingslister protesterer hun — med den hende egne Sands for korrekt Sprogform — imod at Ejeformen udelades i saadanne Forbindelser som: N. Jensen, H. Madsen og Niensens Hustruer; (altsaa: det er tre Mænds Hustruer, som bidrager).

Samme Aar i Marts offentliggjorde hun som Pjece sin først i „Hejmdal“ trykte Afhandling „Arbejderspørgsmaalet og Kvindesagen“. Det var Dansk Kvindesamfund, som foranledigede dette Skrift udgivet. Det er endnu den Dag idag en meget læseværdig Afhandling, selv om de deri skildrede Forhold nu ere ganske forandrede. Caroline Testmann skriver derom i et Brev dat. 15. Marts 1872: „Arbejderspørgsmaalet og Kvindesagen“ er nu udkommet. Papa læste den, og i sin Begejstring (han nærer ellers ikke saa grumme store Tanker om Kvindens praktiske Dygtighed) over Deres Afhandlings Varme, Klarhed og skarpe Logik, trykkede han min Arm ganske blaa. Jeg havde hellere set, at han havde havt den Hat i Haanden, som han i Tankerne tog saa dybt af for Dem.“

Forinden Pauline Worm i det samme Aar droges ind i en ny Strid, skulde hun miste sin Ungdoms Medkæmperinde, Mathilde Fibiger; hun døde i Aarhus 17. Juni 1872; men om hendes Forhold til Pauline Worm skal senere tales. Den Strid, som sidstnævnte nu udviklede sig i, var af national-politisk Art — i Modsætning til Striden med Vilh. Beck, der jo nærmest var religiøs.

Den 11. September 1872 jordedes N. F. S. Grundtvig, og Dagen efter holdtes et Vennemøde i „Casino“; ved dette udtalte Bjørnstjerne Bjørnson bl. A.: „Nu har Tydskerne, jeg tror mere til deres Ulykke end til vor, gjort Uret mod Norden, imod Danmark. Men det er nu fra et kristeligt Synspunkt saaledes, at den, mod hvem der er sket Uret, har lettest ved at give Haanden, og jeg tror om den Sag, at vi af Vennehaand kan faa, hvad vi aldrig kan faa af Fjendehaand“.

Af de andre Talere var der kun en, som tog til Gjenmæle, Præsten Andr. Leth. Senere fortsatte Bjørnson med Artikler i „Oplandenes Avis“ og i det norske „Aftenbladet“. Artiklen i sidstnævnte Blad førte til, at Bjørnson udelukkedes af Redaktionen af „For Ide og Virkelighed“, hvilket Maanedsskrift han udgav i Forening med Professor Rasmus Nielsen og Forfatteren Rudolf Schmidt.

Omtrent en Maaned efter Stridens Udbrud fremkom i „Fædrelandet“ Pauline Worms Digt „Forandrer Signalerne“. Det ualmindelig kraftige Digt, kan man godt sige, var skrevet med hendes Hjerteblod:

FORANDRER SIGNALERNE!

Stryg K o r s e t s F l a g, du gamle Norge!
Du blev for spag til Aandens Strid.
Lad vaje over dine Borge
En Dødens Fane, sort og hvid!
Thi den, der højt og stolt blev baaren,
Da Livets Røster mægtig lød,
Den er for fransk med Tricoloren,
Den er for dansk med Dugen rød.

I Nordmænd, bort med L ø v e n s Mærke,
Med V æ r g e t af jert Vaabenskjold!
Tag et af de taalmodig stærke,
De tamme Dyr fra Fjøs og Fold!
Det Folk, der „kunde bare græde“,
Mens Broderblod i Strømme randt,
Og jubler nu ved Fjendens Glæde,
Har tabt det Navn, dets Fædre vandt.

Forandrer Ordet, at en S t j e r n e
I B j ø r n e n s Tegn om Nordens Pol
Kan aldrig synke, aldrig fjerne
Sin Vej fra Himlens Kongestol!
Forandrer Sagnet! ændrer Sangen!
— En Stjerne stod der blank og ny;
Men bort fra Norden er den gangen
At hilse fremmed Storheds Gry.

Forandrer Alt hvad endnu minder
Om gammel Ære, gammel Tro!
Thi rødme maa de ældste Kvinder
Ved Sønnensønners Idræt jo.
Lad dø hvert Kvad fra bedre Dage!
Riv op hver Tankes Blomst med Rod!
Lovsyng saa, Nor, den store Drage,
Der drak din Broders Hjerteblood!

Men D a n m a r k, der, forladt i Nøden,
Stod ene mod en Jættemagt,
Stod saaret, træt og sygt til Døden,
Mens Frænder glemte Ed og Pagt,
Det lever dog, og mens det ejer
Et Navn, en Plet paa Jordens Bold,
Det vilejt tro paa D ø d e n s Sejer,
Ej skifte Banner eller Skjold.

Allerede Dagen efter fremkom — ogsaa i
„Fædrelandet“ — fra den i Danmark bosatte
norske Digter Andreas Munch følgende

GJENSVAR.

Nej, Norge stryger ikke Flaget,
Korsflaget med det Røde, Blaa,
Fordi en Sværmer har behaget
En Volte stor paany at slaa!
Det er saa højt og stolt end baaret,
Som da det steg paa Friheds Dag,
Og mindst kan den faa det nedskaaret,
Som glemmer Nordens Hjertesag.

I Danske har jo selv oplækket
Den Lindorm, som nu vender kaad
Mod eders Folk, af Rusen vækket,
Sin, Gud ske Lov, giftløse Braad.
Hans Sprogfordærv, hans hule Frase
I have kaldt for ægte Norsk —
Hver, som ej vilde med ham rase,
I kaldte gammeldags og dorsk.

Hvi saa I ej, at selv i Norge
Han staar fast ene med sit Spræl,
Mens Folket bag de Klippeborge
End sidder tro ved Urda's Væld;
At naar han sang med rene Toner,
Da kaldte det ham stolt sin Søn —
Men greb han efter Statsmandskroner,
Da gav det ham kun Spot til Løn.

Thi man skal ej os Nordmænd klandre
Og sige for det danske Folk:
Vi vil Signalerne forandre,
Fordi en Gøg vil spille Tolk.
Saa lidt som her det kunde taales,
Om man fra Norge fik det Ord,
At Danmarks Aandsliv skulde maales
Kun efter Bjørnbaks-Venners Kor.

Nej, Norges Folk er vel det sidste,
Som vilde kysse Voldsmands Haand,
Før maatte Nordens Hjerter briste,
End det forandre kan sin Aand.
Den Uret, Danmark maatte lide,
Den brænder dybt i Norges Bryst,
Og Dødningsflaget, det sort-hvide,
Skal aldrig taales paa vor Kyst.

Senere offentliggjorde Henrik Ibsen i samme
Blad sit betagende Digt

NORDENS SIGNALER

I Wien stod et Slag mellem Diplomaterne.
Paa Nordslesvigs Sletter ramtes Soldaterne.

Bedre Soldater du aldrig finder
End hin blødende Rad af Mænd og Kvinder.

To hundrede Tusind trufne i Brystet;
To hundrede Tusind i Dødsqual krystet.

Der maatte de ligge, med Døden drages
En Otte-Aars Nat, som ej end vil dages.

En Otte-Aars Folkenat, uforbundne
De ligger der ude og bli'r ikke fundne.

Hvor var Danmarks Drengene i al den Tid?
I Flok om en Fane rød og hvid.

Det var ikke Dannebrog stormudslaget,
De stod under Ambulanceflaget.

De stod ikke klædte i Hadets Vaaben,
Den Højre var sværdløs, den Venstre aaben.

Da lød et myndigt Kommandoord:
„Retræt, Ambulance; helt om mod Nord!

Stik Flagdugen ind i Tornystrets Hjørne;
I forstyrrer de kredsende sorte Ørne.

De springende Løver skal logre med Halerne,
De vaagende Mænd skal forandre Signalerne!

Der raader ej Tvivl, en Skjald har fortalt det, —
Og gamle Grundtvig og Gud har befalt det.

Godt! Altsaa retræt. Til Forsoningsfest!
Paa Tribunen staar Pangermanismens Præst.

Der er Omslag i Vente! Klem paa med Talerne!
Vejrhanen paa Fløjen har forandret Signalerne.

og Striden sluttede med Vilhelm Birkedals Skrift „Norden, Tydskland og Bjørnstjerne Bjørnson“ (1872). Det kan ikke siges med Sandhed, at den norske Digter og Folkefører sejrede i denne Kamp. Han havde ogsaa vovet sig langt videre ud, end Ret og Sandhed tillod det, naar han sagde, at Tydskland havde gaaet sejrende frem mod Vest og Nord, syngende sine stærke Salmer. Thi det maa i denne Forbindelse ikke glemmes, hvad Kirkehistorikeren, Professor Fr. Hammerich havde sagt ved Grundtvigs Jordefærd, at med ham var gaaet bort den største Salmesanger i den kristne Kirke; og det vides ikke, at Tydskland — Paul Gerhardt og dets andre Salmedigtere ufortalt — hverken ved sin Salmedigtning eller sin Salmesang indtager nogen særlig Forrang blandt Nationerne.

Det er sandt, at Bj. Bjørnson ikke vandt Palmer i denne Fejde. Pauline Worm tager ham dog i et Brev fra Februar 1873 i et Slags Forsvar. Hun skriver: „Min Mening om ham er, at

de Navne, hans Landsmænd Munch og Ibsen have givet ham: Gøg, Lindorm, Vejrhane o. s. v. ere noget for haarde, og at Navnet Sværmer heller ikke passer ret. Vejrhane og Sværmer kan man nu heller ikke paa een Gang være; men da de to Karakterer ere givne, den ene af Ibsen, den anden af Munch, ogsaa fremstille to forskjellige Opfattelser af hans Væsen, vil jeg sige: Sandheden ligger i Midten; han beherskes ikke af et nagelfast Hjernesvind (Grundtvigs Udtryk for en fix Ide) dertil have hans „Volter“ været for mange og for store; ergo er han ingen Sværmer, men paa den anden Side ere hans mærkværdige Omslag og „Signalforandringer“ ikke dikterede af politiske Vejrforhold; han svinger ikke altid i den Retning, hvori Vinden (Tidsaanden) blæser; altsaa er han ingen Vejrhane, kun et bevægeligt, af ethvert Tilfælde, der ser ud som en Tanke, let grebet Sind, der med al sin Rigdom af vekslede Stemninger bilder sig ind at være ikke en Stemningens men en Villiens Mand og derfor tror sig kaldet til at beherske sin Tid og lede Folkenes Tanker i Retning af det Ideal, der foresvæver ham: for Øjeblikket en pangermansk Folkevæbning og Folkerejsning mod de ulykkelige Slaverfolk, i hvem han ser Aandens Dødsfjender, skjøndt han dog vel maa vide, at baade Polakker og Bøhmere have indtaget en ganske anden Plads i Historien . . . den Poesi, vor Tid behøver, er Villiens, og Bjørnstjerne Bjørnsons Betydning ligger i hans Evne til at fremstille villiestærke

Skikkelser. Hvad man formaar som Digter, formaar man imidlertid ikke altid som Menneske; det hører maaske endog til Sjeldenhederne at være anlagt til selv at udføre de Gjerninger, som man er anlagt til at synge om.“ Hun udtaler tillige i Brevet, at Vilhelm Birkedals Bog „Norden, Tydskland og Bjørnstjerne Bjørnson“ er herlig.

I Januar 1873 korrigerede hun Julie Heins „Læsebog for yngre Børn“, hvis Retskrivning skulde ændres i Anledning af anden Udgave. Hun havde tidligere ændret Retskrivningen i samme Forfatterindes „Læsebog for Småbørn“.

Men ogsaa paa anden Maade lagdes der Beslag paa hendes Hjælpsomhed. Landsbyen Christrup har i en sjelden Grad været hjemsøgt af Ildsvaade. 29. April 1869 brændte ikke mindre end 5 Gaarde og 41 Huse, og atter 7., 9. og 14. Juli 1873 hærgedes Byen af en ny Brand-Ulykke; denne Gang foraarsaget ved en lille ottears Piges Leg med Tændstikker. Allerede første Dag nedbrændte 4 Gaarde og 7 Huse; desuden brændte Præstegaarden med tilhørende Indbo; endvidere gik Kirkens Sølvstøj tabt. Kirkebøgerne reddedes dog. Ved denne tre Dages Brand blev 70 Familier husvilde.

Den hjertevarme Pauline Worm, der havde været virksom ved Indsamlingen til de af Stormfloden Hjem søgte i 1872, havde sammen med sex andre Damer opfordret til at yde Klædningsstykker og lign. og havde under eget Navn offentliggjort

Fortegnelsen over det Indkomne. Hun ydede selvfølgelig ogsaa sit Bidrag til de i Chrstrup Skadelidte.

Boghandler L. A. Jørgensen, der var Indehaver af „Vaar og Høst“, første Udgave, vægrede sig noget ved at realisere det lille Restoplæg; men endelig i Sommeren 1874 erklærede han det for

KARL SCHØNBERG

(født 3. August 1832, død 23. Septbr. 1908)

udsolgt, og i Novbr. s. A. udkom anden Udgave paa Karl Schønbergs Forlag; det var lige 10 Aar efter første Udgaves Fremkomst. Denne indeholdt 50 Digte; heraf udelodes „Nordens Drapa“, og 30 nye Digte tilføjedes, saaledes at Samlingen kom til at indeholde ialt 79 Digte.

Pauline Worm var Pædagog, Folketaler og Folkeskribent, eller — for at bruge hendes egne

Ord fra 1868 — „lidt af en Digter, lidt mere maaske af en Tænker, endnu lidt mere af en Valkyrie“; men der er ingen Tvivl om, at der var Et, hun særlig følte sig kaldet til, og hvortil hun mente sig særlig benaadet — nemlig Digter. Og deri var intet Urimeligt. Hendes Fader sad inde med en udpræget Sands for Poesi og var dertil en original Mand. Intet Under, om Datteren, der var stærkt paavirket af ham, havde faaet denne Poesiens Vuggegave i udvidet og forædlet Form. Og det kunde ligge nær nu, ved Omtalen af „Vår og Høst“ i forøget og endelig Skikkelse, at skjænke Pauline Worms lyriske Produktion en udførligere Opmærksomhed.

Margrethe Fibiger siger i sin Bog om Mathilde Fibiger, at den, der aldrig har været forelsket, bliver aldrig Digter. Det er imidlertid udtalt fra kyndig Side, at Pauline Worm aldrig har været besjælet af den erotiske Følelse — og dog kan Ingen nægte, at hun var født Digter — for saavidt man dermed mener, at den digteriske Produktionstrang og det poetiske Livsindhold har særpræget et Menneske fra dets tidligste Tid. Der er imidlertid enkelte Strofer hos Pauline Worm, der synes at give en Art Forklaring — og saa kan man jo lade ovenanførte Udtalelser hver især staa med sit Værd.

Jeg anfører et Par Digte, hvori man øjner lidt af et Land, hvor Forfatterinden ellérs ikke færdes — hverken som Digter eller som Menneske.

FORSTAAELSE

Han havde ingensinde vundet
Det gyldne Pant om Fingrens Led
Og aldrig hende til sig bundet
Med noget Ord om Kjærlighed;
Hans Mund ej hendes Læbe rørte;
Men vel forstod hun Øjets Spil,
Og vel de vidste, at de hørte
For Evighed hinanden til.

I hvad han skrev og hvad han malte,
Eet Træk for hendes Syn stod fast;
I hvad han sang og hvad han talte,
Een Streng der var, som aldrig brast.
Og maged han det saa med Liste,
At Andre det kun halvt forstod,
Hver Tankens Blomst hun saae — og vidste
En Løngang til dens skjulte Rod.

Han var en rig Natur. Men røvet
Var Modet ham fra første Færd;
Han havde tidlig Verden prøvet
Og kæmpet ene mod en Hær.
Lig Buen, der, for heftig strammet,
Maa briste under Skyttens Haand,
Hans Kraft var brudt, hans Arm var lammet,
I Taager sænkede sig hans Aand.

Som Planten sover under Mulde
Den dybe Søvn i Vintrens Skjød.
Til Vaaren kommer med de fulde,
De rige Straalers Purpurglød:
Saa Kulden bandt de dybe Kræfter,
De stærke Spirer i hans Barm,
Til Livet nyt blev vakt derefter
Ved h e n d e s Vaarsol lys og varm.

En kort, en stakket Stund de mødtes,
Lig Dæmrings skjær i Øst og Vest;
Men hvad for Jord og Himmel fødtes
Fast i et Nu, veed Hjertet bedst,
Saa vandred de ad skilte Veje,
Men gennem Rummet klang hans Røst,
Og — arm — hun vidste sig at eje
En Verden i en Kæmpes Bryst.

Fra Kinden Ungdomsrosen falder,
Mens Tiden spinder Sølvets Net.
Hun blev en Jomfru graa af Alder,
Og tung blev Foden, før saa let.
Han blev en gammel Mand; hans Tale
Lød ej som før med Malmens Klang;
Han skued over Dødens Dale
Med Harpen stemt til Sejerssang.

De Tvende skiltes ad saa vide,
De skiltes ad i Liv og Død;
Hun veed, at ikke ved hans Side
Hun hvile tør i Jordens Skjød,
Men at, naar Dødens Søvn, den tunge,
I Gravens Seng er sovet ud,
Hun vaagner som hans evig unge
Og evig skjønne Himmelbrud.

I Digtet „Kom tilbage!“ (frit efter Milner), der ikke optoges i „Vår og Høst“, siger hun:

Jeg ved vel, at i Vredens Stund
Jeg bittre Ord har talt,
At Lidenskab var i min Mund —
Men nu — o glem det Alt.

Du elske, hvad hos mig er skjønt,
Jeg elsker dig, dig selv,
Omslyng da med dit lyse Grønt
Mit Hjertes dybe Elv!

Jeg ønsker kun dit Smil at se
Og ad dit friske Vid at le,
Gaa med dig over grønne Høje
Og tage Solskin af dit Øje.

Men — hvis min Bane tegnet blev
Af Sorgens faste Pen,
Hvis Skjæbnen mørke Runer skrev;
Velan — forlad din Ven,
Og frygt ej, at mit Hjertes Nag
Beskygge skal din Solskinsdag!
Nej, kun Velsignelse skal følge
Din lette Fart paa Livets Bølge.

Disse Digte vidner tilstrækkeligt om, at Pauline Worm en Tid i sit Liv har følt Trang til at digte om det, som Bjørnson kalder „Kjærlighedens Gjenskabermagt“. I et Brev, skrevet en halv Snes Aar senere eller mere (1871), besvarer hun Spørgsmaalet: „Om ethvert Hjerte er istand til at elske sandt og trofast?“ saaledes: „Af min egen indre Erfaring kan jeg desværre ikke sige Ja dertil; men jeg tror alligevel, Svaret maa lyde: Enhver kan elske, hvis han (eller hun) ikke er bleven for gammel dertil, inden han (eller hun) bliver gammel nok“. Og i samme Brev besvarer hun et Spørgsmaal: „Om en ulykkelig (∴ en ikke besvaret) Kjærlighed kan være af Sandhed og vare Livet igjennem?“ saaledes: Jeg vilde engang have sagt Nej dertil; men Historien siger Ja. Johannes Ewalds Liv og mange andre Digtere har faaet sin Indvielse ved en Kjærlighed, der ikke blev gjen-gjældt, og denne Kjærlighed har de bevaret indtil Døden.

VÅR OG HØST.

Digte

af

Pauline Worm.

Andet foregede Oplag.

Kjøbenhavn.

Karl Schönbergs Forlag.

1874.

OMSLAG TIL „VÅR OG HØST“
(2. Udgave 1874; original Størrelse.)

Men, hvorom Alting er, saa er det ikke erotisk Poesi, man skal søge hverken i Pauline Worms *V a a r* eller i hendes *H ø s t*. Hun var ikke blot Jyde af Fødsel, men var det i Sind og Skind. Hun havde Jydens Sands for Livets Realiteter, derfor ere hendes Mindedigte og bedste Lejlighedsdigte langt værdifuldere end hendes Stemningspoesier, der som oftest ere for abstrakte, for uklare i Tankegangen til ret at vinde Gjenklang hos Læserne. Hendes Fædrelandssange derimod ere jævne i Udtryksmaade, ægte, ubetinget ægte i Følelsen og varme i Klangen; saa de burde findes i langt flere Antologier og Sangbøger, end de har fundet Vej til. De nuværende almindeligst brugte Sangbøger har slet ingen af hendes Sange. Den i 1867 af J. J. Lohmann udgivne Sangbog havde hendes Mindedigt om Frederik den Syvende „Ned gik for Danmark Solen“. Julie Heins har i sin Læsebog hendes „Sang for Børn“: „I Danmark er det godt at bo og bygge“, hvortil der er komponeret en iørefaldende, men for lidt kjendt Melodi. Ellers har Pauline Worms Texter ikke fristet Komponisterne, der ret hyppigt søger farveløse og indholdsløse Vers. Medens hun derimod under hele sin Digten er saa optaget af Indholdet, af Aanden og af Ideerne, hun kæmper for, at hun hyppigt lader Formen komme i anden Linie. Derfor er hendes Strofebygning oftest ret traditionel, og hendes Rythmer gaar i jævne, kjendte Bølger. Selvpfundne Versformer har hun ingen

af, og en fremmed Form har hun kun benyttet en enkelt Gang i „De Fornuftige“.

I hendes forøvrigt saa udmærkede Sang, skrevet som Prolog til en Forestilling til Indtægt for Lærerindernes Forsøgelsesforening:

„Kvinden! — Naar i Sang og Digt og Tale
prises Kvindens Magt og Kvindens Kaar,
da er Rimet: Rosenflor i Dale —“

er hendes Ordvalg mindre heldigt. „Rosenflor i Dale“ er intet Rim; det kan kaldes et Billede, en Tanke, en kjon Tale; et Rim vilde det være, hvis Vendingen „Rosenduft i Dale kunde anvendes. Men iøvrigt er hendes Sprog mesterligt, hvad allerede er fremhævet ved Mindedigtet om hendes Fader. Afdelingen „Fædrelandet“ i „Vår og Høst“ indledes med „Vort fjerde Bud“, om hvilket Bud hun skriver:

„Evigheden ej det fjerner;
Den har Sit; men Tidens Stjerner
Styres af den samme Gud“.

Det tjener hverken Udgiverne af vore Sangbøger eller vore Komponister til Ære, at ingen af dem har opdaget dette fortræffelige, kjærnesunde, danske Digt, bygget over Bibelordene „Ær din Fader og din Moder“. Blandt de nye Digte i samme Afdeling findes den udmærkede Dobbelt-Sang „Ved Sønderjydernes Besøg“ (1868).

Afdelingen „Brogede Blade“ bestaar af lutter nye Digte, og blandt disse findes det rammende, dybsindige „Theori“, der, som før meddelt offent-

liggjordes i Chr. Richardts „Fra Danske Forfattere“ samt „Klinteblomsten“, den oversete og uretfærdig dømte Blomst, om hvilken hun bekjender:

Da Lyset i min Sjæl oprandt,
I Klintens Gaade først jeg fandt
Den Tro, som gjør mig stærk.

Og endelig det beaandede Digt „Afmagt“, der vel rummer Forfatterindens Gaade. Der er en særlig og ganske sjelden Flugt over disse Rythmer:

Forgjæves tror du, jeg kan synge
Om hvad du ønsker, hvad du vil!
Forgjæves tror du, jeg kan slynge
Om dine Drømmes tavse Klynge
Et Tonebaand med lifligt Spil.
Nej — jeg er Strængen kun, der klinger
Er den ej under Mestrens Finger,
Den lukker stum sit Indre til.

Forgjæves tror du, jeg kan ramme
Med sikkert Skud dit fjerne Maal; —
Nej — jeg er Pilen. Buen spændtes:
Jeg peger ad den Vej jeg sendtes,
Som fast mod Nord Magnetens Naal.

De tre sidste Linier satte hun senere under sit Portræt, da G. Rosenkilde indlemmede det i sin Samling af berømte Mænd og Kvinder. Digtets dybeste Mening maa vel være den, at Forfatterinden har et usvigeligt Kald at følge. Nye i denne Udgave ere ogsaa en lang Række Minde-digte, hvoraf de fleste ere gode og fælde. Digtet om Henrik Rung er dog misvisende, idet det, som tidligere anført, gaar ud fra fejlagtige Forudsæt-

ninger. Mindst vellykket i Bogen ere et Par humoristiske Digte; den Genre synes at ligge Pauline Worms Musa lidt fjernt.

PAULINE WORM

(Efter Fotografi af G. Rosenkilde, omtr. 1867.)

„Vår og Høst“ anmeldtes velvilligt i Pressen. „Dansk Ugeblad“ (Dr. C. Rosenberg) skriver: „Digtene ere udsprungne af en virkelig Trang til Udtalelse, som ikke har fundet nogen anden og

bedre Form end den poetiske, og de bære derfor helt igjennem et Præg af den fuldstændigste Sandruhed, som gjør godt, og som altid bør sikre dem en Plads i den danske Lyrik“. „Dansk Folketidende“ (visnok N. J. Termansen) skriver: „Hendes varme Følelse for Frihed og Fædreland toner med Inderlighed og Kraft gennem alle de Digte, hun har viet til disse Emner. De svageste er nok de, der søger at give Udtryk for Forfatterindens Hang til at gruble over Livets Gaader. „Et Gjensyn“ udmærker sig baade ved sin smukke Form og ved sit gribende Indhold“.

Ludvig Schrøder anmeldte Bogen i „Nordisk Månedskrift“: Denne Afdeling (Fædrelandet) begynder med en god rolkelig Udlægning af „vort fjerde Bud“; derefter kommer Digterindens bekjendte Hilsen til Frederik den Syvende og siden en hel Række Digte, der vidner om, med hvilken Varme hendes Hjerte slaar for den danske og hele Nordens Sag“.

Det var de forstaaende og velvillige Røster fra den Side, der stod hende nær i Livsankuelse. Men der fremkom ogsaa andre Røster, og Bogens Udgivelse fremkaldte en voldsom Fejde. P. Hansen anmeldte den nemlig temmelig nedsættende i „Nær og Fjern“:

„Pauline Worms Digte gjør paa os gennemgaaende Indtryk af poetisk Dilettanteri. De mange Lejlighedsdigte (Bryllupssange) have næppe noget Regningskrav paa at høre til den danske Literatur og løbe endogsaa ud i saadanne Bagateller som:

Forskjellig er Fløden, der skjænkes i Kanden,
Forskjellig er Lykken i Ægtestanden.
Gid Deres Lykke maa ligne den søde,
Den uforfalskede Landsby-Fløde.

Vi kunne tilføje med Wessel:

Det er i Korthed, hvad vi veed
Om Flødekander og Kjærlighed.

Og Anmeldelsen slutter: „Imidlertid gjøre, som sagt, saadanne Digte som „Kvindens Kald“ eller Mindedigtet over Mathilde Fibiger et tiltalende personligt Indtryk, og direkte Fordring paa Digternavn gjør Forf. vel forøvrigt ikke“.

Denne sidste Sætning har sikkert krænket Pauline Worm mere end de nedsættende Ord ovenfor; thi hendes Ungdoms Drøm havde netop været dette Ene: at blive Digterinde.

Pauline Worm tager derpaa Ordet i „Folkets Avis“. Hun begynder med Motto af J. H. Wessel: „Mod klog, mod taabelig Kritik spids aldrig Pen“; men vil dog opponere imod, at P. Hansen giver det Udseende af, at de fleste af hendes Samling ere Lejlighedsdigte til ubekjendte og ubetydelige Personer. Han har citeret J. L. Heiberg: at den sande Poesi bestaar i Sproget, og at en — især lyrisk — Digters hele Berømmelse ikke kan udtrykkes kortere end med Ordene: Han skriver smukke Vers. Pauline Worm mener, at Indholdet dog ogsaa maa medtages i Bedømmelsen, og med Hensyn til Formen, da henviser hun til Erik Bøghs Anmeldelse af „Vaar og Høst“

i 1864 og C. Plougs Omtale af samme Bogs anden Udgave 1874, hvori netop Formen anerkjendes: „Forf. tumler Sproget i lette og utvungne Rythmer“. Pauline Worm mener, at det, der efter P. Hansens Udsagn gjælder for h a n, ikke tillige gjælder for h u n. I en Strid med Erik Bøgh om Spiritismen skriver P. Hansen et Par Uger efter i „Nær og Fjern“: „Mere for en Kuriositets end for en Fuldstændigheds Skyld skulle vi endvidere henlede vore Læseres Opmærksomhed paa, at Hr. Erik Bøgh har faaet en Allieret i Frøken P a u l i n e W o r m, der i en mageløs Artikel, som vi beklage at Pladsen forbyder os at aftrykke in extenso under denne Rubrik, gjør den nyeste Konsekvens af Kvindeemancipationen gjældende, den nemlig: at naar et mandligt Individ bedømmer et kvindeligt Individets literære Arbejder, har han at rose dem, thi en modsat Dom er en Misbrug af den Stærkeres Ret ligeoverfor „de Mindste blandt de Smaa“. Gjennem hvilke Argumentationer den ædle Dannekvinde kommer til dette overraskende Resultat, bør Læseren selv overbevise sig om ved at læse Artiklen; det lønner rigelig Ulejligheden“.

Pauline Worm sender derpaa P. Hansen følgende Brev, dateret Randers, 26. April 1875: „Deres Udtalelser i „Nær og Fjern“ Nr. 146 kunde jeg offentlig stemple med et Navn, der vilde tvinge Dem til at sagsøge mig for mit Værnething her i Randers, og jeg vilde vinde Sagen. Hvis De vil undgaa denne Ulempe, foreslaar jeg Dem

i næste Numer af Deres Blad at optage min Artikel i „Folkets Avis“ ikke in extenso men hel og holden, ordret som den lyder, efter at jeg har rettet de to Trykfejl og en vilkaarlig Forandring, som Red. af „Folkets Avis“ havde foretaget. Det forstaar sig, at De optager den uden Kommentar. Læserne kunne da selv dømme. Foretrækker De en anden Maade at udjævne denne ubehagelige Sag paa, da kan De med Deres Forslag henvende Dem til min juridiske Konsulent og eventuelle Sagfører, Hr. Prokurator Bredstrup i Randers.

Til Slutning mærkes, at Retskrivningen i „Folkets Avis“ er Erik Bøghs og ikke min. De har naturligvis Lov til at bringe den i Overensstemmelse med den i Deres Blad fulgte“.

P. Hansen foretog sig imidlertid ingen Ting i denne Sag, men lod Sommeren gaa, som han selv lidt ironisk siger: „lidt uhyggeligt for os, der ikke vidste, naar vi om Morgen stod op, om vi vare stemplede eller ej“.

Imidlertid havde Pauline Worm i „Jyllandsposten“ indrykket en Artikel, hvori hun bl. A. udtaler, at hun ikke ønsker hverken Thorvald Strøm eller P. Hansen som Docenter ved en særlig kjøbenhavnsk Dannelsesanstalt (Handelskolen for Kvinder). Dette kaldte P. Hansen frem med en Artikel „En Pantserklædt“ i „Nær og Fjern“, Septbr. s. A. Han begynder med en Henviisning til „Nordens Guder“, der fortæller om Sødskendeparret Tjalf og Røskva, som klædt i Pantser og Plader maatte følge Thor til Jothun-

heim. „Af disse i Tjalf og Røskvas Lignelse skabte Dannemænd og Dannekvinder er der Ingen, der er saa let at faa i Harnisk som Frøken Pauline Worm. Den gode Stad Randers har i hende faaet en tredie Celebritet til sine navnkundige Lax og Handsker; og hendes egen Stridshandske synes at være af Byens gode uopslidelige Fabrikat, eftersom den saa ofte kan kastes i Gulvet og bestandig være lige god“. Han raillerer dernæst over, at Forfatterinden havde forlangt sin Artikel optaget „hel og holden“ og ikke „in extenso“. Dette var naturligvis en kjedelig Fejl fra Pauline Worms Side. Endelig slutter han med at sige, at Følgen af den hele Strid blev — ikke et Sagsanlæg — men kun den, at han har maattet „trætte Læserne med denne literære Bagatel, der er affødt af en endnu større literær Bagatel, der kaldes Pauline Worms Digte“.

P. Hansen havde naturligvis ikke helt Uret i sin Dom om de nævnte Bryllupssalmer, og selv om han end ikke, som han sagde, vilde kunne afvinde sine Læsere „nogen større Interesse for hendes Stemningsdigte“, saa blev der dog tilbage saamange og saa lødige Digte, at selv en saa kræsen Æsthetiker, som han var, nok kunde have ydet Bogen nogen større Retfærdighed. Det maa dog erindres, hvad der tidligere er mindet om, at P. Hansen stod uforstaaende overfor Pauline Worms hele Aandsretning. Men selv om der end ikke blev ydet Digtsamlingen fuld Anerkjendelse, blev den dog gennemgaaende velvillig modtaget,

og Læseverdenen har paaskjønnet den ved allerede for mange Aar tilbage at købe Oplaget.

Pauline Worm havde 1867—70 søgt det Anckerske Legat; nu efter fire Aars Pause søgte hun det paany efter Udgivelsen af „Vår og Høst“. Hun fik det dog ligesaalidt denne Gang som forhen.

Da Pauline Worm ikke oplevede at faa tredie Udgave af „Vår og Høst“ ud og ikke heller kom til at udgive nogen senere Digtsamling, kan jeg maaske paa dette Sted omtale enkelte af hendes Digte, som ikke fik Plads i nævnte Samling, og som heller ikke ere anførte eller citerede andet steds i denne Biografi.

I „Ydun. Ugeskrift for Damer“ offentliggjorde hun 1855 under Mærket Pauline et stort Digt „Ung Harald og skjøn Ella“, en Art Kæmpevisse om trofast Kjærlighed. I et Expl. af St. St. Blichers Digte (1847) skrev hun til en Elevs Konfirmation 1856 følgende Dedikation:

I den samme Have Blomster staae,
Plantede af samme Gartners Hænder;
Een har Himlens dybe, rene Blaae,
Een med jordisk Purpurflamme brænder.

Saa i denne Bog du finde vil
Toner, som fra samme Harpe strømme,
Det er Dødens Alvor, Livets Spil,
Det er Sjælens Haab og Hjertets Drømme.

Læs om Vaaren i en Vinter-Kvæld!
Læs om Heltene, mens Freden smiler!
Læs om Gud — og luk saa Bogen vel,
Mens i stille Andagt Tanken hviler!

En anden Elev, Datter af Overlærer F. J. Møller, havde hun lovet et Digt; men Døden tog den lille Pige, inden Løftet var indfriet. Hun offentliggjorte da i „Randers Amtsavis“ følgende Mindestrofer:

JULIE MØLLER

O, tilgiv mig, kjære Lille!
Løftet, jeg engang dig gav,
Blev ej holdt, før nu saa silde,
Jeg det mindes ved din Grav.

Ak, en Sang, der kunde glæde
Barnets friske, lyse Sind,
Var jeg ikke stemt at kvæde;
Kvældens Stund var ringet ind.

Men du stod i Livets Morgen,
Blomsten halvt kun foldet ud,
Fjern, saa syntes det, fra Sorgen ---
Du, der nu er Dødens Brud.

Nej, ej Dødens. Herren raade!
Han dig kaldte, Livets Drot.
Han har ført dig i sin Naade
Til sit høje Himmelslot.

Fromme Barn! til Himmerige
Du saa glad, saa lydig drog,
At din Moder kunde sige
Tak til Ham, der gav og tog.

Skjønne Sange skal du lære,
Engles Kvad du synge vil.
Trøsten bor hos dine Kjære:
„Himlen hører Barnet til“.

Jeg anfører disse Smaadigte, ikke af Hensyn til deres æsthetiske Værd, men som Bevis paa det hjertelige Forhold, der bestod mellem Lærerinden og hendes Elever.

1879 fejredes i Randers, ligesom flere andre Steder, Universitetets 400-Aars Fest. Hertil skrev Pauline Worm Sangene. Hun var ogsaa Medindbyder til Stiftelse af „Universitets-Jubilæets danske Samfund“. Aaret efter fyldte hendes Moder 80 Aar, og hun skrev da et smukt Hyldingsdigt til hende. Deri følgende karakteristiske Linier:

Og Tak, min Moder! for hvad af Dit,
Der blev mig medfødt og blev til mit.
Ja Tak, endog for det higende Sind,
Der styrted i Livets Kampe mig ind,
Det djærve Ord og det skarpe Blik,
Som jeg til Vaaben i Striden fik,
Den Sjælens Uro, den Blodets Varme,
Der mod al Uret vakte min Harme.

Det var først anden Gang, hun overrakte sin Moder en digterisk Hilsen; første Gang var ved hendes Sølvbryllup 1849.

I Anledning af Kejser Alexander den Andens Mord skrev hun 1881 „Hvorfor taug Danmark“, et alvorstungt Digt, og næste Aar et smukt Minde-digt om Præstekonen Helga Korn; samme Aar holdt la Cour'erne et stort Slægtsmøde paa Himmelbjerget; hertil havde hun skrevet en beaandet Sang og her holdt hun en fædrelandsbejstret Tale.

Det følger jo forøvrigt af sig selv, at Pauline Worm før Udgivelsen af „Vaar og Høst“ havde

skrevet en Del Digte, der ikke optoges i denne Samling; ligesom det ogsaa følger af sig selv, at jeg af de senere skrevne Digte kun har kunnet omtale saadanne, der falder naturligt i Traad med denne Levnettegning.

H. C. Andersen, der var født 2. April 1805, nærmede sig „Støvets Aar“, og i 1874 traadte en Komite sammen med det Formaal at rejse ham et Æresminde. I den Anledning offentliggjorde Pauline Worm anden Nytaarsdag 1875 „Et Forslag“: „Tanken om Tilvejebringelsen af et Æresminde for H. C. Andersen er god og smuk, men der er for Øjeblikket større Trang til et Panderserskib eller en anden Forøgelse af vort Søværn“. Hun ønsker en Forsvarsadresse med 100,000 Underskrifter og en halv eller en hel Million i dette Øjemed. Hun mener at Skibet kunde kaldes „Eventyrets Konge“, og hun undertegner sig „En Kvinde i Randers“. Redaktionen tilføjer: „Intet vilde paa een Gang glæde og overraske os mere end om et Hovedstadsblad undtagelsesvis vilde erkjende, at der dog ogsaa kan komme noget Smukt og Godt fra Galilæa“.

„Dagbladet“ anerkjender Tanken, men fraaader dens Udførelse, da der ikke vil komme Penge nok ind, og da Staten selv har Raad til at afholde sine Forsvarsudgifter.

Pauline Worm hævder sin Tankegang. Det danske Folk bør „ofre nogle Hundrede Tusinder eller en Million for paa en værdig Maade at fejre

den 2. April, H. C. Andersens Fødselsdag, der falder sammen med Flaadens Hædersdag“.

Det kan ikke siges, at Pauline Worms Optræden ved denne Lejlighed var logisk og taktfuld. Hun satte sig imidlertid i Spidsen for en Adresse til Regjeringen og Rigsdagen, og i Februar, Marts og April 1875 underskrev 90 Kvinder i Nørrejylland følgende

OPRAAB.

„Regeringen og Rigsdagen trænge til Beviser for, at det danske Folk kan og vil bringe Forsvarssagen Ofre.

Folket bestaar ikke udelukkende af Vælgere. Forsvarsadressen modtog kun de politisk myndige Mænds Underskrifter. Det er imidlertid ikke dem alene, der skulde yde Pengene, Forsvaret kræver, og det er paa enkelte Undtagelser nær, ikke dem, men deres Sønner, hvis Liv og Blod der ødsles med, naar Hæren er for lidt øvet, Landet uden Fæstninger og Søværnet saa svagt, at en Landgang paa Øerne er Fjenden let. Fædrelandets Forsvar vedkommer Alle. Vi opfordrer Gamle og Unge, Mænd, Kvinder og Børn, Rige og mindre Velhavende til at sammenskyde en Sum, der kan stilles til Marineministerens Raadighed som Hjælp til Søværnets Forøgelse.

Vi Undertegnede modtager Bidrag fra hele Jylland. Det er vort Haab, at naar man her gaar foran, med et godt Exempel, ville de andre Dele af Riget snart følge efter.“

Derpaa følger de 90 Underskrifter: en Række Fruer, knyttede til Præstehjem, Skoler, Højskoler og større Landbrug. Kun faa fra Kjøbstæderne.

Konsejlspræsidenten erklærede imidlertid Pantserskibet for et Opløsningsspørgsmaal, og Pauline Worm mente det derfor rigtigst at trække Indsamlingen tilbage. Hun fremkom med en offentlig „Redegjørelse“ og slutter den saaledes: „Det er med Sorg, jeg opgiver denne Tanke, men den maa desværre falde og kan ikke rejse sig igjen, saalænge heri Danmark Hadet er stærkere end Kjærligheden.“

„Fædrelandet“ skrev om Pauline Worms Forslag: „Det har tidligere været tilsendt os, men vi havde sendt det tilbage og fraraadet dets Offentgjørelse. At dette Raad ikke er blevet fulgt, forundrer os aldeles ikke: af lang Erfaring vide vi, at Grunde er det, der mindst gjør Indtryk paa Folk med Selvfølelse.“

Herimod indvender Pauline Worm, at hun i 1873 henvendte sig til Carl Ploug, og at han da billigede Tanken, men ønskede den støttet af en Del Kvinder med Navns Nævnelser. Han tillægger P. W. den Plan, at hun vil samle $4\frac{3}{4}$ Millioner til et Pantserskib eller til anden Udvidelse af vort Søværn. Selv siger hun, at hendes Plan kun gik ud paa ad Frivillighedens Vej at samle een Million Kroner.

Hvorom nu Alting er, var hendes Plan uigjen-nemførlig og — trods dens smukke Mening — kun lidet egnet til at vinde Sympati hos Befolk-

ningen. Dertil var hendes Modvillie mod H. C. Andersens Monument for umotiveret og hendes Hib til Rigsdagens Flertal for lidt underbygget af Kjendskab til disse Mænds virkelige Standpunkt til Forsvarssagen.

Netop paa det Tidspunkt, da Pauline Worm førte Forhandling om Forsvarssagen og Forsvarsadressen, døde hendes Barndomsven, Ejeren af „Skjærso“, Lauritz Ulrik la Cour (6. April 1802—27. Febr. 1875). Det var ham, der havde baaret hende paa Armen og sunget for hende „Visselul“. Nu sang hun en sidste „Vuggesang“ for ham igjen:

Stille, stille, hver en Stridens Stemme,
Døgnet Storme, tier ved hans Grav!
H a n var fredsæl; Gud ham Fred i Gjemme
Og i Eje gav.

Man har sagt det tidt: Guds Børn vi kjende
Paa, at Verden hader deres Færd.
Er det sandt vel? — havde han en Fjende,
Han, som hviler her?

Er det ved hans Baare først det klinger,
Ordet om hans stærke, milde Sind,
Om den Hjertets Skat, som frelst han bringer
Nu i Havnen ind?

Nej, han fik den sjeldne store Lykke:
A l l e mødte ham med kjærligt Blik;
V e n n e r stod der for hans Haand at trykke,
Hvør han kom og gik.

Han var elsket — æret af de Ældste,
Medens Smaabørn leged ved hans Knæ,
Han, der nu har Plads blandt Herrens Frelste
Under Livets Træ.

Rigt velsignet blev hans Faderhjerter,
Ingen af de mange gav ham Ve.
Før hans Øje brast, en nytændt Kjerte
End det skulde se.

Og mens Stammens Navn til fjerne Lande
Baaret blev af nye Kræfter frem,
Sank hans Livssol under Dødens Strande,
Og hans Sjæl gik hjem.

Man kunde sige med Grundtvig: „Saa smukt et Eftermæle faar ej Stridshøvding hver“. Men det var jo ogsaa Barnet, som her afbetalte sin Gjæld. Samme Aar skrev hun forøvrigt Sangene til Afsløring af Grav-Mindesmærket for Institutbestyrer i Randers Hans Carl Jacobsen (1806—1873).

Aaret 1876 bragte Pauline Worm en dyb Skuffelse. Valget den 25. April stod om Forsvarssagen — hendes Hjertesag. Ved dette Valg faldt H. P. Ingerslev (1831—1896) for H. P. Hansen. Hun saa' i den Sidstnævnte en Forsvarets Modstander, og hun skrev i Randers Avis en tre Spalters Artikel derom.

Hun betragter Valget som krænkende for den nationale Æresfølelse, for ydmygende og forargeligt; hun siger: „Hvad der gjør Valget i Aarhus til en Skamplet, mørkere end alle de andre i vor frie Forfatnings Historie, er ikke den faldne Højremands (Ingerslevs) personlige Egenskaber; det er det Program, hvorpaa Modstanderen blev valgt: Forpligtelsen til at stemme mod Bevillinger til alt Forsvarsvæsen“.

En saadan Tale er kun hørt i Aarhus. Hun

retter derpaa et heftigt Angreb mod denne By: „Grundskaden er, at Aarhus har ingen Samfundsaand. Hvad man finder her, er opstølt Fornemhed paa den ene Side, Forknythed og Selvforagt paa den anden. Af Store og Smaa, Fornemme og Simple, bestaar næsten hele Aarhus; Middelstanden, der i andre Byer er Samfundets Kjærne, har ikke meget at sige dér. Allerede for mere end 30 Aar siden var Tonen en saadan, at naar en privat Lærer eller Lærerinde understod sig i at optage en Skræders eller Skomagers Barn i sin Skole, unddrog ikke alene Embedsstanden, men ogsaa den bemidlede Handelsstand vedkommende Institut sin Søgning og Beskyttelse. Hvad der i andre Byer knytter store og smaa Borgere sammen; hvad der andetsteds skaber en Almenaand, mangler her. Derfor trives alt Uvæsen, alle politiske og religiøse Udskejelser saa frodigt i Aarhus.“ Hun sammenligner dette Valg med Valget i Præstø 1848, da Hans Hansen fra Mern blev foretrukket for Professor H. N. Clausen. Pauline Worm opholdt sig, som før meddelt, i denne By paa dette Tidspunkt. Byen kaldtes da i en gammel Geografi en „maadelig Flække“. Præstø opførte sig dog ved Afstemningen som en Stad; nu er det Aarhus, som er en „maadelig Flække“.

„Aarhus Stiftstidende“ blev hende ikke Svar skyldig. Den begynder med et lille Hib til Nabo-byen Randers og til „Randers Avis“, og den vil ikke have Valgkredsen betragtet som „Tjærekan-den“ hængende bag paa Bjørnbaks Vogn. Bladet

gjør med stor Logik opmærksom paa, at man ikke kan sammenligne Bondevennerne i Præstø 1848 med Bjørnbakkerne i Aarhus 1876.

En endnu mere polemisk Artikel findes et Par Uger senere i samme Blad. Deri angribes Paulige Worm ret kraftigt. Der insinueres, at hendes Angreb stammer fra „en længe gjemt personlig Bitterhed“, og der sluttet saaledes: „Hun, som kæmper for Kvindesagen, maa erindre, at det Første, som maa gøres for at skaffe Kvinden fuld Gyldighed lige med Manden, det er at fjerne et Begreb, som endnu af og til forbindes med Kvindenaturen, nemlig det Kvinden tillagte Hang til at føre upaalidelig Tale. Hun maa derfor være den Første, der vogter sig for at komme med Noget, der kan kaldes „Pjank“.“

Som man ser, gik Prosaens Bølger højt, og de blev ikke dæmpede, da Striden overførtes i Vers:

TIL P. W. I RANDERS

Tordengudinde i Randers, Pauline!
Skue ej herved med saa bister en Mine,
vi kan ei taale dit rynkede Bryn.
Rynker i Panden og Rynker om Næsen,
Hænderne knyttet arrig i Væsen, —
hvo kan udholde det rædsomme Syn!

Højskole-Qvinde-Dannelsens Rose!
Er det dit Kald, just din Broder at skose,
for han en Splint fik i Øinene nu?
Kronjyde datter, som os kalder Flynder,
myrd ei, som Worm, „der myrede Tønder“,
dem, der er „Jyder for Herren“ som Du!

Hvis her engang ei vort Samfund forstod Dig,
om vore Døttre i Skolen forlod Dig,
takker jeg Herren med Priis og med Lov.
Tænk, om for milde og huslige Fruer
vi havde faaet saa rædsomme Skruer,
der vil ta' Tag med Cabiro og Ploug.

Har da i Randers den Lectie frugtet?
Fik Du en Samfundsaaand der blot optugtet
smukt til at følge dit Spor, med Forlov?
Skørnede Kar er nok hver Sted tilhuse:
Her fik „fra Mosen“ vi Bjørnbak og Kruse, --
I har dog Tørvesmul: Bjerring og Schou.

Engang jeg gjæsted din By, o, Pauline!
Mærk, hvad jeg saae: En Flok Mænd staa og grine
høit ad en Mø, der holdt Taler som Mand.
Spurgte jeg: „Hvad er vel det for et Møde?“
Latterqvalt Svarene trindtom mig løde:
„Samfundsaaand“ dyrker man i disse Land!“

Folket er sygt; mellem Madstrævs-Profeter
svaier det og mellem Klingklangs-Poeter:
Een bli'r af Grød, Een af Sukkervand fuld.
Smukt bli'r det først, naar hver klingende Bjælde,
Spyttslikkerhoben ei mere kan gjælde,
naar det kan skjelne Forgyldning fra Guld.

Danmark er sygt, og en Smitstof som Pesten
farer om Lande, — den kommer som Blæsten;
Ingen kan sige, hvor næst den gaar hen.
Vogt Dig da vel for med Spot nu at juble;
tænk, om det timedes Eder at snuble.
netop, naar vi vare karske igjen!

Kjendte Du Kunsten at passe en Gryde,
løb Du, naar Blodet begyndte at syde,
vilde for Overkog vogte dit Sind.

Raad os hernede til Sæk og til Aske;
tag selv lidt Lud dog til den Haand at vaske,
hvormed Du skrev Dig blandt Fjanterne ind.

Harpen jeg greb, skjønt ei Digter, min Kjære;
Dig, Digterinde det var kun til Ære!
Lyt til min Bøn. Vær ei mod os saa strix!
Tving mig ei til Poesi at bedrive,
lad mig i Ro til min „Aarhusmand“ skrive,
„Persiflex“ før, k u n idag

Versifex.

Herpaa svarer L. P. Thorup to Dage efter i
„Randers Amtsavis“:

TIL
„VERSIFEX“ OG „AARHUS STIFTSTIDENDE“.

Har I i Aarhus ingen bedre Vaaben
i Kampen mod en Kvinde, tapre Folk,
end Haan og Skjeldsord, pøbelagtig Raaben?
Er giftig Hadskhed Vredens rette Tolk?
„Hun talte haarde Ord“; nu lad saa være,
men lød de ikke fra det samme Bryst,
Der engang kaldte med profetisk Røst
det danske Folk til Kamp for Landets Ære?

Hun ser med haard, med streng alvorlig Harme
paa Lavsinds og paa Feigheds golde Frugt;
men hendes Hjerte rummer Ild og Varme
for alt hvad der er ædelt, høit og smukt.
Og lød end Talen stundom haard: hun vilde
kun luge Ukrud af en elsket Jord,
og hendes haarde, hendes bitre Ord
udsprang dog af en ren og ædel Kilde.

Ja, I har Ret, det danske Folk er dalet:
Man vasker ren i Niddets skarpe Lud,
man haaner Aandens Kamp for Idealet,

man griner frækt Patriotismen ud,
man Aandens Skatte, Tankens Guld vil finde
i „Mosen“ eller og blandt „Tørvesmul“,
man maler nu Portrætter kun med Kul
og dænger til med Smuds en ædel Kvinde.

Om L. P. Thorup havde Pauline Worm skrevet: „Jeg hører ikke til Mandens Beundrere eller Venner, han endnu mindre til mine“. Hans Forsvar blev derfor saameget mere smukt og uegenlyttigt.

L. P. Thorup, der ogsaa faar læst en lille Sidetext i „Aarhus Stiftstidende“ tager tilorde i „Randers Avis“. Han mener, at Bladet skulde have nøjedes med at imødegaa Pauline Worms Valgbetragtninger og ladet Udfaldet mod Randers By og Borgere ligge; han slutter saaledes: „Følgende Kjendsgjæringer skulle staa fast som Udslag af denne Strid, nemlig først den, at Aarhus ældste Blad havde haanet en Kvinde, hvis Navn vil leve, naar Stiftstidendes nuværende Redaktion for længe siden er glemmt, og at samme Blad paa ægte smaastadagtig Vis har grebet Lejligheden til med Nid og Hadskhed at vælte sig over en sagesløs Naboby.“

Smædedigtet, der nærmest sætter en Skamplet paa dets Forfatters Navn, rammer langt over Maalet. Pauline Worm nød en ubetinget Højagtelse i Randers, og Navnet Fjante er, sproglig og logisk, det, der sidst og mindst kunde gives hende.

I „Jyllands-Posten“ fremkommer saa fra Pauline

Worm i 5—6 Spalter en Fremstilling af hendes Bevæggrunde til at angribe Aarhusvalget, og hun retter i omhyggelige og velovervejede Vendinger „Aarhus Stiftstidendes“ Misforstaaelser af hendes Ord. Hun indrømmer, at hun ved at tænke nøjere over Sagen er kommen til det Resultat, at Valget ikke er saa daarligt med Hensyn til Forsvarssaagens Stilling. Og hun fortsætter:

„Landboerne har ingen Tro til Kjøbenhavns Befæstning; men har Kjøbenhavnerne ikke selv ved deres Udtalelser svækket denne Tro; Bønderne har jo endnu Dannevirkes og Fredericias Opgivelse i Minde“. Hun citerer en Soldats Udtalelser om Forskjellen mellem Aarhus og Randers og hun tilføjer: Aarhus By er godgjørende; men man glemmer dér, at Mennesket lever ikke af Brød alene; og at der er anden Varme til end Kakkellovns — nemlig Hjertevarme“.

Hun gaar derpaa over til at forklare og forsvare sit Mellemværende med C. Ploug (Forhandlingen om Pantserskibet), Fr. Barfod (Kvindens Stilling i Literaturen) og P. Hansen (Anmeldelsen af „Vår og Høst“).

Det vil formentlig undre Efterverdenen at høre, at hun maa forsvare sig over for de to Førstnævnte, der i Virkeligheden altid har været hendes Venner og Forbundsfæller, og det viser sig da ogsaa, at Mellemværendet med C. Ploug beror paa en Hukommelsesfejl fra dennes Side, og med Hensyn til Fr. Barfod, da lægger Stiftstidenden noget ind i hans Ord, som ikke findes deri. De

to Mænd havde desuden en dyb Forstaaelse ikke blot af Pauline Worms kirkelige Stade og hendes danske Sindelag, men ogsaa af hendes Kamp for Kvindens Stilling i Samfundet.

Med P. Hansen var Forholdet et andet; han havde lidet eller intet af denne Forstaaelse. For ham var hun alene Digterinden, der skulde behandles literært, og hvis Poesier skulde vejes paa en æsthetisk Vægt.

At Pauline Worm i sin Artikkel lovlig stærkt og lovlig tidt taler om Søgmaal og Rettergang, kan ikke billiges, men vel nok tilgives hende, der var iltet af Temperament, levede ensomt og tog lidt tungt paa Tingene — ogsaa paa den Pen, hvormed hun svarede.

„Jyllands-Posten“ optog hendes Stykke med en Redaktionens værdig Note: Den ønskede at give Pauline Worm Ret til at forsvare sig, og den ønskede en god Forstaaelse mellem de to Byer: Aarhus og Randers.

Hvad der forøvrigt var det glædeligste med Hensyn til denne Artikel, var hendes ændrede Syn paa Rigsdagens Forsvarsvenlighed.

Pauline Worm havde i sit Indlæg appelleret til Hovedstadsbladene „Fædrelandet“, „Berlingske Tidende“ og „Dagbladet“. Førstnævnte Blad giver et langt udførligt Indlæg i denne Sag med en Indrømmelse af Forfatterindes „varme Fædrelandsfølelse, der oftere har fundet et fuldtonende poetisk Udtryk“. Bladet mener, at Vælgerne i Aarhus har gjort deres Pligt og at „det er Grundtvigianerne,

der paa mange flere Steder, men navnlig i Aarhus har lidt det egentlige Nederlag“. Og det menes tillige, at en Mand i dette Tilfælde vilde have faaet samme Behandling som en Kvinde, særlig da Pauline Worm i denne Sag retter sit Angreb mod de mindst Skyldige.

Samme Aar, som det store politiske Aarhus-Slag stod, udgav hun i Decbr. paa Rasmus Nielsens Forlag i Odense „Kvindesagen som Folkesag. To Foredrag“. Det var hendes Foredrag i Langaa samt et Foredrag til om samme Emne, vistnok holdt i Aarhus. Da Kvindesagen for Pauline Worm indtog en første Rang, og da hun var denne Sags første og mest energiske Forkæmper, vil jeg anføre et Par Uddrag af hendes lille Skrift for at belyse hendes Syn paa denne Sag:

„Det er eller kan i det mindste blive en Skam for Manden, naar hans Hustru i hans Nærværelse skal føre Ordet for ham, træffe Bestemmelser, der høre under hans Omraade, optræde som Husets og Børnenes Forsvarer, styre og lede hans Sager; og det er ikke mindre en Skam for en Ægtemand, naar han lader sin Hustru tjene en Anden, trække for en Anden. Her taler jeg ikke om Høstsjeneste eller et andet kortvarigt Kontraktsforhold, endnu mindre om lønnet Arbejde, som den gifte Kvinde kan udføre i sit Hjem, uden at nogen Anden end hun og hendes Mand blive de Raadende i Huset; men godt var det, hvis den Sandhed gik op for Manden, navnlig den saakaldte Arbejder, at det er hans Skam, naar Hustruen maa være Familiens

egentlige Forsørger, og endnu mere, naar hun for at kunne blive dette maa stille sig i et fast, varigt Lydighedsforhold til en anden Mand. Et privat Tjenesteforhold er ingen Skam for Manden selv; men er han gift, skal han vide at hævde sin og sin Hustrus Værdighed i deres eget Hjem, indenfor hvis Dørtærskel han ikke er Tjener, men Husbond og Herre. Kan han ikke det, saa er han en daarlig Ægteemand: den gifte Kvinde har en utvivlsom Ret til ikke at være nogen anden Mand underdanig end sin egen.

Men selv naar Talen er om Mand og Hustru, kan det ikke indrømmes, at det i alle Tilfælde er Mandens Skam, naar Gud — ikke maa men vil bruge Kvinden til Daad, naar Herren i en enkelt Retning har betroet Kvinden en Naturgave eller Naadegave, som er Manden nægtet. Profeterne under den gamle Pagt vare undertiden gifte med Mænd, som ikke vare Profeter; en gift Kvinde i vor Tid kan undertiden være en begavet Konstnerinde eller Forfatterinde, uden at hendes Mand udmærker sig i samme Retning; men dette er ingen Skam for ham, naar han ellers fylder sin Plads.

Og nu den ugifte Kvinde. Hun er i Forhold til Manden stillet som Menneske til Menneske. Hun kan tjene; hun kan paatage sig en beskeden og stille Gjerning ikke blot i en Families men ogsaa — hvor ikke hendes Rygte lider derunder — i en „enlig Herres“ Hus; der skal Mange til det Almindelige, Faa til det Ualmindelige; der

behøves Hænder til at feje og rydde op i Huset saavel som til at feje Fordommenes Spindelvæv bort og rydde op i Samfundets Pulterkamre. Alt har sin Tid og sin Nytte. Vinduerne maa pudses, for at det legemlige Syn ikke skal hindres eller svækkes; men Taagen for det aandelige Øje skal ogsaa spredes. Gulvet i vore Stuer maa ikke dækkes af et Lag Smuds; men den Grundvold, hvorpaa Fremtidens Bygning skal staa, er det ogsaa nødvendigt at rense, og dette sidste er ikke udelukkende Mandens Sag. Kvinden kan tjene, ja, hun skal tjene, men ikke altid en Mand. I mange Tilfælde er hun kaldet til umiddelbart at tjene Gud.

Før jeg slutter, maa jeg imødegaa en Indvenning, der, hvor overfladisk den end er, dog sikkert vil blive rejst af Mange. „Naar en Fader“, vil det hedde, „har ofret nogle Tusinde Kroner paa sin Datters Opdragelse til Selvstændighed, og saa Pigen gifter sig, da ere jo Pengene spildte“. — Hvad var da Hensigten med den Uddannelse, hendes Evner fik? Var det ikke den, at hun skulde finde sin rette Plads i Samfundet? Jo; men saa har den Vej, man fulgte, jo netop vist sig at være den rigtige, naar den, og kun den, har ført til et saa heldigt Maal som: et lykkeligt Ægteskab“.

Det er tvivlsomt, at Pauline Worm fik noget pekuniært Udbytte af Udgivelsen af dette lille Skrift. I hvert Fald blev Forlæggeren Aaret efter dets Fremkomst indviklet i Fyens Folkebanks Fallit og gik selv samme Vej. Om Pjecens Modtagelse i Pressen har jeg tidligere talt.

Det var ogsaa i 1876, at en Brevskriver til „Dagens Nyheder“ skrev et ret hadsk Indlæg mod folkelige Foredrag, og navnlig de saakaldte „folkelige Foredrag til Oplysning“ „om hvilke uden Overdrivelse kan siges, at det de fortrinsvis oplyser, er det utrolige Omfang til hvilket Sentimentaliteten og Fantasteriet har indviklet sig i vort offentlige Liv“. Grundtvigianismen sammenlignes med Katolicismen. Og Indsenderen — en Fynbo — maner Folk til at være paa Post mod dette Uvæsen.

„Randers Avis“ optager Stykket, og Pauline Worm imødegaar det derfor, ikke af Hensyn til Brevskriveren, men af Hensyn til Avisen. Denne svarer i en smuk og værdig Tone, og hun tager atter Ordet: „at de nævnte Højskoleforstandere i Reglen, som en Undtagelse ikke kan omstøde, er den grundtvigske Retnings bedste Mænd, ville vist baade Venner og Fjender indrømme, og den der angriber den grundtvigske Oplysning, saaledes som den føres frem af Højskoleforstanderne i Almindelighed, angriber den følgelig i dens ædleste Skikkelse. Hvad jeg har villet med mit Brev er naaet: „Randers Amtsavis“ har givet Grundtvigs Venner en Æreserklæring“.

Hendes Helbred var meget vaklende og gik stadig ned ad Bakke. I Sommeren 1874 havde hun under en Sygdom opholdt sig hos sin Svoger, Provst Deichmann, og i Sommeren 1876 „flakkede hun ganske vist en Del omkring“; men den paafølgende Vinter holdtes hun af Helbredshensyn

hjemme hele Tiden. Hun kalder sig selv en „syg Stakkel“, der kun kunde være oven Senge to—tre Timer daglig. Hun vedblev dog at være lige levende interesseret i Alt, hvad der vedrørte Aandslivet og Fædrelandet.

I Sommeren 1877 skrev hun en Fortælling, som hun senere omarbejdede et Par Gange. C. Rosenberg gjenne læste den og gav den et godt Vidnesbyrd. Desuagtet sendte vort største Forlag den tilbage to Gange — og en Række andre Forlæggere spurgte hun senere, men uden Resultat. Aaret før sin Død gjorde hun et nyt Forsøg paa at faa Fortællingen udgivet. Hun nævner da Titlen som „Margrete Regina“. Manuskriptet synes nu at være gaaet tabt.

Den 1. Novbr. 1877 indeholdt „Fædrelandet“ et alvorstungt Digt „Til Overvejelse“ af Chr. Richardt. Deri forekom følgende to Strofer:

Vil I rejse dennesinde
Ebbesen et Æresminde,
byg det ej af Sten og Malm!
Smelt ham ind i Sjæl og Hjerte.
til I mindes Danmarks Smerte
mer end som et vissent Halm!

Har vi tømret Skib og Skanse,
hvæsset Pil og skæftet Lanse
Haand i Haand paa Fædres Vis,
da er Tiden til at bygge
— krandsset af en bedre Lykke
Sten for ham fra Nørreriis.

Pauline Worm skrev som en Art Opposition

mod de anførte Vers (ikke mod Richardts Digt som Helhed) efterfølgende Digt, formet i samme Versemaal som hans:

TIL CHRISTIAN RICHARDT.

Sanger! Du har villet samle
„Brødre, Søstre, Unge, Gamle“
I en Kreds om Mindets Høj;
Du har villet slukke Branden,
Lyse Fred ud over Stranden,
Døde Tvedragt, døve Støj.

Du har villet -- gid Du kunde!
Kalde frem fra dybe Grunde
Folkelivets Kildevæld;
Du har villet vække Aanden,
Klare Øjet, salve Haanden
Til en Daad for Danmarks Held.

Blev Du hørt af Mand og Kvinde?
Ak, jeg frygter: Du vil finde,
Een bli'r Frugten af Din Bøn:
Den, at aldrig Sten sig rejse,
Aldrig Mindestøtte knejse
Skal for ham Niels Ebbeson.

Det forstaar man, dette Ene:
At i døde, kolde Stene
Slaar ej Hjerte, bor ej Aand.
Det forstaar man: der skal bies;
Støtten kan med Ære vies
Først, naar Fenris er i Baand.

Hvorfor dog den Idræt standse?
Trænger Graven ej til Kranse,
Mindet til et synligt Tegn?
Hvorfor maa ej Stene tale,
Vække Skammen op af Dvale
Til en frugtbar Taareregn?

Bliv ej vred! men Et maa nemmes,
Førend Kiv og Nag kan glemmes:
Ej foragtes skal de Smaa.
Grunden kan vel Støtten bære,
Lad mod Kjøbenhavn end være
Randers By en ringe Vraa!

Thi den ej blot gjemte Mindet;
Den bevared Danesindet,
Gav sig ej til „Madstræv“ hen;
End den strøg ej Kongeflaget,
End den gik ej med i Laget
Til en Dans om Lygtemænd.

Skal ej vorde „trang vor Tue“,
Ej vort Hus en „Borgestue“,
Ej vor Fremtid: Fjendens Favn,
Et maa huskes, Brødre kjære!
Meget kan I for os være,
Men ej Alt er Kjøbenhavn.

Digtet blev sendt „Fædrelandet“; men Carl Ploug optog det ikke, da han mente — og det med Rette — at Forfatterinden havde misforstaaet Richardt. Denne var ingen Modstander af Niels Ebbesens Støtte; og var han end en Tilhænger af Hovedstadens Befæstning, var han ikke nogen Repræsentant for den Anskuelse, at „Alt er Kjøbenhavn“. Digtet blev ikke heller optaget eller trykt andetsteds. Derimod rejstes der fem Aar senere i Staden ved Gudenaa et prægtigt Mindesmærke for „ham fra Nørreriis“ — og til denne Støttes festlige Afsløring skrev Pauline Worm Sangene.

1878 skrev hun Artikler i „Dansk Kirketidende“ om „Vielsesritualet“. Disse Artikler fremkaldte

Vartovpræsten C. J. Brandts Forslag til et nyt Vielsesritual. Dette Forslag lod Marie Arnesen (Pseudonymet „Valgerda“, og Søster til Benedicte Arnesen Kall) trykke i 100 Expl. Det blev — ledsaget af en Adresse — tilsendt Roskilde Præstekonvent, hvis Formand lovede at fremlægge det, naar det støttede sig til en Henvendelse fra Menigheden. Saavel Marie Arnesen som Pauline Worm mente, at de mange ulykkelige Ægteskaber, navnlig blandt Almuen, hidrørte fra det uheldige Vielsesritual. Denne Mening, hvortil Førstnævnte var Ophavsmanden, er sikkert meget omdisputabel. Mere rigtigt er derimod Pauline Worms Formodning om, at mange Mænd ikke turde gifte sig af Hensyn til, at Kvinderne stillede for store økonomiske Fordringer til Levevis.

I Modsætning f. Ex. til Fr. Barfod, der ønskede tvungent borgerlig Ægtevielse, holdt Pauline Worm paa den valgfrie Form. Hun var iøvrigt stærkt interesseret i Ægteskabsspørgsmaalet og skrev et dygtigt Indlæg i den Mansfield-Büllnerske Ægteskabssag.

I April 1878 holdtes i Tivoli et Møde angaaende „Højskolen i Sorø“. „Fædrelandet“ kritiserede dette Møde temmelig skarpt, og Pauline Worm blev i den Anledning meget fortørnet paa Ploug; hun mente, at Kristendommen i Danmark ikke var afhængig af Kjøbenhavns Unisersitet; men denne Mening var sikkert heller ikke Plougs.

I Maj s. A. udkom saa Pauline Worms sidste Skrift „En Brevvexling“. Det udkom hos Andr.

Fred. Høst, efterat Karl Schönberg havde alslaaet at forlægge det. Jeg har af kronologiske Hensyn valgt at gemme dette Skrift indtil nu, skjønt den Strid, det omhandler, ligger fire Aar tilbage i Tiden — ja i Grunden endnu længere. Stridens Forhistorie er nemlig følgende:

I 1871 udgav Julie Heins „Tillæg til Læsebog med Billeder for Småbørn“. Pauline Worm havde staaet Udgiverinden bi med Raad og Daad, særlig hvad Retskrivningen angik. Nu anmoder hun paa Julie Heins' Vegne Fr. Barfod om at anmelde Bogen i et eller andet udbredt Blad. Han undslog sig derfor, da han ikke var Skolemand. I Oktober to Aar senere anmeldte saa Pauline Worm selv Bøgerne i „Dansk Ugeblad“. Deri forekom følgende Udtalelse:

„I den danske Literatur bestaar Aristokratiet ikke af Grever og Baroner, men tværtimod først og fornemlig af Præster og Præsteemner, dernæst af andre akademiske Borgere. Smaafolket er her alle Ikkelatinere, og de Mindste blandt de Smaa er Kvinderne. For dem og deres Bøger vil sjelden noget Menneske udbringe et Leve; den største Ære man viser dem, er i Regelen at give dem et Pereat, paa bedre Dansk, at gjøre Dem til Gjenstand for en nedsættende Dom“.

Denne Udtalelse foranledigede, at Fr. Barfod under 30. Oktbr. 1874 sendte Pauline Worm et „Aabent Brev“ i nævnte Ugeblad, hvis Udgiver og Redaktør var Dr. C. Rosenberg. Han imødegaar Pauline Worm og mener, dels at mange

Mænd, som ikke ere Akademikere, har vundet Navn og Berømmelse; han nævner saaledes Papirfabrikant J. C. Drewsen og Instrumentmager Urban Jürgensen, der begge ere Medlemmer af Videnskabernes Selskab, skjøndt ingen af dem tilhører den akademiske Verden; det sidste gjælder tillige C. E. F. Weyse, der staar paa Frue Kirkeplads ved Siden af J. F. Schouw. Med Hensyn til de kvindelige Forfattere, da har han gjort sig den betydelige Umage at gjennemgaa Bogstaverne A. K. og S. i Erslews danske og i Kraft og Langes norske Forfatterlexikon. Han kommer derved til det Resultat, at dér anføres 1254 Mænd og 20 Kvinder; altsaa for hver 63 Forfattere er der kun een Forfatterinde. Barfod mener, at mange af de 63 Mænd ere blevne tiede ihjel — og at der altsaa er forøvet en langt større Uret mod de mange Mænd end mod denne ene Kvinde, hvis hun da fortjente at nævnes og at fremhæves. Barfod yder forresten baade i Begyndelsen og i Slutningen af sit Brev Pauline Worm en ubetinget Aerkjendelse og udtaler overfor hende sin „uskrømtede Højagtelse“.

Allerede 16. Novbr. havde Pauline Worm sit Svar til Barfod færdigt. Hun sendte det til „Dansk Ugeblad“. Men dette stod da paa Nippet til at ophøre, og det kunde derfor ikke skaffe Plads til denne omfangsrige Artikkel. Derfra gik Manuskriptet til Karl Schönberg, hos hvem hun ønskede det udgivet som „Flyveskrift“. Schönberg svarede først i Februar eller Marts næste Aar, at det havde

været ham umuligt at faa Skriftet trykt, medens det var Tid, dels paa Grund af Typografstrejke, dels fordi F. L. Grundtvigs Rimbrev maatte optrykkes flere Gange. Disse Karl Schönbergs Grunde ere alt for vage og søgte til, at man kan tage dem gyldige, og Udtrykket „mens det var Tid“, er fuldstændig meningsløst, da Pauline Worms Pjece, der havde sit Udspring fra 1873, var lige tidsvarende, enten den udkom i Begyndelsen eller i Slutningen af 1875. Nej, den virkelige Grund var den, at Schönberg ikke havde Sympati for Skriftets Indhold. Hvad den pekuniære Risiko angik, da var denne jo for hans Vedkommende udelukket, da Forfatterinden subsidiært havde foreslaaet selv at løbe den. Og hvad Grundtvigs Smule Rimbrev angik, da var det lille Opus af saa ringe Omfang, at det aldeles ingen Indflydelse kunde have paa den københavnske Bogtrykkerpresse. Først to Aar senere lykkedes det Pauline Worm at faa sit Svar (ledsaget af Fr. Barfods „aabne Brev“) udgivet, ved Hjælp af Medlemmer af Dansk Kvindesamfund, der betalte det. Det var Benedicte Arnesen Kall og Kirstine Frederiksen, som vare „Hovedmændene“ for Udgivelsen. Skriftet gav forresten et Overskud paa 16 Kr. Svaret er ganske fortrinligt formet, og hun forfægter sit Standpunkt med en Varme og en Logik, der river Læserne med. Hun holder sig, som hun siger, til Almenlitteraturen og vil — med Rette — ikke finde sig i, at Fr. Barfod fører Striden ind paa Faglitteraturens Omraade, da det

er klart, „at man søger Fagoplysning hos Folk af Faget“ og altsaa hellere søger Belæring om Agerbrug hos Drewsen end hos en Præst. Hun fremdrager derefter tolv ikke akademisk skolede Digtere og gennemgaar deres Skjæbne i Literaturen og sammenstiller derefter de sidste elleve med „en Student eller Kandidat af omtrent samme aandelige Væxt“: Den tolvte, nemlig Erik Bøgh, stillede hun ikke op i sin Liste, der ser saaledes ud:

H. V. Kaalund.	Ludvig Bødtcher eller Chr. Richardt.
Cl. Rosenhoff.	J. M. Thiele.
Th. Overskou.	H. P. Holst.
Mads Hansen.	E. Lembcke.
Anton Nielsen.	Carl Andersen.
C. A. Thyregod.	Thomas Lange.
Beatus Dodt.	Carit Etlar.
G. Betzonich.	F. J. Hansen.
G. Siesby.	G. Rode.
L. P. Thorup.	Nicolai Krossing.
M. Gjørup.	Fr. Høegh Guldberg.

Og hun spørger derpaa: „Har saa Kritiken, Publikums Gunst og Literaturhistorien delt Sol og Vind lige mellem Lærde og Ulærde? Og dog var der i min Opstilling ikke taget noget Hensyn til den hemmende Indflydelse, Kulden og Mørket har paa Digterevenen som paa enhver anden Blomst. Hvor godt det fulde Sollys gjør den unge Digter, derpaa have vi et slaaende Bevis i Christian Richardt. „Smaadigtenes“ og „Declara-

tionens“ Forfatter vilde, hvis han havde været en Lægmand, efter al Sandsynlighed være bleven „tiet ihjel“; (naar vi skulle være ærlige, saa ere disse hans første Forsøg kun lovende Begyndelser); men han var Student: han blev anmeldt, blev rost, og nu har han skrevet Digte af ulige større og mere blivende Værd end dem, han skylder sin første Navnkundighed“.

Hun nævner og karakteriserer derpaa en Række Forfatterinder: Sille Beyer, Mathilde Fibiger, Ilia Fibiger, Hanna Munthe af Morgenstjerne, Louise Hegermann Lindencrone, Hanna Irgens, Athalia Schwartz, Christine Daugaard, Therese Werner, Johanne Louise Krebs og Benedicte Arnesen Kall, hvis Skrifter, hun mener, ikke ere blevne værd-satte eller paaagtede efter Fortjeneste.

Selv om hun nu end i mange af de anførte Tilfælde forvexler den akademiske Examen med det akademiske Kammeraderi og den gjensidige Forherligelse af hinandens Aandsprodukter, kan man ikke nægte, at hendes Betragtninger hviler paa et reelt Grundlag.

Dette lille Skrift blev hendes sidste — og med Afslutningen af denne Strid, som skildres deri, nedlagde hun Vaabnene. Og ligesom denne Fejde indeholdt mere af Ro og Klarhed og mindre af Bitterhed end hendes tidligere, saaledes blev hendes øvrige Produktion mere forsonende og ligevægtig.

I 1879 var hun Medindbyder til Stiftelsen af „Universitets-Jubilæets danske Samfund“, og hun

skrev Sange til den Fest, som i Anledning af Universitetets 400-Aars Jubilæum holdtes i Randers i Juli 1879. Hun udtaler paa den Tid i et Brev sin Misfornøjelse med, at Frederik Barfod ikke blev Æresdoktor ved denne Lejlighed.

Samme Aar udgav Provst Jens Paludan-Müller et Skrift om en Forøgelse af vore Prædiketexter, og han anmodede Pauline Worm om at bidrage til at vække Menighedens Interesse for denne Sag. Omkring Nytaarsskiftet 1879—80 var der Nød i store Egne af Tydskland. Pauline Worm, der jo omfattede Sønderjylland med en aldrig svækket Kjærlighed, fik da denne smukke, men noget naive Tanke, at vi for Penge kunde købe vort tabte Land tilbage. Denne Tanke kom dog ikke offentlig frem.

Ligesaa lidt kjendt er hendes Brevvexling med Præsten i Bremen Otto Funcke (1836—1910). „Denne veltalende Præsts mange Opbyggelsesbøger har jo ogsaa fundet Vej til os, og iblandt dem den, hvori han lovpriser Profeten Jonas, som gik den tunge Gang til Ninive og holdt sin Bodsprædiken for Staden og dens mægtige Konge. Men, hvis jeg ikke fejler, gik samme Funcke til Dybbøl Banke, hvor han i stærke Ord lovpriste den ædle Kejser Wilhelm, Sejrherren. Andre ændsede det maaske knap, men Pauline Worm skrev til ham, gjorde ham opmærksom paa, at i Sønderjylland havde der staaet to Stormagter imod en af de allermindste; at det her var et Oprør, der var støttet, og et Folkerov, der var gjort, og

spurgte, hvorledes en kristen Præst kunde lovprise sligt: Om det ikke var sømmeligere, at han, ligesom den Jonas, han havde skildret, gik til Ninive, saaledes selv gik til Kejsers Wilhelm og mindede ham om hans Ed fra Pragfreden? Funcke maatte i alt væsentligt give hende Ret, men mente han, den, der skulde gaa i det Ærinde til Kejsers Wilhelm, maatte have en særlig Kaldelse!“ Man maa sande, at „et varmere Hjerter end Pauline Worms har sjelden slaæet for Danmark“.

Hun fulgte selvfølgelig med stor Interesse det saakaldte „literære Nytaarslag“ herhjemme og var forbitret over Drachmanns og Schandorphs Angreb paa C. Ploug — om hun end ikke lagde Skjul paa, at det var en Art Nemesis, som ramte den Sidste. Iøvrigt misbilligede hun, at Molbech havde forkastet Bjørnsons Skuespil „Leonarda“.

Efter Opførelsen af Henrik Ibsen „Et Dukkehjem“ (1879) og Vedtagelsen af Fr. Bayers Lovforslag om gifte Kvinders Raadighed over eget Erhverv (7. Maj 1880) fattede Pauline Worm Planen at udgive en Samling af sine Afhandlinger vedrørende Kvindesagen. De større og betydeligere Afhandlinger skulde helt optrykkes, og de mindre Ting kunde i en Fortegnelse opføres paa Omslaget; nogle utrykte Stykker skulde følgelig optages i Bogen. Hun henvendte sig til Karl Schönberg i den Anledning. Hans Svar har sikkert været benægtende; thi Bogen udkom ikke. Det maa beklages, at Dansk Kvindesamfund ikke tog Affære ved denne Lejlighed. En saadan Sam-

ling Afhandlinger af Kvindesagens første og betydeligste Forkæmperinde burde have set Lyset. Den af Forfatterinden foreslaede Titel „En Sag paa Dagsordenen“ har jeg tidligere nævnet; den var dog for efemer og burde været ændret.

Den 15. April 1881 mistede Pauline Worm sin Moder, og hun besluttede saa et halvt Aarstid efter at bryde op fra Randers, hvor hun havde boet sammen med Moderen siden 1865; deraf i ca. 15 Aar paa et og samme Sted i Carolinegade.

Forinden hendes Afrejse forærede Beboerne hende en Guldkjæde og et smagfuldt Skrivetøj.

Den 25. Septbr. 1881 forlod hun Randers for at tage Bolig hos sin Broder i Kjøbenhavn, og samme Dag offentliggjorde „Randers Amtsavis“ et baade dybtfølt og ærligt ment

FARVEL!

Farvel! snart vugge Havets Bølger
Dit gamle Barn, du jydsk Jord!
En Hær af Minder stille følger
Til Sjællands Egne med ombord,
Og klarest staar for Sjælens Øje
Hvad først og sidst i Lys det saa:
En Landsby, gjemt bag brune Høje,
En venlig Stad ved Gudena.

Mens over Livets Middagscene
En Taage hviler, tung og tæt,
Gud gav mig, hvor jeg ej stod ene,
I Gry og Kvæld en elsket Plet.
Nu hviler i de Dødes Have,
Hvad stærkest mig og tidligst bandt;
Men ikke sluktes mellem Grave
Hvert Lys, jeg paa min Vandring fandt.

Saa mangel lille Stjerne blinker
Med roligt Skjær i Øst og Vest;
Saa mangel venlig Arne vinker
Tilbage mig: „o, kom, som Gjæst!“
Der binder mig en gylden Kjæde
Til Venner i den gamle Stad.
Man siger: Guld betyder Glæde;
Jeg tager Varslet og er glad.

Hav Tak, Enhver, som laante Øre,
Som vraged ej en Kvindes Ord!
Vil Gud, saa skal jeg Pennen føre
End i det gamle, kjendte Spor.
Hav Tak! — naar mellem fire Fjæle
Er for den Trætte redt en Seng,
Mildt klinger i mit Eftermæle
Fra Randers By en gylden Stræng.

Dagen efter skriver „Randers Avis“: „Igaar forlod en mere kjendt Personlighed vor By for at tage Ophold i Kjøbenhavn. Skjøndt Frk. Worm i det Ydre førte et meget stille Liv i den lange Aarrække, hun boede blandt os, have hendes mangesidige Kundskaber, klare Aand og smukke Digtalent været til Oplysning og Glæde i vid Kreds særlig blandt Kvinderne, ligesom hendes hæderlige Karakter og beskedne, bramfri Optræden i det daglige Liv har vundet hende mange Venner. Det var dels Undervisning af videre komne Damer, dels Foredrag, som oftest literære, enten offentlige eller for en snævrere Kreds, dels Forfattervirksomhed, som optog hendes Tid, saavidt Kræfterne vilde strække til.

I Kvindesagen, for hvilken hun særlig har virket, var hun blandt Banebryderne, og det ligger

i en saadan Virksomheds Natur, at Paastandene undertiden kunne blive noget stærkere og Forslagene til Reformen noget mere yderliggaaende, end de virkelige Forhold og en rolig Drøftelse ville tilstede. Men naar Kvindens Stilling i Samfundet i de tre sidste Tiaar er bleven mere løftet, naar der hos mangan Kvinde er bleven vakt større Lyst til Kundskab og Udvikling, og naar der er blevet aabnet flere Veje til en selvstændig Livstilling for den enlige og uformuende Kvinde, har Frøken Worm ikke ringe Andel i Æren derfor. Det er derfor vistnok et almindeligt Ønske, vi udtale, naar vi i Anledning af hendes Bortrejse herfra ønske, at hun maa føle sig tilfreds i sit nye Hjem, og at der i Hovedstaden maa aabnes hende Lejlighed til at anvende sine rige Kundskaber og Evner“.

VIII.
LIVSAFSLUTNING.
1881 1883.

I Kjøbenhavn fik hun Bolig hos sin Broder, Kaptejn F. C. Worm i Absalonsgade 16, 2. Sal. Hendes Helbred var allerede temmelig slet, og hun maatte leve meget stille. Desuagtet havde hun paa Stabelen en ny literær Plan, som vilde kræve meget Arbejde og mange Kræfter, nemlig en Bog om Navne, danske og fremmede.

I Marts den følgende Vinter -- da netop hendes Helbred var særlig daarligt -- henvendte hun sig til Fr. Barfod og bad ham om en anbefaling, da hun agtede at søge Understøttelse til Bogens Udarbejdelse og Udgivelse. Barfod gav hende følgende smukke anbefaling:

Forfatterinden *Povline Worm* vil udarbejde en bog om navne, vore egne og fremmede, og hun har i den anledning ønsket en anbefaling af mig. Og jeg har selvfølgelig intet andet at indvende imod hendes ønske, end at jeg vilde finde det rimeligere, om jeg bad hende om en anbefaling (hvis jeg for tiden havde brug for en sådan og kunde opnaa den), end at jeg skal anbefale hende. Dog,

hun har ønsket det, og, skulde virkelig min anbefaling kunne gavne hende, vilde det være aldeles uforsvarligt af mig at nægte hende den.

At hun er en kvinde med ånd, har jeg ikke nødig at fortælle: det har hun allerede i en menneskealder godtgjort så tit og så tilstrækkelig. Men derhos er hun, hvad just ikke gælder alle åndrige mennesker, udholdende i sin flid, samvittighedsfuld i sin granskning og nøjagtig i gengivelsen af dennes udbytte. Sådant har jeg stadig fundet hende, og sådan er hun endnu trods sin mangeårige skrøbelighed; sådan har jeg ogsaa fundet hende i hendes tidligere afhandlinger om "navne", af hvilke jeg med glæde har læst et par. Jeg har vel nu og da kunnet være uenig med hende i et og andet æmne, hun har taget for (dog mindes jeg ikke nogen uenighed i spørgsmaalet om navne, det skulde da være, at hun foretrækker formen Pauline, mens jeg holder paa Povline); men, selv hvor der har været en smule uenighed tilstede, har jeg ikke alene måttet sande hendes samvittighedsfulde flid, hvilken jeg alt har omtalt, men tillige hendes kundskabsfylde, hendes skarphed i tanken, hendes klarhed i fremstillingen, hendes lette, livlige og flydende språk.

Siden Nils Hellevad 1630 udgav sin "Almindelig Navnebog", kender jeg intet større dansk forsøg paa at løse den opgave, som hun nu har sat sig; -- jeg kender vel tilløb, men derved er det ogsaa blevet; -- og jeg kender ingen, om hvem jeg kunde mene, at han eller hun vilde kunne løse opgaven bedre end Povline Worm, som i mange år har syslet alvårlig dermed. Nils Hellevads bog er nu uden forældet samt fuld af fejl og vanskelig at overkomme. Jeg kan derfor ikke noksom ønske, at hun måtte se sin ansøgning bevilget, da det er mig klart, at en interessant og betydningsfuld men trælsom opgave vil være lagt i de bedste hænder, når den kommer i hendes.

Frederiksberg, d. 31te Marts 1882.

Frederik Barfod.

Hun opnaaede dog ikke nogen Understøttelse paa dette Aars Finanslov. Men af en Udtalelse af vedkommende Departementschef ventede hun at faa en saadan ad Aare.

Bogen om Navne fik hun aldrig frem; derimod offentliggjorde hun i Begyndelsen af Aaret 1883 en Artikel „Om Slægtsnavne“, der fyldte fire store Spalter i „Dagbladet“ og gjorde Indtryk af at være ligesaa grundig som sagkyndig. Hun har gjennemgaaet to med hinanden forbundne Sognes Kirkebøger og fandt, at af 873 Drengbørn har de 198 et Navn dannet af Faderens F o r n a v n ; de 675 bar Faderens E f t e r n a v n . Af 1000 Dreng lød 880 Navne paa Endelsen s e n eller d a t t e r ; og 120 vare andre Navne. Af de førstnævnte var 178 Jensen, 120 Nielsen, 86 Pedersen (Petersen), 85 Sørensen, 64 Rasmussen, 58 Christensen, 57 Andersen, 26 Larsen (Laursen eller Lassen) 15 Hansen, 10 Madsen og 181 med andre Navne paa Endelsen sen. Hun ønsker de gamle Slægtsnavne indført.

Der maa være en væsentlig Forskjel paa disse Sogne og Kjøbenhavn, hvor Professor P. Hansen for en Række Aar siden hævdede, at Hansen var i Flertal i Kraks Vejviser.

For at give en lille Prøve af hendes Behandling af Navne, skal jeg anføre de første ti Ord efter et af hende efterladt Manuskript:

Nordiske, saxiske og gothiske Navne.
Aage (åge), Skræk, Ave.

PAULINE WORM. MATHILDE WORM, født Hansen.
KAPTEJN F. C. WORM.
(Efter Fotografi, vistnok 1882.)

Agil, Ejgil, Egil, den Sejersglade, Skrækindjagende.
Agmund, det skræmmende Værn.
Agvald, den skræmmende Magt.
Agimon, hastig Skræk.
Agilhard, haard Skræk.
Albert, Adalbert, Albrecht, ædelbaaren.
Alfons, lysten efter Alt.
Alarich, Alherskeren.
Alfhild, Alfernes Lys, Strid, Baand.

Heftet indeholder 360 Navne og maa formenes at være første Afsnit af det paatænkte Værk. Mere fik hun sikkert ikke udarbejdet, om det end maa forudsættes, at hun havde Materiale samlet til en Del af Fortsættelsen.

Det er klart, at hun, der havde saa stor Interesse for Slægter og for Navne, ogsaa og i Særlighed ejede denne overfor sin egen Slægt, og hun deltog da ogsaa i det store Møde, som Slægten la Cour holdt paa Himmelbjerget den 9. Juni 1882.

Hen paa Efteraaret forværredes hendes Sygdom og bandt hende til Hjemmet. Hun skrev dog en Sang til Afsløringen af Niels Ebbesens Standbillede i Randers, 2. Novbr. Selv kunde hun ikke være tilstede, og man havde — forunderligt nok — ikke vist hende det Hensyn at tage hende med som Indbyder.

Hun fulgte med Opmærksomhed Kvindernes Indsamling til Forsvaret; hun mente dog, at det var omsonst at skaffe Vaaben, naar Fæstnings-

værker manglede — „ligesaa ørkesløst som at sende et Læs Tørv til en gammel frysende Kone, hvis Skorsten var falden ned.“

Ogsaa Poesien blev hun tro til det Sidste. Kort før sin Død sendte hun to Digte til Louise Fengers „Nytaarsgave til danske Kvinder“; det ene Digt „For Danmark“ havde været trykt i „Tidsskrift for Kvinder“ 1882; det andet „Mindets Bæger“ handlede om Sønderjylland og havde saa gribende Slutningslinier:

Haabet staar ved Stranden Vagt,
Lytter spændt til Bølgeslaget,
Og naar Retten bliver Magt,
Kæmpegraven løfter Flaget.

Nytaarsgaven udkom først nogle Dage efter, at hun havde lukket sine Øjne, saa hun fik ikke den Glæde at se hverken den eller sine Digte deri.

Derimod bragte Dødsaaet hende en anden Glæde. Paa den af Finansminister Estrup 2. Oktbr. 1883 forelagte Finanslov fandtes opført ti Forfatterinder, deriblandt Pauline Worm, hver med en livsvarig aarlig Understøttelse af 500 Kr. Denne Hjælp kom tidsnok til at opmuntre og glæde hende, men den kom for sent til at sætte hende i Stand til at foretage den Udenlandsrejse, hvoraf baade hun selv og hendes Venner havde haabet saameget for hendes Sundhed. Den stærke Sjæls skrøbelige Hytte var allerede den Gang nærved at falde sammen. Til den vedblivende strenge

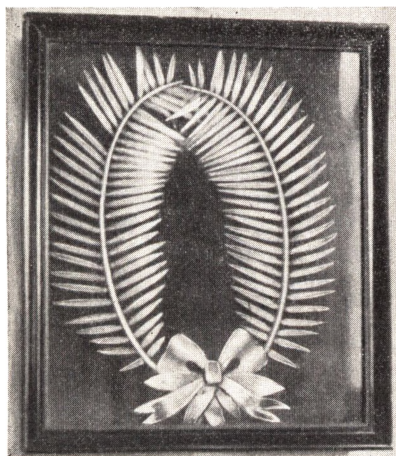
Hoste slog der sig Vattersot i Benene, og efter tre fire Ugers Sygeleje døde hun stille og rolig Torsdag den 13. Decbr. 1883.

Hun jordfæstedes 19. Decbr. fra Kapellet paa Fasankirkegaard. Det var daarligt Vejr og slet Føre; dels den Omstændighed, dels den, at hun var saa lidt kjendt i Hovedstaden, gjorde, at Følget kun var lille: kun en Snes Kvinder og en Snes Mænd. Men det Ejendommelige fandt Sted ved hendes Jordefærd, at uden Forudtaale gik Kvinderne umiddelbart efter hendes Kiste, og først efter dem fulgte Mændene. Præsten ved Vartov, C. J. Brandt, som Dagen før hendes Død havde givet hende den hellige Nadvere, holdt Talen og forrettede Jordspaaastelsen. Der blev sunget „At sige Verden ret Farvel“ og „Som Kornet utallige Gange“. Paa Kisten var Palme-krandse „fra danske Kvinder“ og andre smukke Krandsse. En Sølvkrands havde Indskription paa Sløjfen: „Pauline Worm, født den 29. Novbr. 1825, død den 13. Decbr. 1883. Fra en Vennekreds i Aarhus“. Og paa en oval Sølvplade stod: „Til Pauline Worm, født i Hyllested Præstegaard, død i Kjøbenhavn, fra Venner i Aarhus og Omegn. Herren velsigne Dig fra Zion, han som gjorde Himmel og Jord. Ps. 134, V. 3“.

Begge Dele ere ophængte i Hyllested Kirke.

Pauline Worms Dødsfald blev paaaldende lidt paaagtet af den danske Presse: „Nationaltidende“ skrev: Digterinden Frøken Pauline Worm, der havde været Lærerinde i Randers, er afgaaet ved

Døden. Den Afdøde, der var født 1825 i Nærheden af Grenaa, har gjort sig fordelagtig bekendt ved Romanen „De Fornuftige“, som hun skrev i Aaret 1857 og ved den i 1864 udgivne Digtsamling „Vaar og Høst“. En varm inderlig Kjærlighed til Fædrelandet var et fremherskende Træk

SØLVKRANDES FRA VENNER I AARHUS
(Ophængt i Hyllested Kirke).

hos hende, og Kvindesagen har i hende tabt en af sine bedste og ihærdigste Talsmænd“.

Et Par smaa Unøjagtigheder er indløbet i de ellers saa velvillige og træffende Linier. „De Fornuftige“ udkom 1857, men er skrevet flere Aar før; og „Vaar og Høst“ fik først sin endelige Skikkelse i anden Udgave 1874.

„Folkets Avis“ skrev kun: „Forfatterinden,

Frøken Pauline Worm er igaar afgaaet ved Døden heri Byen“. Mindre kunde det ikke godt være. Derimod fremkom flere smukke Mindedigte, som jeg vil aftrykke som en Art Modvægt mod de altfor korte eller helt manglende Nekrologer.

†

PAULINE WORM.

1.

Der klang en Harpe saa mangt et Aar
Om Kvindens Forhold og Kvindens Kaar,
Om Fremgang i Stat og Kirke,
Om rén og dygtig og ærlig Færd,
Om alt, hvad der giver Mennesket Værd;
For det hun glad vilde virke.

Der klang en Harpe i Ny og Næ
Alt under vor Grundlovs Frihedstræ,
Og Folk, der Pletter vil finde,
De havde saa travlt, de hvisked i Smug:
„Nu synger hun nok om Dannebrog's Dug,
Og hun er dog kun en Kvinde!“

Men mangan Mand maatte være glad,
Om han havde skrevet hendes Kvad
Af Hjertets begeistrede Fylde,
Og mangan Kvinde har sukket i Løn:
„Hvi har jeg dog ikke en saadan Søn,
Der Sandheden freidig tør hylde!“

Det var hendes Ære, det var hendes Fryd,
At hun havde slaæet kækt til Lyd
I Trængselens tunge Dage,
At, medens hun delte Jydernes Nød
Og arbeided' selv for sit daglige Brød,
Hun havde forsmaaet at klage.

Ukvindelig var hun . . . jaa saa blev der sagt!
Men det Ord har mistet sin hele Magt,
Og ingen vil mér paa det høre:
Hvor Bravhed og Renhed og Dygtighed staa
Som Skjoldvagt for Hjemmets hellige Vraa,
Véd Kvinden nok, hvad hun skal gjøre.

Nei, kvindelig var hun af Hjerterod,
Og skjøndt paa sin Ret hun helt modig stod,
Kun Kvindens Vaaben hun førte;
En trofast Skjoldmø for Søstrenes Sag,
Med Fremblik hun hilste den gryende Dag,
Og Harpen helt trøstig hun rørte.

Ak, den en forstummet! Et kærligt Farvel
Paa Tids og Evigheds Grænseskjel
Med Taarer i Øjet vi bringe!
Hav Tak for din Virken paa denne Jord,
Hav Tak for hvert djærvt og vækkende Ord,
Mens Haabets Fane vi svinge.

Benedicte Arnesen Kall.

2.

Da Frederik den Syvende Tronen besteg,
Det Dansken aldrig vil glemme,
En lille Pige ved Strengenes Leg
I Jylland løfted sin Stemme.

Det var, som hele den rige Tid
Og alle de gjærende Kræfter
Fik Udtryk i hendes Sang saa blid,
Og Stordaad fulgte derefter.

Fra Sønden kulede op en Storm,
Der rysted Statsskibets Planker;
Det var den lille Pauline Worm
Hun rakte Kong Frederik et Anker.

Han fulgte den unge Piges Raad,
I Kronen to Ædelstene
Han satte ind med kongelig Daad,
De funkede klare og rene.

Den ene var Frihedens Diamant
Og Danskheds Rubin den anden,
De straaledede ud fra hver en Kant
Fra Kronen, han bar om Panden.

Da lagde sig atter den kulende Storm.
Nu mødes i Himmels Rige
Kong Frederik med Pauline Worm --
Og Tak faar den jydsk Pige.

O. C. Lund.

3.

Et Øje brast i Dødens Nat, --
En trofast Haand er bleven mat
Til Aandens Sværd at føre;
Et Kampens Liv er endt i Fred,
Nu daler Mindet stille ned
Med Bud til Venners Øre.

Hun stod fra Ungdoms lyse Aar
Med Blik for Livets Alvorskaar,
Med Hjerte for det sande;
Paa hvad der syntes hende Ret,
Hun slog ej af, hun blev ej træt
Og stred med aaben Pande.

Men hendes Øje skued vidt,
Og derfor stod hun ene tidt
I Stridens fulde Hede. --
Ej egen Ære søgte hun,
Ej Fordel -- nej, hun kæmpede kun
For Sandheds Lys at sprede.

Og hendes Banners Mærke var
Det Kors, som hun i Hjertet bar,
Det Haabets Tegn i Ørke;
Hun vidste, at kun gennem det
Kan Mennesket først vinde ret
Sin Renhed, Kraft og Styrke.

Hun viste opad, peged frem -
Nu har hun naaet det store Hjem,
Hvor alt det dunkle klares;
Fra hendes dyre Fædreland
Til Evighedens lyse Strand
Hun af Guds Naade bares.

(Charlotte la Cour).

4.

Berørt af Dødens Haand, den kolde, stærke,
Et Hjerte er, der deelte Andres Savn;
Thi Trofasthed det var det Kjendings-Mærke,
Som Du hernelen førte paa din Stavn.

I Lerkar har Du dine Gaver rige,
Den bedste Gave var din faste Tro;
Den over Verdens Hav til Fredens Rige
Dig bar, naar Du var mættet af Uro.

Tak for den Kjærlighed, hvormed Du yded'
I Stilhed Ofre til din Næstes Tarv!
Tak for den Gjærning, der din Livsvej pryded', —
Dens Frugter tog det danske Folk i Arv.

Saa hvil da sødt, et Lidet fra al Møje;
Mens Haabet løfter Dødningslinets Flig,
Et Mindeblad vi til din Saga føje,
Vor Hilsen, vort Farvel vi bringe Dig!

†

5.

[Med hendes Portræt i „Kvinden og Samfundets“ Festnummer 1896.]

Hejmdal stander paa Bifrost Bro
med Gjallerhornet i Haand.
Han lytter — han hører jo Græsset gro.
Han stirrer — med vaagen Aand.

Det gælder at vække Lysets Hær
Til Kamp mod Jætte og Troid.
Det gælder at se, naar Stunden er nær
Til Fylking mod Uret og Vold.

Saadan du stod i vor Ungdoms Tid —
Med Gjallerhornet for Mund.
Som Vægter — forrest i Aandens Strid —
Du vakte os unge af Blund.

Du lærte os styre vor egen Baad
Og spise vort eget Brød.
Du støttede os med Raad og Daad,
Naar Latteren om os lød.

For længst du hviler i Gravens Skød.
— Hornet dig faldt fra Mund. —
Men alt, hvad du vækked, det Vej sig brød
Fremad til denne Stund.

Og derfor en Tak af Hjertens Grund
For Haab og Tro til vor Sag,
For Trofasthed mod den til sidste Stund.
— Gid snart det maa gry ad Dag!

Anne Bruun.

I Dansk Kvindesamfund, Kvindelig Læsefor-
ening i Kjøbenhavn og i N. Zahles Skole holdt
Benedicte Arnesen Kall Mindetaler for Pauline
Worm.

Kort efter hendes Død traadte en Del Venner i Randers sammen med det Formaal at sætte et Mindesmærke paa hendes Grav, og denne Sten — af rødbrun Granit — rejstes saa Efteraaret 1884.

Den 22. Februar s. A var dannet en Komite for at indsamle til et Legat til Pauline Worms Minde, og i Juni fremkom derpaa Opfordring til at stifte et saadant Legat, der skulde bære hendes Navn. Opraabet havde følgende Ordlyd:

Den 13. December 1883 døde Forfatterinden Pauline Worm. Fra sin tidligste Ungdom var hun besjælet af en levende Sans for Frihedens og Selstændighedens Værd — og ved Siden af den dybe Fædrelandskjærlighed, som danner Grundtonen i al hendes Virksomhed, fik hun tidlig Øje for, at Kvindens Ret til personlig Udvikling ofte underkændtes, at hendes Evner og Anlæg ikke sjælden forblev uudviklede. Det sørgelige heri greb hende dybt, og hun satte uforfærdet alle sine Kræfter ind for at bøde herpaa. — Denne Sag har hun virket for fra den Tid af, da kun saare faa erkjendte disse Tankers Berettigelse; hun har virket for den, ikke blot i poetiske Arbejder og Afhandlinger, ikke blot ved sit Ord, men ogsaa ved sin praktiske Gjerning.

Siden hun med sjælden Mod og Dygtighed først optraadte for denne Sag, har Tidens Anskuelse deraf ændret sig meget. Desværre gik hun bort, inden man fik Lejlighed til at vise hende nogen Anerkjendelse af, at dette for saa stor en Del skyldtes netop hendes Virksomhed. Det er derfor Følelsen af en Forpligtigelse overfor hendes Minde, der har samlet en Kreds af Mænd og Kvinder om det Formaal at stifte et Legat, der skulde bære hendes Navn. Hun har i et af sine Skrifter („Kvindesagen som Folkesag“) udtalt disse Ord:

— „Derfor burde der overalt stiftes Legater, ikke for gamle men for unge Piger, ikke til livsvarig Forsørgelse,

men til Hjælp i nogle Aar, Hjælp for fremadstræbende, dygtige Kræfter." ---

Da vi vide, at hun med særlig Glæde mindedes den Del, hun havde i, at Lærerindeexamen blev oprettet, have vi ment, at et Legat til videre Uddannelse af Lærerinder, vilde være en Fortsættelse af hendes Gjerning i samme Aand. Vi vide af Erfaring, at mange unge Lærerinder rundt om i vort Land have følt det som et Savn, at der ikke gives dem samme Lejlighed til videre Uddannelse, som den, der af Staten bydes Lærere, og vi opfordre derfor til at begynde paa at afhjælpe dette Savn.

Pauline Worm levede og virkede selv største Delen af sin Tid fjernet fra Hovedstaden; ogsaa derfor mene vi, at en saadan Hjælp, som særlig vil være af Betydning for de unge Kvinder fra Provinserne, med god Grund vil kunne knyttes til hendes Navn.

Vi henvende os derfor ikke blot til Hovedstadens, men til hele Landets Mænd og Kvinder med Opfordring til at støtte vort Foretagende.

Bidrag modtages af undertegnede Indbydere:

Marie Arnesen. V. Arnesen, f. Haastrup. Frederik Barfod. H. P. Barfod. Im. Barfod. Katrine Barfod, f. Andersen. C. J. Brandt. Anne Bruun. Marie Frederiksen, f. Hansen. Ida Falbe-Hansen. Christiane Hansen, f. Falbe-Hansen. Julie Heins, f. Egholt. A. Hjorth. Anna Hjort. El. Hostrup, f. Hauch. C. Hostrup. Øllegaard Holm. Mine Jensen. Marie Jørgensen. Marie Kampmann, f. Pontoppidan. Charlotte Klein, f. Unna. Jenny Knap, f. Trasborg. Chr. Milo. Fritze Moltke. Annie Monrad, f. Unna. Mørk-Hansen. Nielsen (Hindholt). Julie Overskou. Marie Pontoppidan, f. Oxenbøll. Hanne Repholtz, f. Hjort. C. Rosenberg. Marie Rovsing, f. Schack. H. Trier. N. Zahle.

Legatet blev derefter oprettet Jeg meddeler nedenfor et Uddrag af Fundats for

„Legat til Pauline Worms Minde“:

1. Legatets Formue er anbragt i Obligationer i Kreditkassen for Landejendomme i Nørrejylland. Kapitalen er ca. 2500 Kr.
2. Legatet oprettedes i Septbr. 1885 og dets første Bestyrelse bestod af: Marie Rovsing, f. Schack († 1888). Marie Frederiksen, f. Hansen († 1901). Ida Falbe-Hansen, Formand. Anna Hjort, Forretningsfører. Anna Bruun, Skriffører.
3. Fundatsen bestemmer, at naar et Medlem af Bestyrelsen afgaar ved Døden eller ønsker at udtræde, vælge de tilbageblivende et nyt Medlem. Saaledes er senere tiltraadt Inger Pontoppidan († 1905) Kirstine Frederiksen († 1903). Hedevig Fibiger. Kristiane Iversen.
4. Legatkapitalens Renter anvendes som Bøghjælp til videre Uddannelse af yngre Lærerinder, som af Bestyrelsen findes værdige dertil.
5. Ansøgerne nævner selv, hvilke Bøger de særlig ønsker til deres Uddannelse, og Bestyrelsen indkøber Bøgerne og stempler dem med „Pauline Worms Minde“.
6. Bøgerne uddeles hvert Aar paa Pauline Worms Fødselsdag 29. November.
7. Desuden støtter Legatet et andet Legat, oprettet til Minde om Kirstine Frederiksen. Dette uddeles til pædagogiske Studier, hjemme og ude, for en yngre Lærerinde.

Samtidig med, at dette Opraab udsendtes, offentliggjordes — for at støtte det — Fr. Barfods smukke Nekrolog over hende i „Dagbladet“, „Højskolebladet“ etc.

Om Pauline Worms Karakteristik af sig selv fra 1868: „Jeg er lidt af en Digter, lidt mere maaske af en Tænker, og endnu lidt mere af en Valkyrie“, skriver Fr. Barfod: „Om disse Ord vare

nedskrevne efter moden Overvejelse, eller de skyldes et øjeblikkeligt Indfald, faar staa hen“. Men han har Ret, naar han siger, at de rammer Hovedet paa Sømmet. Og vil man give en Oversigt over Pauline Worms Livsgjerning, kan den sammenfattes i denne Tredeling: Poesien — Foredragene og Afhandlingerne — de polemiske Fejder.

Om hendes udmærkede Fædrelandssange og hendes baade følte og karakteriserende Mindedigte har jeg tidligere talt; derimod er der en enkelt Side af hendes lyriske Produktion, som næsten ikke er repræsenteret i hendes Digtsamling, nemlig den humoristiske, og som jeg kun flygtigt har omtalt. Hun har i private Rimbreve og i nogle enkelte offentliggjorte Digte, „Nissens Frieri“, „Efter Regnen“ og fl., givet Prøver paa sit Talent i den Retning. Det forekommer mig, at hun her er udenfor sit Omraade og virker ligesom lidt søgt. Selv siger hun i et Brev, at „Den tapre Landsoldats“ Tone ikke ligger for hende. Men den er jo netop Udtryk for det jævne, glade, danske Sindelag. Hun var derimod, hvad hun meget rigtigt udtaler i et Mindedigt, „alvorstung“.

Hendes Evner som T æ n k e r kommer atter og atter frem i hendes Afhandling og hendes mange Foredrag. Til Tider kan denne Tænkning næsten blive for spekulativ som f. Ex. i „Adams Svigerdøtre“ og i „Æblet falder ikke langt fra Stammen“. Men ogsaa her kommer hendes digteriske Evner hende til Undsætning, ligesom de ogsaa danner Grundlaget for hendes paa

astronomiske Studier byggede Afhandling „Julestjernen“.

Det er imidlertid sikkert, at Pauline Worm baade i tidligere Tider og i vore Dage lettere vilde vinde Forstaaelse som Digter og som Tænker end som Valkyrie. I den sidste Egenskab forstod Datidens Mennesker og Nutidens med: en emanciperet, ukvindelig, stridbar Skikkelse, som man vanskeligt kunde forsone sig med. Denne Dom er ret misvisende overfor Pauline Worm. Hun var ganske vist kampberedt til Forsvar for Alt, hvad hun havde kjært; men hun var i det daglige Liv undseelig, bly og næsten genert.

Hun var heftig af Sind og varmlodig af Temperament, og som Følge deraf har hun forløbet sig ikke faa Gange. Under en Prædiken af Dines Pontoppidan i St. Mortens Kirke fandt hun sig ilde berørt af en Passus i hans Tale; hun rejste sig derpaa, smækkede sin Parasol, der laa paa den skraa Salmebogshylde, kraftigt imod denne — og forlod Kirken.

En lignende Scene tildrog sig under et Foredrag af P. Bojsen i Gjedved; hun forlod da Salen med den Bemærkning, at Kvindesagen var bleven haanet.

Disse Tildragelser kan maaske tilnød tilgives; derimod maa hendes Optræden overfor Ludvig Schrøder betegnes som utilgivelig. Schrøder talte i Friskolens Gymnastiksal i Randers; han brugte ret jævnlig Vendingen: p e g e paa det eller det, men udtalte Ordet „peje“. Da lød en Dame-

stemme fra Forsamlingen: p e e e! Taleren ændrede det ikke, men kom atter til at nævne Ordet „peje“; saa rejste Pauline Worm sig og korrigerede: p e e e e! Ludvig Schrøder standsede lidt, saa paa „Lærerinden“, smilede og — fortsatte videre.

Den Art Scener hører følgelig ikke „Valkyrien“ til. Naar jeg fremdrager dem her, er det af den naturlige Grund, at et Portræt, der skal ligne, ogsaa kræver sin Skygge.

Men hvorledes man nu end betragter Pauline Worm og portrætterer hende, maa man sande, at hun søgte ikke sin egen Ære. „Hun var altid slagfærdig for at værgede Tanker, de Følelser og de Ideer, der var langt mere end hendes eget Jeg. Det var hendes Kristentro, det var Fædreland, Modersmaal og Frihed; det var Kvindesagen“. Hun havde sluttet sig til den Grundtvigske Retning. Denne Retning havde hun ikke faaet fra Hjemmet; hendes Forældre tilhørte den ikke, og hendes Svoger og Søster vare udprægede Missionsfolk. „Hun stod dog ikke fjendtlig overfor andre Retninger; saa havde hun daarlig delt sin Mesters Syn, og dertil var hun ifølge sin egen Natur altfor fordumsfri, altfor billig. Hun ærede og agtede enhver ærlig Overbevisning, men, traadte man det for nær, som var hende helligt, skulde man ikke have gjort det for intet, og hendes Pen var da ligesaa hensynsløs, som hendes Tanke var skarp og klar“. Hendes Begreber om Frihed var en anden og mere ægte end den,

som mange af vore Dages Frihedstalere hylder i det daglige Liv.

„Saa hændte det engang, da hun var opfordret til at tage Ordet sammen med en ung Præst, at den unge Mand i Følge en Mistolkning af Ordet „Kvinden skal tie i Forsamlingen“, erklærede, at enten maatte hun tie, eller han tav og forlod Mødet. Hun tav, skjønt hun følte sig forurettet, men hun bar intet Nag til den unge Præst“. Hun omtalte ham senere med megen Agtelse, ikke fordi, men uagtet han havde optraadt saaledes imod hende. Alt, hvad der ovenfor er sagt, gjælder jo nærmest Pauline Worm som offentlig Personlighed. Vi vender os nu til hendes private Person, til Kvinden i Hjemmet.

Kvinden i Hjemmet — ja, egentlig huslig var hun ikke; hun var temmelig upraktisk i de daglige Forhold. Af Person var hun ikke kjøn — og et Uheld hun havde med at falde i en Port og faa Næsen skamferet, gjorde ikke hendes Udseende bedre. Hun var altsaa en Modsætning til den smukke Mathilde Fibiger. Men hendes lyse, klare, vandblaa Øjne kunde alligevel have et tiltalende Blik; hun kunde ogsaa have et vindende Smil, men var tilsyneladende en kølig Natur. Hun var lidt over Middelhøjde, mager, havde tyndt, rødblondt Haar, var noget hulbrystet, foroverbøjet, ofte smaahostende. Sangstemme havde hun ikke; i sin daglige Færd var hun stille, fordringsløs og beskeden. Naar hun derimod talte offentlig, var der Ild og Flugt i hendes Stemme.

Hun var næsten altid iført en brun Kjole af et stærkt Stof; ved festlige Lejligheder var det oftest en sort. Til Grundlovsfester bar hun gjerne samme Dragt: den sorte Kjole, den brune Paletot med Angora-Fryndserne og dertil en hvid Krephat med Sløjfer af højrøde Fløjelsbaand. Hun vilde udadtil vise sit danske Sindelag; men — desværre — Ungdommen fandt noget komisk derved.

Man maa jo ogsaa erindre, at Damehattene paa den Tid ikke havde naaet de vidunderlige Former, som de senere har faaet. Pauline Worm boede i ca. 15 Aar sammen med sin Moder i Carolinegade ved Havnen i Randers. Adgangen til deres Hjem blev stundom vanskeliggjort, navnlig ved Vintertid, naar Gudenaen gik over sine Bredder. Blev det saa haard Frost, inden Vandet sank, var det næsten umuligt at komme ind i Huset paa naturlig Vis.

Dagligstuen var gammeldags møbleret og mindede meget om en Præstegaardsstue. Bordet var malet og Gulvet hvidskuret, ved Vinduet stod en Gyngestol — eller mulig en Lænestol — med en Kannevas Pude i højrødt og hvidt. Tæpper var der ikke meget af. Paa Væggen over et Bord hang et større Billede af Grundtvig, og forøvrigt havde hun i sin Stue, en Række, som hun sagde, „gode danske Mænd“. Forfatteren af denne Biografi mindes i alt Fald Laurids Skau. I sit Album angiver hun selv, at Fr. Barfods Billede var anbragt mellem Vilhelm Birkedals og C. Kolds, lige under Steen Steensen Blichers.

I det daglige Liv var der noget vemodigt over hendes Skikkelse, som om hun alligevel ikke var kommen paa sin rette Hylde; hun sad helt forlegen og saa paa sine Negle, medens hun grundede paa et eller andet vanskeligt Spørgsmaal.

Jeg tænker, at Rosenkildes Portræt gjengiver hende ganske troværdigt.

Hendes pekuniære Forhold vare smaa, men fra paalidelig Side er det sagt mig, at hun klarede sig ret pænt. Hun færdedes jævnlig paa Gaden, men da hun ikke bar Krinoline, stak hun noget af mod Datidens Klædedragt og kritiseredes i den Anledning.

Hun var Idealist, en sjælden helstøbt Personlighed. Alt hvad der bar Renhedens og Sandhedens Præg, var hende særlig kjær; hun forstod Værdien af et ædelt Menneskehjerte; thi hun var selv et ædelt Menneske. Hun var en trofast Kirkegænger; Søndag efter Søndag kom hun paa sin stille Maade og satte sig paa sin vante Plads, midtvejs tilhøjre i St. Mortens Kirke. Hun hørte til Præsten Dines Pontoppidans Kreds, kom ofte i hans Præstegaard og skrev et varmtfølt Digt ved hans Død (1879).

Kirstine Frederiksen skrev ved hendes Død:

„Det sjældneste ved Pauline Worm var ikke de udviklede Aandsevner, hun selv følte som et Ansvar og næsten som en Byrde. Heller ikke den ganske vist ualmindelige Forening af kvindelig Finhed og mandig Kraft i hendes Digtning. Det sjældneste var den Retfærdighedsfølelse, der fik

hende til at tage en upopulær Sag op og holde fast ved den, det koste, hvad det vilde. Denne Egenskab er jo heller ikke, hvad man i hverdagslig Mening kalder fordelagtig, og den dyrkes ikke stærkt, men den holder Karakteren blank og rækker Rykken. Det er den Arv, som Nutidens Kvinder bør løfte efter Pauline Worm.“

Pauline Worm henlevede sit Liv ugift, skjøndt hun havde en dyb Forstaaelse af Ægteskabet og var dets Forsvarer — altsaa i Modsætning til Mathilde Fibiger, hvis Opfattelse deraf nærmest var et Paradox. Man vil erindre Pauline Worms Uvillie mod Poul Møller i Anledning af hans Digt „Torbisten og Fluen“. Men Pauline Worm egnede sig neppe selv til at indtræde i Ægteskabet; hun var, trods al sin Samfundsfølelse, en Enspændernatur. Ja, saa underligt det end lyder, vare disse to Medkæmperinder for Kvindens Ret næsten Modsætninger i Alt: den Ene ret dagligdags af Ydre; den Anden en fuldendt Skjønhed. Mathilde Fibiger vilde som Ung drage i Kampen med et Slagsværd; Pauline Worm mente, at Samfundets Augiasstald bedst rensedes med en Fejekost. Den Første fandt Mændene ufine og ønskede, ifølge „Clara Raphael“, det Erotiske fjernet fra Ægteskabet. Og dog er det mer end sandsynligt, at Mathilde Fibigers Liv k u n kunde været reddet paa et gennem Forelskelse stiftet lykkeligt Ægteskab. Hun ejede en gennemført Smag for hjemlig Hygge og hun ejede Talent til ved ganske smaa Midler at føre denne Smag ud

i Livet. Som hendes Liv nu førtes, maa det i alt Væsentligt siges at være forfejlet — og det er med Beklagelse og det dybeste Vemod at man mindes, at denne fine, begavede, kun 41 aarige Kvinde betragtede Døden som en Befrier.

Med Pauline Worm var Forholdet et andet. Hendes Kamp for Kvindens Ret og Frigjørelse var ikke i første Linie bygget paa noget Æsthetisk; men derimod paa praktiske Foranstaltninger, og naaede hun end ikke Gjennemførelsen af ret meget deraf, hun saa dog Dæmringen af den Dag, der skulde komme. Hun ejede en Kristentro, der bar hende oppe i Sorg og i Modgang, og hun ejede en Kjærlighed til Danmark, der var stærkere og varmere end de fleste Menneskers, og som holdt sig usvækket gennem Aarene.

Derfor kunde Pauline Worm ikke gaa tilgrunde.

Helt lykkelig blev hun aldrig. Hendes Helbred var svagt; hendes økonomiske Stilling aldrig overvættets god, og hendes kirkelige Stilling deltes ikke af hendes nærmeste Slægt — om end hun paa dette Punkt fik Lov at leve i Frihed.

Men det, der sikkert tyngede hende mest, var den Omstændighed, at hun aldrig rigtig slog igjennem som Digterinde — som det, hun mente, var hendes egentlige Kald. Ganske vist kom hendes „Vaar og Høst“ i to Udgaver, og nogle af hendes Digte naaede helt ud i Befolkningen. Men den literære Kritik var hende ikke god, og Anerkjendelsen fra den Side ret spredt og ret sparsom.

P. Hansen nævner kun i Forbigaaende hendes Navn i sin store Literaturhistorie, hvad Vilh. Østergaard end ikke gjør, skjøndt han omtaler Ilia, Mathilde og Elfride Fibiger samt Cornelia Levetzow. I Marius Rasmussens „Grundtvigianerne og Talmajestæten“ (1918) omhandles Bjørnson Signalfejden; deri omtales en Mængde af de Stridende, men Pauline Worm ikke med et Ord.

De andre Literaturhistorier følger deres Spor; kun N. L. Højberg og Hans Rasmussen behandler hende udførligt og med Anerkjendelse. Hun var selvskreven til at faa sit Portræt i „Damernes Noteringskalender“ og dog blev det Digt, hvori Øllegaard Holm dér vilde have hyldet hende, udeladt af Kalenderens Udgever; men ellers var det kun „Søndags-Posten“ og „Illustreret Folkeblad“, der bragte hendes Billede. De større og mere fornemme Blade havde Intet tilovers for hende.

At hendes Portræt findes ophængt i Dansk Kvindesamfunds og i Kvindelig Læseforenings Lokaler, er jo ligesaa selvfølgelig, som det er anerkjendende.

Pauline Worms Liv var i en lang Aarrække Kamp og Strid; Mathilde Fibigers: Lidelser og Savn. Begges Liv var en Tragedie, men der var dog over Pauline Worms noget af et Heltedrama.

„Clara Raphaels“ Forfatterinde var født Kjøbenhavn, men fandt sin Død og sin ensomme Grav i Jyllands Hovedstad. Det var om denne Grav, Pauline Worm skrev i sit rammende og vemodige Mindedigt over Mathilde Fibiger:

En Gravhøj mer blandt tusind andre Høje,
Maaske af Blomster skjult en føje Stund!
En Livstraad, brusten under Kamp og Møje,
Et sorgfuldt Hjerte, taust i Dødens Blund
Som Millioner andre! — og ad Aare
Maaske paa Graven rejst en Sten med Navn!
Er dette Alt? — har Kvinden ingen Taare,
Har Saga ingen Runer for sit Savn?

Den jydsk Digterinde — hendes Medkæmper
— endte sine Dage i Kjøbenhavn og fik sin Grav
dér. Paa Mathilde Fibigers Mindesten staar —
rigtignok i forvansket Skikkelse — sidste Halv-
del af hendes Digt „Nytaarsnat 1870“:

Det staar nu fast, hvad tyst jeg svoer
i Ungdomstide:
Jeg bytter Glædens Rosenflor
mod Sorg og Kvide,
Naar blot jeg i den gode Strid
maa staa med Ære.
Er Gud mig Alt, kan Verdens Priis
jeg glad undvære.

Pauline Worms Mindesten har — udover det
Biografiske — ingen Inskription. Deri kunde
næsten være noget Symbolsk, da hun fandt de
fleste Inskriptioner paa Gravmæler uægte; men
hele hendes Kamp, hendes Stræben og hendes
Maal kunde udtrykkes i C. Hostrups geniale Vers:

Lige Ret for Mand og Kvinde,
Rig og Fattig, Folk og Drot,
Lærd og Læg, men ingensinde
lige Ret for Ondt og Godt.

Thi efter denne Grundsætning handlede hun hele sit Liv, og det er aldeles utvivlsomt, at hendes utrættelige, rastløse Arbejde har paavirket

MATHILDE FIBIGERS GRAV I AARHUS
(Efter Fotografi 1921.)

baade hendes Samtid og hendes Efterslægt. Nu har den danske Kvinde Valgret til Kommune og til Stat; men hun har naaet mere end det: Nu

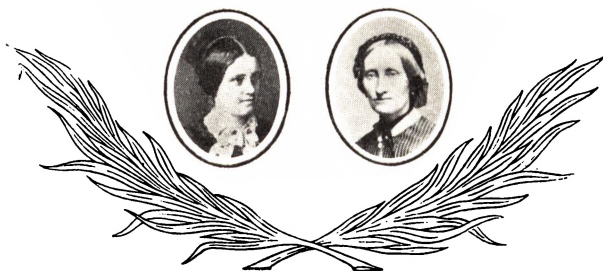
vover ingen Mand — selv ikke en, der hører til
Nullernes endeløse Række — at byde nogen
Kvinde den Haan, at han ikke vil tale i en For-

PAULINE WORMS GRAV PAA FASANKIRKEGAARD
(Efter Fotografi 1918.)

samling, fordi en Kvinde ogsaa dér vil faa
Ordet, og nu vilde neppe nogen Kvinde taale
en saa hensynsløs Behandling.

Det er gjentaget flere Gange i denne Levnets-
tegning, at Pauline Worm var udpræget dansk i
Syn og i Sinde. Lad mig sige det endnu en-
gang, med den Tilføjelse, at er et smukt Danne-
brogslag i en nys udsprungne Bøgeskov noget
af det Skjønneste, et dansk Øje kan se, da ved-
rører dette Syn i Særdeleshed Pauline Worm; kun
med den Tilføjelse, at hun — symbolsk — saa
Dannebrog vaje over alle Danmarks Bøgeskove.

MATHILDE FIBIGER. PAULINE WORM.
(Efter Daguerreotypi og Fotografi.)

HENVISNINGER OG TILFØJELSER

- Side. Lin.
- 9 Tilegnelsesdigtet kan synges paa samme Melodi som H. V. Kaalunds „Paa det Jævne“.
- 14 14 Paa „Iselinge“ har 1775—1810 været følgende Godsforvaltere: Thor Prehn (1775—82); Jørgen Larsen (1783); Ulrich Mortensen (1784—93); Rasmus Schydtz (1794—1800); Silkemann 1800; Busch 1800—1810.
- 15 4 En Marmortavle til Minde om Sognedegn Jørgen la Cour er indsat i Odder Kirkes Mur.
- 16 1 Pauline Worm angiver sin Moders Fødsels- og Dødstider saaledes, som her anført.
„ Peter Worms Portræt, efter Dageuerreotypi.
- 17 Louise Worms Portræt, efter Fotografi af J. L. Using, Randers.
- 18 16 C. Hostrup: Sange og Digte fra 30 Aar. 1872. S. 347.
„ 24 Jfr. M. Pontoppidan: En dansk Landmand. 1914.
- 24 12 P. Lauridsen: Da Sønderjylland vaagnede, IV. S. 363.
- 25 18 Kirkebogen har kun een Konfirmation og uden Tidsangivelse. P. W. underviste fra sit 18de Aar.
- 27 1 Th. Overskou: Af mit Liv og min Tid. 1868. S. 285—86.
- 31 Stambogsbladet er skrevet til Nathalia Hardt. Hun havde, tilligemed sin Søster Richardine Hardt, en Skole i Præstø i 42 Aar.
- 32 22 Rungs Musik og Originaltexten til Krigssangen har det været umuligt at skaffe tilveje. Formentlig har enten Studentersangforeningen eller H. Chr. Bakke formøblet begge Dele.
- 36 9 Nord. Månedskrift, 1874, II. S. 472.

Side.	Lin.	
47	13	Grundtvig: Aabent Brev til mine Børn. Digte i Udv. ved F. Rønning. 1916. S. 175.
49	1	„Plain truths in plain english“ (Oprigtig Sandhed paa jævnt Engelsk). Forf. ubekjendt. Skriftet er neppe senere bleven oversat paa Dansk.
„	23	Athalia Schwartz manudcerede i mange Aar til Institutbestyrerinde-Examen (der synes ophævet 1862). P. W. blev muligvis uddannet hos hende.
52	2	„Randers Amtsavis“, Nr. 146, 25. Juni 1853.
54	2	„Dagbladet“, Nr. 177, 31. Juli 1856.
„	16	Forf. til Fransk Grammatik, 1855, var Skolebestyrerinde, Forf. Athalia Schwartz.
„	17	Christen Nytestament = Wilhelm Rothe: Anden berigtiget Skikkelse af „Øjeblikket“, Nr. 7, (1855)
„	26	Hendes Skolelokaler synes, baade før og efter hendes Tid i Aarhus, at have været benyttede til juridiske Kontorer.
57	3	Runeberg: Saml. Arbeten. I. Helsingfors. 1861. S. 28 („Svanen“).
58	13	„Guldkorset“, opf. paa det kgl. Theater. 4. Marts 1836. Theaterrep., Nr. 79, trykt s. A.
60	6	Tegnér: Saml. Skrifter. I. Stockholm 1893. S. 372 („Den främmande ynglingen“).
„	17	Davids Salme 25, V. 10.
61	1	„Fædrelandet“, Nr. 61, 13. Marts 1858.
„	30	„Dansk Maanedsskrift“, VII. 1858. S. 277.
62	15	„Dagbladet“, Nr. 40, 17. Febr. 1858.
„	25	„Berl. Tidende“, Nr. 297, 21. Decbr. 1857.
„	28	„Flyve-Posten“, Nr. 280, 30. Novbr. 1857.
63	9	„Loll.-Falst. Stiftstidende“, Nr. 251, 16. Decbr. 1857.
65	10	Petri Cl. Worm [jfr. „Dansk biograf. Lex.“ XVII. S. 629: J. P. Tønder].
„	17	Adjunkt Carø omtales som A. C. i Pauline Worms „Fire Breve“, S. 32.
66	8	Rosenbergs Foredrag findes i Mads Hansens „Hermod“, S. 211.

- Side. Lin.
- 67 10 Skolens Bestyrer: ikke Karen, men Henrik Stefens Helms.
- 68 5 Se Asschenfeldt Hansen: Provst Deichmann. 1907.
- 69-70 Stambogsbladet skrevet til Anny Schawo, senere gift med Kjøbmand Baumgarten i Odder. P. W.s Haandskrift findes ogsaa gjengivet i Thyregod og Holms Skriftlæsningsbog, S. 145.
- 76 12 Joh. 9. Kap. 25. V.
- 79 4 Holger Danske-Sagnet. Randers 1865.
- „ 8 Jfr. Bøgeskov: Skov-Kirsten. 1904.
- 83 26 Sangen „Frem, Bønder, frem“ er skrevet til Vallekildes Højskoles Indvielse af C. J. Brandt (ikke af C. Hostrup).
- 84 23 „Nord. Månedskrift“, 1872. II. S. 19.
- „ 29 „Nær og Fjern“, Nr. 245, 11. Marts 1877.
- 86 17 „Højskolebladet“, Nr. 75-76, 25. og 27. Juni 1881.
- 103 9 1. Tim. 4. Kap. 7 V.
- 105 14 „Den indre Missions-Tidende“, XIII. Aarg., Nr. 14, 15. Maj 1866.
- 109 27 Sommer: Ligtale over Abraham Sommer. 1857.
- 112 1 Møller og Rørdam: En Brevveksling. 1915. I. S. 141.
- „ 10 „Randers Amtsavis“, Nr. 313, 17. Decbr. 1868.
- 114 1 En af den indre Missions betroede Mænd, Axel Schiødte, meddelte mig for omtr. 40 Aar siden, at P. W.s Angreb paa V. B. skyldtes forsmaaet Kjærlighed. Denne Historie savner enhver somhelst Grund. P. W. talte forøvrigt første Gang med V. B. 1867, et Par Aar efter Stridens Udbrud.
- „ 11 Chr. Sørensen: Vilhelm Beck. 1913, S. 271--73.
- „ 13 L. Blauenfeldt: Den indre Missions Historie. 1912. S. 113-14.
- 115 9 B. Arnesen Kall: Livserindringer. 1889. S. 332-36.
- 116 14 „Randers Amtsavis“, Nr. 47, 24. Febr. 1865. Det i Stykket omhandlede Skrift er: „Orla Lehmann: Om Aarsagerne til Danmarks Ulykke“. 1864.

Side.	Nr.	
118	13	De paatænkte Forf. „vare navnlig saadanne, som Chr. Richardt havde udeladt i „Vintergrønt“ (1866) f. Ex. Charlotte la Cour, Christine Daugaard, Ilia Fibiger, Øllegaard Holm, (anonym Forf. til „Lyng og Vedbendblade“. Randers 1866), Cornelia Levetzow, C. A. Thyregod og Pauline Worm.
124	21	„Fædrelandet“, Nr. 93—95, 23—25 April 1851.
125	16	Venindernes Samtale. 1871. Gyldendal.
126	11	„Jydsk Søndagsblad“, udg. af N. P. Nielsen, Nr. 1. Aarhus 1877.
133	8	Se Chr. Christensen: En Livsførelse. 1918. S. 103.
134	8	„Hejmdal“ udk. 1867—72 under forskellige Redaktører, bl. A. C. Rosenberg.
135	3	J. Kr. Madsen: Grundtvigs Jordefærd. 1872.
	24	„Fædrelandet“, Nr. 247, 23. Oktbr. 1872.
137	1	„Fædrelandet“, Nr. 248, 24. Oktbr. 1872.
138	11	„Fædrelandet“, Nr. 260, 7. Novbr. 1872.
143	15	Margr. Fibiger: Clara Raphael. 1891. S. 235—36.
145	25	Nye Digte af danske Digtere. 1863. S. 280.
149	2	„De Fornuftige“, S. 266: „Den fyldte Nellike“.
152	26	„Nær og Fjern“, Nr. 144, 4. April 1875.
153	17	„Folkets Avis“, Nr. 98, 13. April 1875.
155	13	Omt. 1864 moderniserede P. W. sin Retskrivning og gik bl. A. over fra aa til å.
157	18	Frøken Louise Søndergaard i Aarhus.
158	4	„Randers Amtsavis“, Nr. 186, 2. Aug. 1879.
159	24	„Dagbladet“, Nr. 78, 2. April 1881.
	26	„Randers Amtsavis“, Nr. 231, 2. Oktbr. 1882.
	27	Se „Slægten la Cour“. 1903.
162	13	„Fædrelandet“, Nr. 12, 15. Jan. 1875.
163	13	„Randers Amtsavis“, Nr. 59, 6. Marts. 1875.
164	9	Grundtvig: Den danske Menigmand (Danskeren, III. S. 303).
	13	„Randers Amtsavis“, Nr. 211, 12. Aug. 1875.
	20	„Randers Amtsavis“, Nr. 105, 1. Maj 1876.
165	27	„Aarhus Stifstid.“, Nr. 123, 6. Maj 1876.

- Side. Lin.
- 166 19 „Aarhus Stiftstid.“, Nr. 124, 7. Maj 1876. Udtalelsen er sikkert opdigtet. P. W. nød ubetinget Agtelse i Randers, saa dér har hun næppe været til „Grin“; derimod gjorde Vittighedsbladene hende nogle Gange til Gjenstand derfor. Anton Andersen optrykker i „Danske Forfatterinder“ (1896. S. 78) den yderst tarvelige „Vittighed“ om Opdagelsen af en ny Slags Orm: „Paulineworm; paa Latin: Rabaldera Grundtvigiana“. Og „Folkets Nisse“ (Nr. 17 og 18, 1876) foretog „Et kort Besøg i Ægypten“ ved Laan af P. W.s Svaneham.
- 167 6 Cabiro = P. Hansen (Dansk biograf. Lex. VI. S. 621).
- „ 11 Den socialdemokratiske Kæremager Kruse i Aarhus.
- „ 12 Bjerring = Isenkræmmer og Husejer i Randers Mogens Nielsen Bjerring.
- „ 12 Schou = Snedker i Randers Niels Christian Schou (1821—1879).
- 168 10 „Versifex“ = uden Tvivl: Journalist, senere Redaktør, V. Wille.
- „ 12 „Randers Amtsavis“, Nr. 113, 9. Maj 1876.
- 169 6 „En Brevvexling“, S. 27.
- „ 16 „Randers Amtsavis“, Nr. 124, 23. Maj 1876.
- 171 26 „Fædrelandet“, Nr. 125, 1. Juni 1876.
- 175 12 „Randers Amtsavis“, Nr. 5 og 7, 7. og 10. Jan. 1876.
- 178 28 Niels Ebbesen Standbillede af F. E. Ring afsløredes 2. Novbr. 1882.
- 179 21 „En Kvindes Navn“ i „Dansk Ugeblad“, Nr. 11-12, 12. og 20. Marts 1874.
- 182 3 Grundtvigs Rimbrev (16 Sider) udkom 1874—75 i syv Oplag.
- 187 10 Tilsidst boede P. W. paa Øster Grave i Randers.
- 192 8 „Dagbladet“, Nr. 36. 12. Febr. 1883.
- 196 16 Salmebog for Kirke og Hjem, Nr. 620, de sidste 5 Strofer.
- „ 19 Om Sølvkrandsen se „Aarhus Stiftstid.“, Be-

Side.	Nr.	
		kjendtgj. i Nr. 342, 16. Decbr. 1883, og Text i Nr. 344, 18. Decbr., samt i Nr. 16, 16. Jan. 1884.
198	Nr. 1	„Randers Amtsavis“, Nr. 306, 19. Decbr. 1883.
199	Nr. 2	„Silkeborg Avis“, Nr. 293, 15. Decbr. 1883.
200	Nr. 3	„Randers Avis“, Nr. 307, 20. Decbr. 1883.
201	Nr. 4	„Aarhus Stiftstid.“, Nr. 344, 18. Decbr. 1883.
207	28	Foredraget holdtes 26. April 1875.
209	6	I Korr. 14. Kap. 34—35. V.
„	19	Søndag 16. Septbr. 1866, efter en Kjøretur, faldt P. W. i Porten og fik Næsen forslaaet. Næste Aar, Skjærtorsdag, væltede hun i Vestjylland; dog uden at komme til Skade.
211	24	„Randers Amtsavis“, Nr. 139, 9. Juni 1879.
„	25	„Kvinden og Samfundet“, Fest-Nr. 1896, S. 38.
212	14	„En Brevvexling“, S. 34.
214	10	„Den danske Skjønliteratur“, 1880, S. 188.
„	16	„Søndags-Posten“ (se F. S. Bangs Auktionskatalog, 1877, S. 364).
„	16	„Illustr. Folkeblad“, Nr. 251, 22. Juni 1873.
215	1	„Folkebladet Fylla“, Nr. 27, 6. Juli 1872.
„	13	„For Ide og Virkelighed“, 1870, I. S. 71.
„	27	C. Hostrup: Sange og Digte fra senere Aar. 1884. S. 152.

